

EIGEN SCHOON

EN

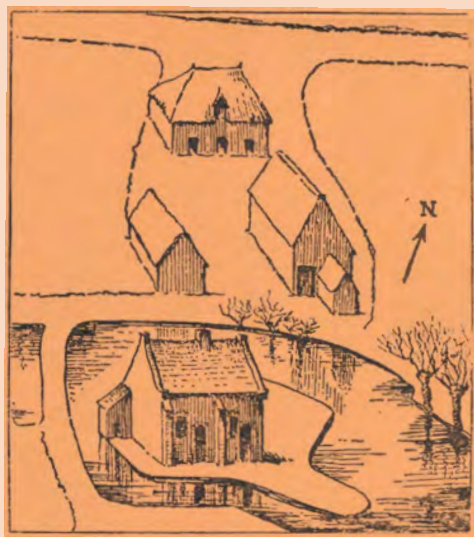
DE BRABANDER

MAANDSCHRIFT

VAN HET

GESCHIED- EN OUDHEIDKUNDIG

GENOOTSCHAP VAN VLAAMS-BRABANT

Het Hof te Hamme, 18e eeuw.

GESCHIED- & OUDHEIDKUNDIG GENOOTSCHAP VAN VLAAMS-BRABANT

(V.Z.W.O. opgericht in 1926; bijl. bij het Belg. Staatsblad van 30-10-1937, nr. 1672)
Stichter: Dr. Jan Lindemans.
Voorzitter van de Raad van Beheer: Dr. J. Verbesselt, Ransbeekstraat 79, Neder-Over-Hecmbeek.
Hoofdredakteur: Dr. L. de Man, de Limburg-Stirumlaan 274, Wemmel.

UITGAVEN

Te bestellen, indien niet anders aangeduid, mits voorafbetaling van het bedrag + verzendingskosten op

POSTREKENING 5170.40

van het

Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Vlaams-Brabant, Brussel.

I. Eigen Schoon en De Brabander.

Prijs van het jaarabonnement: Voor de leden: 130 F — In de boekhandel: 180 F.
De volgende jaargangen zijn nog volledig te verkrijgen: XXVII (1944), XXVIII (1945), XXXIX (1946), XXX (1947): elk 70 F; XXXI (1948), XXXII (1949), XXXIII (1950), XXXIV (1951), XXXV (1952), XXXVI (1953), XXXVII (1954), XXXVIII (1955), XXXIX (1956), XL (1957), XLI (1958), XLII (1959), XLIII (1960), XLIV (1961): elk 130 F.

II. Monografieën van Brabantse Gemeenten.

Afzonderlijke afleveringen van onvolledige jaargangen, zover de voorraad strekt: 20 F; dubbele afleveringen: 40 F.

Dr. Jan LINDEMANS, *Geschiedenis van Opwijk*, 304 blz., ill. (1937-39), 240 F (voor de leden: 180 F).

Dr. A. SCIOT en Dr. V. VERSTEGEN O.F.M., *Geschiedenis van Attenrode-wever*, 130 blz., ill. (1947), 60 F (voor de leden: 40 F).

Fr. BORGERS, *Geschiedenis van Geetbets*, 276 blz., ill. (1949), ing. 135 F (voor de leden: 90 F).

C. THEYS, *Geschiedenis van Dworp*, 404 blz. ill. (1948), ing. 160 F, gebonden 195 F (voor de leden: 110 en 130 F).

C. THEYS, *Geschiedenis van Kapelle-op-de-Bos*, 272 blz., ill. (1954), 180 F (voor de leden: 120 F).

C. THEYS en J. GEYSELS, *Geschiedenis van Linkebeek*, 270 blz., ill. 300 F (voor de leden: 200 F).

C. THEYS, *De geschiedenis van Alseberg*, 540 blz., ill. 250 F.

Jan VERBESSELT, *Het ontstaan, de ontwikkeling en de instellingen van Overijse*, (1955), 144 blz., 120 F (voor de leden: 80 F).

Jan VERBESSELT, *Het Domein van de Abdij van Nijvel in West-Brabant* (1957), 241 blz., ill., 280 F (voor de leden: 210 F).

III. Streckmonografieën en andere Geschiedkundige Studiën.

Jan VERBESSELT, *Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13e eeuw*. Deel I, 200 F (te bestellen bij de schrijver, mits storting van het bedrag op p. rek. nr. 420.475. J. Verbesselt, Neder-over Heembeek).

A. SUYKENS, *Franse Revolutie en Boerenkrijg in Klein-Brabant*, 249 blz., ill. — 150 F (voor de leden: 100 F).

J. LINDEMANS, *De heerlijke rechten in 't Land van Asse*, 28 blz., - 30 F (ledenprijs: 20 F).

Prof. Dr. C. LEURS, *De voorstelijke heuvel van Koudenberg*, 68 blz. ill. — 60 F, voor de leden 40 F.

Jan VERBESSELT, *Het ontstaan en de ontwikkeling van de stad V voorde*. — 40 F, voor de leden: 30 F.

J. VERBESSELT, *Het Ontstaan en de ontwikkeling van de parochie Tervuren*, 40 F, voor de leden: 30 F.

J. MERTENS, *St.-Verone's graf te Leeftaal*. — 40 F, voor de leden: 30 F.

P. LINDEMANS, *De pachthoven van St.-Mertens-Lennik*. — 20 F.

Jan VERBESSELT, *Oude cijzen, munten en maten*. — 40 F, voor de leden: 30 F.

Mr. Dr. A. SCHILLINGS, *Rechters, misdaden en straffen te Leuven*. — 60 F, voor de leden: 40 F.

A. MEULEMANS, *Leuvense Ambachten: 1. De Hoveniers, Fruiteniers en Mandenmakers; 2. De Barbiers en Chirurgen; 3. De Oudekleerkopers*. — elk nummer 60 F, voor de leden: 40 F.

Em. TORFS, *Het Stevenisme in West-Brabant*. — 90 F, voor de leden 60 F (uitverkocht).

De bevolkingslagen van Asse vanaf 1320 tot 1450

DE BRONNEN

In het Rijksarchief te Brussel, Rekenkamer, berust er voor het kwartier van Overzenne, d.i. het gebied ten Noord-Westen van Brussel gelegen (1), een aantal *Cijnsboeken* van de rentmeesters van de hertogen van Brabant, beginnend ten jare 1321 en eindigend rond 1617. Zij zijn ingeschreven onder nummer 44909 tot 44930. Het oudste cijnsboek, nr. 44824, is van 1321. Dit laatste omvat heel wat meer dorpen dan de nummers 44909 tot 44930. Hieruit kan men opmaken dat na 1321 er een andere indeling van de gebieden is geschied. Plaatsen zoals Molenbeek, Elsene, Watermaal, Itterbeek, Hoeilaart, Ukkel, St.-Gillis, Melsbroek, Kampenhout, Heembeek, Rode, Alseberg, blijven onder het kwartier van Brussel, maar Asse, Merchtem, Rossem, Kapelle-op-den-Bos, Hombeek, Zemst, Liezel, Malderen en Steenhuffel worden in het kwartier van Overzenne ondergebracht. Het is wel een zonderlinge indeling (2).

Het staat echter vast dat al deze cijnsboeken eenzelfde continuïteit vertonen vanaf 1321 tot 1617, of men plaatsen zoals Asse en Merchtem al of niet in het kwartier van Brussel of dit van *Overzenne* rangschikt.

Deze continuïteit heeft er ons toegebracht een onderzoek in te stellen omtrent de stand van de bevolking in bepaalde dorpen. Asse en Merchtem waren voor ons typische voorbeelden in West-Brabant. Wij bespreken heden Asse, daar Merchtem in een meer algemene bijdrage zal worden verwerkt.

Niet alle cijnsboeken van Overzenne hebben wij bij deze studie betrokken. Wij hebben ons gehouden bij dit van 1321, het oudste, en verder bij de daar onmiddellijk bij aansluitende cijnsboeken nrs. 44909 tot 44914. Dit is de tijdspanne van 1320 tot ongeveer 1450. Een uitbreiding tot 1617 zou ons te ver hebben geleid.

Ten einde de continuïteit van de gebruikte gegevens vast te stellen geven wij een korte beschrijving van elk cijnsboek.

Cijnsboek van 1321. - Dit werd reeds uitgegeven door Juffrouw Mina Martens (3). Wij hebben het voor wat Asse betreft,

-
- (1) Wij zullen hier niet ingaan op dit ingewikkeld probleem van het van ouds bestaan van het Kwartier van Overzenne of niet, waarvan Asse en Merchtem de hoofdplaatsen zijn geweest. Wel willen wij mededelen dat wij de overtuiging zijn toegedaan dat Overzenne een van de oudste omschrijvingen van het gewest ten Noord-Westen van Brussel is geweest.
 - (2) *Mina Martens, L'administration du Domaine ducal au Brabant, Brussel, 1956.*
 - (3) *Mina Martens, Le censier ducal de 1321, Brussel, 1958.*

nogmaals nagelezen. Het is een groot register van 41,50 cm bij 30,50 cm en bevat 69 folio's papier in een perkamenten kaft. Folio's XLIII tot XL beschrijven de *Census domini ducis apud Ascham*. Het is het meest interessante stuk voor wat betreft de oorsprong van de meeste familienamen.

Cijnsboek nr. 44909. - Een perkamenten register van het einde van de 14e of begin 15e eeuw volgens de beschrijving van de Inventaris van de Rekenkamer. Wij kunnen met deze datering niet akkoord gaan. Dit cijnsboek is ouder en dagtekent ten laatste van 1375, misschien wel van rond 1360. Wij steunen ons op de nog gebruikte rode beginletters en rode lijnen na elke naam; de schrijfwijze is veel ouder dan b.v. die van het cijnsboek van 1403, dat er onmiddellijk op volgt onder nr. 44910. Tussen beide is minstens 25 jaar verschil. Waar het cijnsboek van voor 1375 nog geheel werd opgemaakt volgens het oude stelsel van 1321, valt er een grondig verschil van opvatting waar te nemen met dit van 1403. Dit laatste geeft een zeer omstandige beschrijving van elk vercijsd goed, waar vóór 1375 hiervan geen spoor is te vinden. Om die reden is het cijnsboek van 1403 van zulk groot belang. Wij leren nu de ligging van elk goed kennen. Vermits dit laatste cijnsboek bovendien een vernieuwde uitgave is qua bezitters van dit van vóór 1375 en dit laatste eveneens voortgaat op dit van 1321 is de band gelegd vanaf 1321 tot 1403. De cijnzen onder Asse worden beschreven van f° 1 tot f° 10 v.

Cijnsboek nr. 44910. - Dit cijnsboek draagt duidelijk op de kaft het jaar 1403, al geeft de Inventaris als jaartal: de eerste jaren van de 15e eeuw. Hierboven bespraken wij het reeds. Dit boek is voor onze vergelijkende studie, door zijn precisieheid van localisatie van de vercijsde goederen en zijn uitgebreidheid van 't grootste nut geweest. Wij reproduceren het daarom als basiselement ter vergelijking tussen enerzijds de cijnsboeken van 1321 en 1360-70 en anderzijds de volgende tot de jaren 1450.

In dit cijnsboek komen ongeveer alle namen voor, die vermeld werden in dit van vóór 1375, maar met dit verschil dat wij een generatie verder zijn. De namen geciteerd vóór 1375 hebben in 1403 reeds alle minstens één opvolger, indien niet twee. Vermits dit cijnsboek een vast jaartal heeft hebben wij het ook genomen als vergelijkingsbasis met de volgende, waarvan geen enkel een juiste datum heeft. De cijnzen onder Asse worden beschreven van f° 1 tot f° 20 v. en bedragen het dubbel in omvang van het vorig cijnsboek. Dit cijnsboek en de volgende meten 0,41 cm bij 0,31 cm. Perkamenten kaft. Inhoud op papier geschreven.

Cijnsboek nr. 44911. - Dit is van zeer gering belang. Het is slechts een klein schrijfboek, waarin alleen de cijnzen vermeld worden, verschuldigd voor de keldermonden, een gedeelte van de oostallen, de wijngaarden, het *houwene ende settene* en de

banken van het *Vleesbuis*.

Dit cijnsboek kwam dan ook niet in aanmerking.

Cijnsboek nr. 44912. - Gedateerd volgens de Inventaris uit het eerste kwart van de 15e eeuw. Zelfde afmetingen als nr. 44909. Asse wordt beschreven vanaf f° 1 tot f° 10 v. met een meer uitvoerige uiteenzetting over de cijnzen van Asse-ter-Heide, die volgen van f° 11 r. tot f° 13 r. Het gaat dus enigszins terug tot de formule van vóór 1375 door zijn geringere omvang en detaillering.

Cijnsboek nr. 44913. - Gedagtekend volgens de Inventaris van de tweede helft van de 15e eeuw. Dit stemt overeen met de bekende gegevens. Dit cijnsboek is weerom, zoals dit van 1403 een interessant vergelijkingspunt. Weerom vinden wij hier een uitvoerige beschrijving van de goederen, zelfs nog omstandiger. F° 1 tot f° 3 v. handelen over de cijnzen van Asse-ter-Heide en volgt in die zin nr. 44912. F° 4 r. tot f° 24 r. gaan over Asse zelf.

Daar wij het cijnsboek van 1403 als vergelijkingsbasis namen, hebben wij de verschillen met dit onder nr. 44913 speciaal genoteerd in de tekst.

Met dit cijnsboek staan wij weerom een generatie verder.

Cijnsboek nr. 44914. - Dit is zonder twijfel van rond 1450 of zelfs later. De inventaris geeft het tweede derde van de 15e eeuw aan. Het is weerom een kortere uitgave dan de vorige. De cijnzen van Asse werden opgetekend van f° 1 tot 16 v.

Alle gegevens uit de vorige cijnsboeken staan er nog wel in vermeld, maar niet meer in dezelfde volgorde van namen en wijken. Ook dezelfde personen als in vorig cijnsboek komen er nog in voor.

Met dit laatste cijnsboek sluiten wij de vergelijkingspunten af omdat wij vanaf dit ogenblik een nieuwe opvatting in het optekenen van de cijnzen doormaken. Wij hebben derhalve aan de continuïteit van de opvatting gehouden ten einde de eenheid te bewaren. Deze continuïteit loopt van 1321 tot ongeveer 1450.

Bij dit alles hebben wij nog een lijst van poorters en meiseniers van Asse gevoegd uit de jaren 1345-1350. P. Bonenfant gaf deze reeds uit onder de titel: «*Un dénombrement brabançon inédit du XVe siècle: gens de minie et bourgeois forains dans l'ammantie de Bruxelles*».

Wij excerpeerden uit deze lijsten de namen, die voor Asse van belang konden zijn en als dusdanig een aanvulling van de cijnsboeken betekenden. Wij bespreken de lijst van Asse in een afzonderlijke paragraaf.

Daar ons doel slechts is een overzicht te geven van de bevolkingslagen van Asse vanaf 1321 tot rond 1450, hebben wij van de geraadpleegde registers geen tekstuitgave willen maken zoals P. Bonenfant en Mina Martens. Dit was voor onze studie

van geen groot belang. Van nut was wel de juistheid van de schrijfwijze van de namen en plaatsen en vooral de vergelijkingspunten tussen de verscheidene cijnsboeken, waarvan er drie als basis gediend hebben, nl. dit van 1321, van 1403 en nr. 44913 van rond 1440. Alles draait daarrond.

Wij hebben ook alle gegevens omtrent het bedrag van de verschuldigde cijnzen weggelaten, daar zij ons, na nader onderzoek, niet de minste gegevens konden bezorgen omtrent de financiële of economische toestanden van de betrokken personen. Dit zal de lezer duidelijk worden uit de gegevens van 1321 waar wel de cijnzen aangegeven worden, maar ons geen nader inzicht verschaffen. Alleen voor Asse-ter-Heide bleek dit van belang te zijn, omdat aldaar meestal nog alle cijnzen in natura moesten betaald worden en als dusdanig een duidelijker appreciatieëlement vormden.

Asse-ter-Heide hebben wij ook afzonderlijk besproken, daar de gegevens van de verscheidene cijnsboeken op zeker ogenblik toelaten een kijk te nemen in de evolutie van dit bepaald gebied.

Ten slotte een aanmerking omtrent de indeling van de herzogelijke cijnzen te Asse.

Volgens het cijnsboek van 1321 werden volgende cijnzen betaald: 1° *Census ducis apud Ascham infra libertatem*, dus binnen de Vrijheid; 2° De cijnzen *de domistadio juxta atrium*, d.i. van huizen en hoven gelegen nabij het kerkhof; 3° Cijnzen verschuldigd voor pas ontgonnen eusels en heiden; 4° Cijnzen, verschuldigd voor opstallen, andere voor nieuwe grachten; 5° Cijnzen voortkomend van het Vleeshuis; 6° Cijnzen rechtstreeks in het hof (de *Curia*) van de heer van Asse verschuldigd en 7° een laatste reeks cijnzen in natura te betalen voor ontgonnen gronden.

1. DE LOCALISATIE

Met behulp van de latere cijnsboeken hebben wij getracht de ambachtslieden of wie ook een zeker beroep uitoefende als ook de bijzonderste gebouwen binnen de beschreven cijnswijk gelegen, nader te omschrijven. Dit is ons slechts gedeeltelijk gelukt, daar de meeste cijnshouders onder vernoemde titels «*Census de obstallo*» en «*Census de thymo*» vallen en deze zowel binnen als buiten de Vrijheid verspreid lagen.

Deze lijsten geven dus geenszins de woonplaats van de cijnsplichtigen aan, al geven zij de namen van deze laatsten, die cijns moeten geven om goederen binnen de Vrijheid of rond het kerkhof gelegen. De beroepsnamen kunnen evenmin gesitueerd worden.

Wij treffen wel binnen de Vrijheid, daarom nog niet binnen de *Vesten*, een *domus lombardorum*, een *maheria* of kamme, een *macellum* of *Vleeshalle* aan, evenals een *Henricus en Petrus Tonsor* - scheerders, een *Gerardus tintmakere*, een *Walterus Bridere* - brouwer, een *Johannes Ymaginator* - beeldsnijder, een

Johannes Barbator - barbier, een *Johannes en Gerardus Pistor* - bakkers, een *Henricus Scotelere*, een *Raso saghere*, een *Johannes Villicus* - meier, een *Johannes Faber* - smid, een *Arnoldus Scepere van Waelverghem* aan, maar buiten deze konden de vele andere vaklieden niet gesitueerd worden.

Zelfs de acht cijnslieden «*de censu navo de domistadio juxta atrium*» kunnen ons niet de inwoners van «*binnen de vesten*» geven, daar bv. een *Johannes Rase de Wayenberghe* of een *Henricus de Wustina* duidelijk aantonen door hun naam zelf dat ze van een buitenwijk van Asse afkomstig zijn.

Van belang blijft nochtans de lijst van de mensen, die een beroep uitoefenen binnen de grenzen van Asse en cijnsplichtig zijn rond 1320. Deze lijst is indrukwekkend en zeer verscheiden. Zij geeft ons meteen een beeld van de belangrijkheid van Asse rond die jaren. Buiten de zeer talrijke landbouwbevolking, vooral in de lijsten *de obstallo* en *de thymo* vernoemd, zijn bijna alle beroepen van de tijd vertegenwoordigd. Wij verwijzen naar die lijst op blz. 11-16.

Wanneer wij de indeling van 1321 vergelijken met deze van de latere cijnsboeken, stellen wij vast dat er een merkelijke evolutie is geschied. Dit wijst op een aanzienlijke uitbreiding én van het dorp én van de ontgonnen gronden.

Volgens de cijnsboeken vanaf 1360-70 tot 1450 hebben wij volgende indeling:

- 1° *Inde Port van Assche ende daer omtrent*;
- 2° *In de Weverstrate*, d.i. het gedeelte van de oude heerbaan van Brussel op Gent, binnen de Vrijheid, beginnende aan de *Nieuwe Markt*, waar een draaiboom stond, de bijzonderste straat van Asse, samen met de twee volgende;
- 3° *Op d'oude Merct t Assche* (4);
- 4° *Inde Waghenstrate*, de oude steenweg binnen het dorp;
- 5° *Obstallen inde prochie van Assche*.

Vergeleken met het Cijnsboek van 1321 blijft *de Port van Assche* of de eigenlijke *Libertas* haar eigen omschrijving bewaren. Daartegenover krijgen de *Weverstrate* en de *Waghenstrate* een afzonderlijke rubriek, waar deze voordien in rubriek nr. 1 begrepen werden. De naam Weverstraat wijst duidelijk op de straat waar het ambacht van de plaatselijke wevers geconcentreerd was en dus, zoals in de meeste steden, de wevers te samen woonden; hier te Asse in de omgeving van de *Nieuwe Markt*. In de *Weverstraat* bevonden zich o.a. de herbergen *de Swane*,

(4) Terloops wijzen wij hier in verband met de *Oude* en *Nieuwe Markt* te Asse op het probleem van de vooraf geplande urbanisatieverschijnselen in Brabant tussen 1250 en 1290. Aan Merchtem hebben wij reeds een studie gewijd. Voor Vilvoorde, Landen en Asse bereiden wij een soortgelijke studie voor. Het is één van de meest interessante problemen van geplande stadsinrichting in de 13e eeuw. Hierop werd nog nooit de aandacht gevestigd. Stippen wij aan dat het markt-complex in al deze plaatsen hetzelfde beeld vertoont en overal uit dezelfde jaren dagtekent.

Jen Helm en 't *Gulden Hoet* en de *Camme* van Peter vanden Broeke.

In dezelfde straat woonden o.a. naast de wevers volgende ambachtslieden: *Jan ramspoet den plettynmakere*, *Gillijs de Kersmakere*, *Jan en Willem de scotelere*, *Jan de Rademakere*, *Arende de steenbickelle*, wonende *aenden borre inde weverstrate*, *Lysbeth smesmakers dochtere*, *Lysbette voermans dochtere*, *Arnt bogaert*, *wisselere*, *Gillijs de quasneren*.

De *Vetterie* lag eveneens in de *Weverstrate*.

Voor «*husen ende steden*» worden niet minder dan 52 cijzen aangerekend in de wijk van de *Weverstraat*.

De wijk de *Waghenstrate* geheten bestond grotendeels uit de *Waghestrate* zelf, de *Kercstrate*, de *Nederstrate* en de *Oude Merct* tot tegen de *Kerchofgracht*.

Wij tellen er 33 hofsteden, waaronder een *beckerei*, *dat men heet den Hornijc inde kercstrate*. Zes à zeven beenhouwers wonen in deze wijk, o.a. *Jan de Smet*, *Gielijc de Mol*, *Gielijc t Serghiselen*, *Gielijc de Scotelere*, *Jan de Creuwere*, *Jan Bierlijc*.

De wijk van *d'oude merct t assche* telde 33 cijzsschuldigen voor *hofsteden*, *husen*, enz. De voornaamste ingezetenen van *Asse* woonden er: de *van Zeebroeck's*, de *Smet en Smeets*, *Zeghers*, *Van der Linden*, *Van Yssche*, *Van der Heyden*, *Rixijc*, *Wouters*, *Van Niversele*, enz.

Aan de *Oude Markt* stond ook de *scole*. Daar woonden ook 5 *beenhouwers*, een *boertmakere*, een *wisselere*, een *tymmerman*. Men had er de afspanningen *de Crone* en *den Hert*. De *Hallepoel*, *gheheten de Halle van Assche* wordt ook onder de hoofding *Oude Merct* vernoemd. *Een stede gheheten ten gate* was op de *Oude Markt* gelegen.

In de nabijheid stond ook de *Borcht* van de heren van *Asse*. De *Vesten* grensden aan dezelfde markt.

Wat de *obstallen* betreft gaat het om cijzen verspreid over het overige gedeelte van *Asse*, te *Asbeke*, *Asselier*, *Waarbeke*, *Ysenbeke*, *Waelferghem*, *Blereghem*, *Heylborne*, *Boterberghe*, *Avenelle*, *Domont*, *Cokerheyde*, *Ydemont*, *ten Berghe*, *Kervael*, *Cleyberch*, *Coensborch*, enz.

2. HET GENEALOGISCH ASPECT

Met deze bijdrage hebben wij niet tot doel een historische, economische of topografische studie te geven, maar wel een demografisch overzicht, gebaseerd op een aantal oude registers, waarvan de regelmatige opvolging toelaat een groot deel van de bevolking van *Asse* in die periode te kennen. Wij menen dat vooral voor de genealogen de honderden familienamen, waarvan verscheidene geslachten mekaar in het zelfde goed opvolgen, van groot nut kunnen zijn. Voor de familiegeschiedenis van *Asse* zijn deze belangrijk, daar ze een schakel leggen tussen de oudste doopregisters en de verspreide namen in talloze oorkon-

den. Daarenboven staan wij met het oudste register uit 1321 nog bij de oorsprong van vele familienamen, deels nog gelatineerd, deels reeds vervlaamst. Juffrouw Mina Martens, die het register van 1321 reeds uitgaf, meent dat het volgens dit register moeilijk is om uit te maken of de vermelde familienamen nog rechtstreeks terugslaan op het uitgeoefende ambacht of reeds omgevormd werden tot patroniemen (5 en 6). Wij menen dat, wanneer men het register in zijn geheel beschouwt, men juist op het keerpunt staat: de beoefenaar van een ambacht of beroep wordt nog gedeeltelijk rechtstreeks met zijn beroep vereenzelvigd en gedeeltelijk reeds als familienaam aangenomen. In elk geval is de herinnering aan het uitgeoefende beroep nog levendig. De naam van de vrouw, dochter of zoon, die er aan toe wordt gevoegd, dragen nog dezelfde sporen en zijn er het bewijs van. Daarom was het ook noodzakelijk de andere registers er bij te voegen, daar deze dezelfde gegevens traditioneel overnemen en aldus de oorspronkelijke beroepsnaam bestendigen door een gelijkkluidende patroniem. Deze latere registers geven daarenboven de ganse evolutie van dezelfde familienaam.

Ons besluit luidt dan ook: rond 1320 staan wij op het meest interessante punt van onze vlaamse familienaamgeving. Wij kunnen nog de oorsprong achterhalen en tegelijk de overgang tot definitieve familienaam medemaken. De latere registers tonen dan de ontwikkeling van dezelfde familienaam tot 1450.

Een taalkundige studie hebben wij er evenwel niet willen bij betrekken, daar dit buiten onze bevoegdheid ligt.

Het belang van deze registers voor de plaatsnaamkunde werd door J. Lindemans reeds vroeger aangeduid bij de behandeling van zijn *Toponymie van Asse* (7). De vermelde plaatsnamen van Asse werden hieruit geëxcerpeerd. Een groot deel van de familienamen van Asse vonden ook hun oorsprong in de plaatsnamen van het dorp.

Andere familienamen vonden ook hun oorsprong in de toen ter tijd gangbare voornamen van personen. Andere slaan terug op bijnamen, spotnamen, enz.

Dit al geeft ons wel een duidelijk overzicht van de samenstelling van de bevolking. Eensdeels kennen wij hierdoor de voornaamste beroepen, anderdeels waar ze gevestigd waren. Onder de beroepen hoeven wij niet alleen de ambachtslieden te verstaan, maar ook de landlieden, die de grond bewerkten en daardoor meestal met de naam van de plaats, waar zij woonden, werden betiteld.

(5) *Mina Martens*, *Le censier ducal pour l'ammanie de Bruxelles de 1321*, Brussel, 1958, uitg. CRH.

(6) *Mina Martens*, *Bruxelles en 1321*, Cahiers bruxellois, t. IV, fasc. III-IV, 1959, blz. 237.

(7) *J. Lindemans*, o.c., *Werken uitgegeven door de Koninkl. Commissie voor Toponymie en Dialectologie*, Tongeren, 1952.

Aldus kennen wij reeds de twee voornaamste reeksen ingezetenen.

Een derde reeks ingezetenen schijnt ons verband te houden met een meer voorname stand, nl. de familienamen, die afgeleid werden van de voornamen. Wij bedoelen hier namen als: *her godevert de portere, ser Rolofs, ser Gillis, her Yngbrecht, ser Gheerts*, enz.

De spotnamen en bijnamen slaan dikwijls terug op mensen van de mindere stand, op natuurlijke kinderen, op vreemdelingen, inwijkelingen, vondelingen.

Wij zullen deze vaststellingen en indrukken trachten te illustreren door het groeperen niet van al de hier geciteerde familienamen, maar door de meest kenschetsende rond een bepaald aspect samen te brengen. Dit zal ons meteen de sociale standen te Asse leren kennen gedurende die periode en een inzicht geven van de economische bedrijvigheid. Voegen wij er aan toe dat zulks onmogelijk een volledig beeld kan geven daar de gebruikte registers geen volledige lijsten van de bevolking geven, maar wel het voornaamste gedeelte.

I. DE BEROEPEN TE ASSE UITGEOEFEND TUSSEN 1320 en 1450

1. De beroepen uitgeoefend rond 1320

Wij vermelden :

Margaretha t-Shertoghen DE MAHERIA 1 s. pag. in festo *nativitatis beati Johannis Baptista ad terminum sive spacium quatuor annorum ab anno Domini MCCC. decimo nono*. Dit slaat waarschijnlijk terug op de pacht voor een termijn van vier jaar van «*de gruuatkoren*» of het recht van brouwen, dat steeds de hertog bleef toebehoren in alle plaatsen. Dit is het latere *cammagiegelt*.

De *census de macello* of het cijnsgeld betaald om een bank in het *Vleeshuus* uit te baten en dat ook van ouds aan de hertog hoorde, omdat hij voor het onderhoud van de Vleeshalle instond. Niet minder dan 24 cijnzen zijn er verpacht in 1321.

De *curia de Ascha* had ook haar bijzondere cijnsplichtigen. De heer van Asse verzamelde deze en droeg ze op zijn beurt af aan de hertogelijke rentmeester. Wij noteerden hier 10 cijnsplichtigen.

Volgende beroepen vonden wij daarin terug :

- *Johannes Ymaginator* of beeldsnijder - beeldhouwer.
- *Johannes Barbator* en *Robertus Barbator* - barbier.
- *Petrus Pistor* — *Johannes Pistor* — *Gerardus Pistor* — *Henricus Pistor de Crakeghem* - allen bakkers.
- *Petrus Tonsor* — *Henricus Tonsor* - scheerders.
- *Gerardus tintmakere*.
- *Walterus bridere* - brouwer. *Theodoricus Brassator*, alias *Theodoricus bridere*.

- *Walterus sutor*, schoenmaker.
 - *Johannes de Wustina*, hudevettere.
 - *Elizabeth t Slanmeters dochter*.
 - *Henricus Villicus*.
 - *Henricus Rademakere*.
 - *Johannus Faber* — *Egidius Faber de Wustina*, *Henricus Faber*, *Gerardus Faber*, *Arnoldus Faber de Hekelghem*, *Johannes Faber de Heyda*, *Jacobus Faber*, *Johannes filius Gerardi Fabri de Crokeghem* — *Wilhelmus Faber de Wayenberghe* - *Jo smitsere*, allen smeden onder Asse.
 - *Arnoldus Cuparius alias Arnoldus Cupere*. — *Franco Cuparius* — *Henricus cuparius de Crokeghem* - kuipers.
 - *Egidius Rijmsnidere* — *Johannes Rijmsnidere et Egidius frater ejus*.
 - *Martinus Pellifarius* — *Leonis Pelliparius alias Leonius Pelsmakere*.
 - *Egidius tector straminum* - strodekker.
 - *Macharius Carpentatorius de Crokeghem* — *Johannes Carpentator* - timmerlieden.
 - *Arnoldus scepere van Waelferghem alias Arnoldus scepers*.
 - *Wilhelmus dictus scotelere* — *Margareta scotelere*.
 - *Henricus Lathomus* - metser (= steenhouwer).
 - *Wilhelmus Mercator* - koopman.
 - *Petrus houwere*.
 - *Raso saghere*.
 - *Leonius Molitor* — *Egidius de Molnere* — *Wilhelmus Molitor*, *Nicholaus Molitor of Nicholaus de Molnere*, *Johannes Slachmoldere*.
 - *Johannes de tiendenere*.
 - *Wilhelmus Pretere*.
 - *Johannes Cocus* - de kok.
 - *Godefridus wynman*.
 - *Katarina lautarius* - de bleker?
 - Voeg hierbij de wevers uit de Weverstraat.
Vullen wij deze lijst aan met enkele namen, getrokken uit de poorterslijsten van 1346-1350 :
 - *Wouter de Riemmakere*.
 - *Andries de Pelsmakere*.
 - *Jan de Riemsnidere* — *Gielis de Riemsnidere*.
 - *Arent de Wevere*.
 - *Jan de smed, de cledermakere*.
 - *Geerard de smed van Crokeghem* — *Jan de smed op de Heyde*.
 - *Willem scoesuttere*
 - *Jan de slaghere* — *Woutere de slaghere*.
 - *Jan de cupere*.
2. De beroepen aangetekend in de cijsboeken van
± 1370 tot 1450
- *Janne de voerstere* — *Arnt der voesteren*

- *Joes sriemsniders — Willem de riemsnidere.*
- *Gieleys de mol, geh de coepman of de coeman.*
- *Jan den rademakere — Claus de rademakere — Theys de rademakere.*
- *Jan voerdeman.*
- *Henric jehbers.*
- *Gheert de beckere — Ghieljs Beckers — Hennen van bardeghem over een beckerie.*
- *Philips de smet — Henric die smit.*
- *Willem scupers.*
- *Peter de coster.*
- *Jan de scotelere — Wouter scotelere — Willem de scotelere — Gieljs de scotelere.*
- *Gieljs den kersmakere.*
- *Jan ramspoet den plettynmakere.*
- *Arnt den steenbickle — Henric steenbicheloren.*
- *Arnt bogaert, de wisselere — Wouteren twisselere.*
- *Lysbeth smesmakers.*
- *Jan de drossate.*
- *Janne den bontmakere.*
- *Daniel vander slachmolen.*
- *Joes veldekens, tymmerman alias Joes de tymmerman*
- *Peter de mulder — Margrieten van der molen.*
- *Dries de deckere.*
- *Jan de smet, marscalc.*
- *Dries de brassere — Machiel de brassere.*
- *Jan shudeveters dochter.*

Noteren wij daarbij ongeveer een twaalfstal beenhouwers in het Vleeshuis ondergebracht.

Vergeleken met de lijst van 1321 is er wel een merkelijke achteruitgang te merken. Een gedeelte komt nog terug, maar een voornaam deel ontbreekt reeds. Dit schijnt er ons op te wijzen dat er een achteruitgang van de economische toestand mede gepaard gaat. Assen is zeker rond 1400-1450 over zijn hoogtepunt als Vrijheid heen. De verscheidene rampen, door J. Lindemans beschreven (8), zullen hieraan niet vreemd zijn geweest. Het feit vindt zijn weerspiegeling in de lijst van beroepen te Assen aanwezig in die tijd.

II. DE VOORNAME STANDEN

Hieronder verstaan wij de herenfamilies en de poorters. Zoals wij reeds vroeger zegden herinneren vele oude familienaamen aan een voorname afkomst. Namen afgeleid van een voornaam en voorafgegaan door *her*, *tser* wijzen in die richting. Wij vernoemden uit de eerste jaren van de 14e eeuw te Assen: *her*

(8) J. Lindemans, Bijzonder Assennummer, ESB, 1928, nr. 3-4.
M. Sacré, Hoe dikwijls Assche in asch werd gelegd, ESB, 1928, nr. 5, blz. 120-125.

Godevert, ser Rolofs, ser Gillis, her Yngbrecht, ser Gheerts, ser Ghiselijs, enz. Later komen deze niet meer onder die vorm zoveel voor. Tot de voorname families behoren dan afstammelingen uit de voornaamste wijken: de *Anselier's*, de *van Waerbeke*, *van Ydenberghe*, *van der Linden*, *van Crokeghem*, *van Heylborre*, *van Volleghem*, *van Bosbeke*, *van Averulle*, enz.

Voegen wij hier aan toe de namen van de heren van Asse zelf, van de pastoors, priesters en kapelanen, van de meiers, schepenen, kerkmeesters en gasthuismeesters.

Maar buiten deze reeks van algemene gekende dorpspersonaliteiten blijft voor Asse de lijst van *poorters* en *meiseniers* het belangrijkste. Hierover werden wij toevallig goed ingelicht. De namen, die in de lijsten voorkomen zijn meermaals dezelfde als deze van het cijnsboek van 1321-46, daar er niets tegen was tegelijk poorter, ambachtman of hertogelijk cijnsman te zijn. In elk geval bewijzen deze poorters- en meisenierslijsten dat de betrokken personen tot de voorname poortersstand behoorden.

DE POORTERS EN MEISENIELIEDEN TE ASSE ROND 1350

In het Rijksarchief te Brussel berust in de *Rolrekeningen* van het Rekenhof van Brabant een zeer belangrijke perkamenten rol onder nr. 2561. Deze rol is 2,74 m lang op 2,55 m breed, samengesteld uit vijf aan mekaar genaaide perkamenten bladen (9).

De rol zelf werd in vier kolommen ingedeeld van boven naar onder. Elk dorp werd door een kadertje afgezonderd. De namen van de meisenielieden volgen zonder meer na mekaar. De namen van de poorters werden door een lijn verbonden aan een centraal woord, b.v. *porteren van Assche* of *porteren van Merchtemen*. Zie bijgaande facsimile.

De ganse rol werd uitgegeven door P. Bonenfant (10). Wij hebben de rol zelf nagekeken en er de namen uitgelicht, die voor Asse van belang zijn. Aldus konden wij de gegevens aanvullen door de namen van de poorters en de meisenielieden, zodat het beeld van de bevolking van Asse merkkelijk uitgebreid kon worden.

Uit deze rol geven wij vooreerst de poorters van Asse *binnen de Vrijheid* en daaropvolgend de namen van de poorters van Asse *buiten de vriheit*, in andere dorpen wonende. Daarna volgens de namen van de meiseniers van Asse. P. Bonenfant veronderstelt dat deze namen alleen de meiseniers van de hertog vermelden en niet deze uit het Land van Grimbergen en Gaasbeek. Zo zeker is dit niet vooral voor dezen van Grimbergen te Asse en Merchtem wonende. Vooral voor Merchtem en omliggende

(9) H. Nelis, *Chambre des Comptes de Flandre et de Brabant*, (Inventaire des comptes en rouleaux (1914), blz. 162, nr. 2561.

(10) P. Bonenfant, *Un dénombrement brabançon inédit du XIVe siècle*, Bulletin de la CRH, t. CXXV, 1960, blz. 295-345.

dorpen, waar de rechtspraak gedeeld werd door de hertog en de heren van Grimbergen en waar in deze rol zeer vele namen worden vermeld, o.a. voor Merchtem niet minder dan 37 meiseniers. Wij betwijfelen deze opmerking van P. Bonenfant vooral om volgende reden, nl. in de meiersrekeningen van Merchtem vinden wij geen enkele betwisting tussen de meier van Merchtem en de meiseniers van de hertog, maar steeds wanneer het gaat om meiseniers van Grimbergen, zodat wij de indruk opdeden dat bv. in de meierij Merchtem alleen meiseniers van Grimbergen woonden in de 14e en 15e eeuw. Nochtans kon de meier gelijk welke meisenier of hij nu een hertogelijk of een Grimbergens meisenier was, zo maar niet berechten, daar hij steeds van een bijzonder rechtsstatuut genoot. Vanwaar deze lacune in de rechtspraak in dit gebied?

Indien de in deze rol vermelde meiseniers alleen aan de hertog behoorden en deze van Grimbergen niet mochten vermeld worden, dan dient voor het geval Assche hun aantal stellig verdubbeld te worden.

De algemene titel van de rol luidt: *Dit syn maysenielieden ende Portereren in d'Amanye*. De eerste meierij, die aan de beurt komt is Merchtem, gevolgd van Assche, waaronder ressorteren de dorpen: Assche binnen de Vrijheid en buiten de Vrijheid, Mollem, Meldert, Hekelgem, Mazenzele, Baardegem en Essene. Volgende meierijen van Vilvoorde, Kampenhout en Rode. Voor de omvang van deze meierijen verwijzen wij eveneens naar P. Bonenfant, daar deze in de 14e eeuw wel eens merkkelijk veranderd werden. Verder ontbreken talrijke plaatsen in de amanie Brussel gelegen (11).

DE POORTERS VAN ASSE

1. De *portereren van Assche binnen vribeiden* (12):

Heinrec van Huseghem
Heinrec van Tuins
Gosen van Waelborre, portere te *Merchtene*.
Gielijns van den Tsemine
Jan van Meldert
Peter de Vaghere
Jan Rogghe
Heinrec de Paus
Jan Jans Smeeds sone op de Heyde
Jan van der Linden van Ysenbeke
Jacob van Gremberghen

(11) Wij vragen ons af of hier door de schrijver geen vergissing werd begaan, daar hij tweemaal «*portereren van Assche buten vribeiden*» aantekent. In deze eerste lijst staan volgens onze gegevens eerder *de poorters binnen de Vrijheid* en in de tweede deze *buiten de Vrijheid wonende*. Vergelijk de namen met deze van de cijnsboeken uit die jaren en men zal tot dit besluit komen. Daarom hebben wij verbeterd: «*binnen vribeiden*».

(12) P. Bonenfant, o.c., blz. 297-299.

Danele de Smed op de Heyde
Jan Gheri
Jan van der Coudertavernen
Willem van den Berghe, portere te Bruessele ende
Heinric van der Coudertavernen
Heinroc van Bugghenhout
Jacob Meerte
Jan Meerte
Jan Verenbeatrissen
Gielijs van der Bruggen
Jan Zueteroc
Jan van Ydenberghe
Jan van Bosbeke
Ywein van Blereghem
Jan van Ghinderachter
Jan de Cupere van Bolenbeke
Gielijs Zueteroc
Heine Moyensone
Woutere de Riemmakere
Coppen Clerchaghe
Jan Verenadelen
Heinrec de Buevere
Bouden de Vlaminck
Heinrec van der Slachmolen
Arnt de Scepere van Walferghem
Andries de Pelsmakere
Gosen Voghel
Heinrec Macharijs
Jan de Neve
Ghisel van Bolenbeke
Gielijs Steenbosch
Jan de Riemsnidere
Willem Arnts Scepers sone van Walferghem
Gielijs van Aschbeke
Gielijs de Riemsnidere, portere te Bruessele ende
Gielijs de Vos
Jan Wante
Willem de Hont
Jan Macharijs van Croekeghem
Gielijs de Potte
Arnt de Wevere
Jan Lenden
Gielijs Toteman
Willem Serghiselijs
Heine Tserveel
Gherart van Vimelant
Jan de Smed, de cledermakere
Jan Kieken
Heinrec Moens

Jan Couterman
Gielijs van den Velde
Gherart de Smed van Crokeghem
Heinrec de Kimpe
Heine de Blare, portere ter Capellen ende
Claus van Ansellier, portere te Bruessele ende
Jan de Smed op de Heyde, portere te Merchtene ende

2. *De porteren van Asche buten vriheyden.*

Dit zijn de poorters wonende buiten de grenzen van de Vrijheid, maar op grondgebied Asse in verscheidene wijken.

Porteren te Bruessele :

Gielijs de Blare
Arnt van den Broeke
Jan van Gheertruden
Jan de Vos van den Berghe
Heinrec Bouden Maes, portere te Merchtene ende
[Wi]llem de Scoesuttere van Heyleborne
Gielijs Heinrecssone van Tsemine
Danele Verencleren
.... Quereman

Porteren te Merchtene :

Heynrec de Keysere
Gielijs Scellinc
Willem Scoudzogh

3. *De poorters van Asse, wonende buiten het grondgebied van Asse.*

Mollem :

Lambrecht Popelboeme
Peter de Smed van Waerbeke

Meldert :

Jan van der Hoeven
Heinrec van der Spect
Gielijs de Deckere
Gielijs Doctere
Gielijs de Wilde
Jan Verenbetten
Arnt Paridaens
Bouden van den Houte
Jan de Slaghère
Jan van den Rode, portere te Bruessele ende
Jan Mertelinc
Jan Papinc
Gielijs de Rode Riddere
Peter van Udewijc
Willem de Coeiere
Peter van den Wijngarde
Heine de Gulpe

Hekelgem :

Meester Peter van Haffelghem
Jan van den Crude
Heinrec Diederecs
Woutere de Slaghene
Arnt de Crayere
Gielijs de More
Jan Lonijns
Jan Marissijs
Gielijs Morissijs
Vranke van Blereghem
Gielijs Cluseman
Gielijs van den Stene
Jan Tyte
Heine Steps
Jan Ysermans
Gielijs Robs
Jan de Deckere
Jan Verengertrudensone
Michiel Magherman
Jan de Jaghere
Jan Aelbrechts
Meyse de Vrient
Jan Belen
Jan Conse
Mazenzele :

Jan Verenyden

Essene :

Woutere de Store
Jan de Vent
Jan van Ympeghem
Jan van der Heyden

Baardegem

Jan de Pau
Heinrec de Pau
Gielijs Cobbaert
Gielijs Vincke

Ossel

Willem Zuetman.

■ Dit maakt een totaal van 113 poorters van Asse, binnen Asse wonende en in andere dorpen. Voor Asse zelf hebben wij 61 poorters binnen de Vrijheid en 5 buiten de Vrijheid.

Vergelijking: Merchtem telt 83 poorters binnen en buiten de gemeente wonende. Kapelle-op-den-Bos: 58.

DE MEISENIERS VAN ASSE

Demaisniedeliede van Assche buten vribeiden.

Willem Bekeman
Jan Heinrec Soymans sone van Waelborne
Gielijs van Ysche
Vranke van den Pullewoude
Heinrec de Zaghere
Gielijs Hederic van Steenvoert
Bricijs van Ansellier
Danele van Zeebroeke
....s kindere van Crokeghem
.... de Tacke
Gielijs van den Hamme.

Binnen de Vrijheid worden er geen vermeld. Dit maakt een totaal van 11 meiseniers te Asse of slechts een derde van deze van Merchtem. Wij blijven bij de overtuiging dat het allen meiseniers van Grimbergen waren.

III. DE LANDBOUWERSSTAND

Hieronder behoren de meeste families van Asse. Hun namen zijn vertegenwoordigd door de plaatsnamen zelf. Wij hebben er reeds vele genoemd zoals de *Anselier's, van der Linden, van Crokeghem, van Bleerghem, van Volckeghem*, enz., enz. Deze lijst is te lang om te vernoemen. Wij verwijzen derhalve naar de samengevoegde cijnsboeken vanaf 1321 tot 1450.

IV. DE TOENAMEN EN SPOTNAMEN

Vanwaar ze komen verklaarden wij reeds boven. Zij duiden over het algemeen op een lagere afkomst. In de oudste cijnsboeken komen ze minder voor. Wij noteerden slechts uit het cijnsboek van 1321: *Johannes cum vaccis, Henricus cum pecunia, Johannes Zueteman, Impinus tijnpont, Johannes Pes, Gbissellinus Pii*.

Uit de latere cijnsboeken excerpeerden wij: *Giellijs de mol, jans wijf metten godsghebode, Lysbette overdaets, mayer de maigt, magriete metten gate, Lonen zuetrocke, Lysbette metten swerde, Margriete in de swane, Henne de wale, Peter van achte daghen, Gielijs de snel, Henric lichaemghuus, Ghisel de piel, Lambrecht popelboem, Jan Pylatus*.

3. DE CIJNSLIEDEN

In deze lijsten komen omzeggens alle toenmalige inwoners van Asse voor zonder onderscheid van rang of stand. Zij zijn echter van het grootste belang voor de familiegeschiedenis van de plaats. Velen van hen vinden wij nog in latere tijden terug en sommigen leven nog voort. Daarenboven wordt van velen de plaats van oorsprong aangegeven. Ook het economisch aspect kan hieruit afgeleid worden. De plaatselijke geschiedschrijver kan hieruit vele nuttige gegevens putten. Wij kunnen aldus de bevolkingslagen van Asse volgen vanaf 1320 tot 1450.

I. Het cijnsboek van 1321 tot 1346

Census ducis apud Ascham infra libertatem (13)

- Primo apud Ascham. Elizabeth de Fine IIII s. IX d. VI cap.
- Item Elizabeth Godescalci de Loembeke. XII d. II cap.
- Item Johannes Putteman. VI d. I cap.
- It. Adelisa uxor Johannis Puttemans. III d. I cap.
- It. ecclesia de Masezele. XIII d.
- It. Katerina de Waerbeke, beghina. IIII ½ d. ½ cap.
- Solvit Leonius Sutere.
- It. Johannes Wulpes. II d.
- It. Ar. de Wambeke. XXI d. III cap.
- It. Johannes de Coensbosch. III d. I cap.
- It. Willelmus de Walferghem. VII d. 1 cap. Tenet Walde-
winus de Palude.
- It. Ysenbela filia Willelmi Wert. III d. Later Katerina.
- It. Elyzabeth ejus uxor. III d.
- It. Ar. Lathomus. XIX ½ d. II ½ cap.
- It. Egidius de Cleigate de bonis Willelmi Joncman. XVIII
d. I cap.
- It. Johannes de Anselier. XXVII d. III cap. Later Egidius
de Anselier et Petrus, frater ejus.
- It. Walterus de Nazittert. III d. III cap. et terciam par-
tem cap.
- It. Aleidis Sleppers. VIII d. et duas partes cap. Later Egi-
dius, filius Ysoten.
- It. Ar. Ritsart. VI d. I cap.
- It. Egidius de Waelborne. III s. IIII cap.
- It. Katerina uter Stratzen. XII d. 1 ½ cap.
- It. Elizabeth uter Stratzen. XII d. 1 ½ cap.
- It. Beatrix uxor Rasonis Saghere. XVIII d. II cap.
- It. Henricus Lathomus. XXX d. III cap.
- It. Henricus filius Ade. XXX d. III cap.
- It. Katerina uxor Johannis Borghraven. XXXI ½ d. III
cap. Tenet Balduinus de Paludes.
- It. Margareta Scotelaren. XXV ½ d. II cap.
- It. Egidius de Huffele. XLVII d. V cap.
- It. Ar. Artsoen. IX d. I cap.
- It. idem de novo de parvo angulo ante domum suam III d.
- It. Elizabeth Frisonis. ob.
- It. Walterus Prinse. VII ½ d. I cap. Tenet Johannis Vil-
licus.
- It. Johannes Villicus de bonis Margarete de Ysenberghe.
III d. I cap.
- S. XXXIX s. X d. n. LIII cap.

cap. It. Katerina filia Johannis Ymaginatoris. XIII $\frac{1}{2}$ d. I $\frac{1}{2}$

It. Ysenbela de Volkenghem. IX d. I cap.

It. Egidius Luten. XVIII d. II cap.

It. Johannes de Winse. XVIII d. II cap.

It. Johannes Kaken. III s. IIII cap. Later Johannes Kaken.

It. Beatrix de Bruseghem et sorores. IX d. I cap.

It. Egidius Aleydis. XVIII d. II cap.

It. Johannis Pauli. III s. IIII cap.

It. Johannes Barbator. VI d. I cap.

It. Henricus filius Johannis Pistoris. III s. IIII cap.

It. Walterus Bridere. XX d. II cap.

It. Egidius de Bosbeke. XXVII d. III cap.

It. Martinus Pinnoc. III s. IX d. V cap.

It. Margareta Tonsoris. IX d. I cap. Later Henricus Boiter de bonis Margerete.

It. Ar. Ritsart. VII d. I cap.

It. Gerardus Merte. IX d. I cap.

It. Johannes de Conreit. XIII $\frac{1}{2}$ d. et duas partes duorum cap.

It. Johannes Labay de obstallo juxta mansionem suam. 1 d.

It. magister Petrus juxta mansionem suam. I d.

It. Johannes Barbator. III d. II cap.

It. Johannes Kiken. IX d. I cap. Later Franco Raes de bonis Johannis Kiken.

It. Gerardus Tintmakere. XXIII d. III cap.

It. Laurentius Meerte XVIII d. II cap. Later Johannes Vulpes de bonis Laurentius.

It. Beatrix de Barsele. XIX d. I cap.

It. Beatrix de Denremonde. XXVII d. III cap. Later Johannes Kiken de bonis Beatricis.

It. Walterus de Wighelne. IIII d. et terciam partem cap.

It. hospitale de Ascha. IX s. XI d. XIII cap.

It. Henricus Scerveel. VI $\frac{1}{2}$ d.

It. Petrus Pistor. XVIII d. II cap.

It. Johannes cum vaccis. II $\frac{1}{2}$ s. III cap.

It. idem de bonis H. Ade. III s. III cap.

Summa LII s. III d. LXVIII $\frac{1}{2}$ cap. cum duas partes duorum cap.

S. IIII l. XIII s. et ob. n. et CXX 1 $\frac{1}{2}$ cap.

It. Henricus Ricsijs. XXVII d. III cap.

It. Elizabeth relicta Walteri Sutoris. XII d. II cap.

It. Elizabeth uxor Egidii de Hamme. III s. IIII $\frac{1}{2}$ cap.

It. Willelmus, frater magistri Henrici Coke, de domistadio. VIII d. et duas partes cap. Later Henricus filius Laurentii dicti Meerte.

It. Johannes Rape. II d.

It. Henricus cum Pecunia. XXXIII d. III cap. Later Eli-

zabeth uxor Henrici Buaytax.

It. Elizabeth uxor dicti Henrici. II $\frac{1}{2}$ s. III cap. Later Henricus Ferragant de bonis Elizabeth.

It. ipsa ex parte matris sue. VI $\frac{1}{2}$ d. I cap. Later Daniel de Fura. De bonis Leonii Zuteroc.

It. Willelmus de Palude. V d. I cap.

It. Egidius uter Onderstraten. III $\frac{1}{2}$ s. IIII cap.

It. Walterus de Wambeke. XI $\frac{1}{2}$ d. II cap.

It. idem VI d. It. idem ex parte Bele de Kerchove.

III d. $\frac{1}{2}$ cap.

It. Katerina filla Henrici Villici. XVIII d. II cap. Later Elizabeth ejus filia.

It. ecclesia de Ascha III d. $\frac{1}{2}$ cap. de bonis Bele de Kerchove.

It. Johannes Godefridi. XIX d., I cap. It. idem II d. de bonis Godefridi Wimans.

It. Margareta uxor sua. VI d. I cap. Later Egidius Somer.

It. Agnes de Ysenbeke, beghina. XIII d.

It. Symon Scerveel. XI d. I cap.

It. Henricus de Palude. XXXIII d. IIII cap. et duas partes cap.

It. Johannes Cupere. VI d.

It. Johannes de Portere. XXVIII d. II cap. et terciam partem cap.

It. Willelmus de Baserode. XII d. I cap.

It. Egidius de Wambeke. VI d. I cap.

It. Martinus Jacobi ex Plathea. XVIII d. II cap.

It. Petrus frater ejus. XVIII d. II cap.

It. Sygerus de Cattenstrate. XVII d. $\frac{1}{2}$ cap. Later Elizabeth Werners.

It. Johannes Faber de wustina. XVIII d. II cap.

It. Margareta filia Walteri de Tenremonda. IX d. I cap.

It. idem ex parte Beatricis de Tenremonda. IX d. I cap.

It. Beatrix de Boesrode. III d. I cap.

It. Lympa, filia Egidii Aleydis. III s. VII d. IIII cap.

It. Willelmus filius Leonii. XVIII d. II cap.

Summa. XLIII s. V d. n. LI $\frac{1}{2}$ cap.

It. Gerardus Pistor. XXXIII d. III cap.

It. Johannes maritus Margarete de Gate. XVIII d. II cap. de bonis Gerardi Pistoris.

It. Henricus filius Makarii uten Dorpe. III s. IIII cap.

It. Walterus de Arnem. VI d. I cap. Tenet Johannes Neve.

It. idem. XXVII d. III cap.

It. Johannes de Eschene. VIII d. I cap.

It. Elizabeth Willelmi Sveders. III s. IIII cap.

It. Elizabeth uxor Henrici de Ansslijr. XVIII d. II cap.

It. Johannes de Yscha. VI d. I cap.

It. Gerardus Farraguet. III s. IIII cap.

- It. Elizabeth de Bosbeke. XVIII d. II cap.
It. Katerina sRosers. XVIII d. II cap. Later Beatrix.
It. Henricus Egidii Aleydis. XXI d. II cap.
It. Willelmus Summarius. III s. IIII cap. Later Elizabeth
uxor Roberti Custodis.
It. Katerina Vandaer Achter. III s. IIII cap.
It. Yda de Zeghemanshove. XXXI d. IIII cap. Solvit Ade-
lissa uxor Walteri Avenella.
It. God. Wijnman. XXIX d. III cap. Tenet Henricus de
Niverzele.
It. Petrus Tonsor. XVIII d. II cap.
It. Katerina Cubens. XVIII d. II cap.
It. Elizabeth uxor Gossuini de Chamine. XXI d. II cap.
It. Willelmus de Yscha. III s. IIII cap.
It. domus lombardorum. XXXIII d. III cap.
It. Willemus de Nineve. IX d. I cap.
It. idem VI $\frac{1}{2}$ d. et terciam partem duorum cap.
It. idem de lacu. 1 d.
It. Margareta de Ysenberghe. IX d. I cap. Tenet Elizabeth
cum Gladio.
It. Ar. Hauweel. XVI d. II cap.
It. Johannes Vos. VIII d. II cap.
It. Yda Weneri. VI d. I cap.
It. Ar. Scepere de Walferghem. VII d. I cap. Tenet Egidius
filius Henrici Villici.
It. Ar. Houmes. XVI d. II cap. Tenet Beatrix Box.
It. Johannes Heinriens de parvo obstallo apud Heilborne
ante domum suam. ob.
It. Egidius, filius Egidii der Kinder, de parvo obstallo ante
domum suam. I d.
Summa XLIX s. n. LXVI et terciam partem duorum cap.
Summa tota IX l. IIII s. IIII $\frac{1}{2}$ d. n. II^cXXI cap. vera.
S. IIII l. XIII s. et ob. n. CXVIII $\frac{1}{2}$ cap. et terciam partem
cap.

Census novus de domistadio juxta atrium.

- Primo Egidius Leenhere V s. I cap. Later Johannes Portere.
It. Johannes de Stabulo. VI $\frac{1}{2}$ s. II cap.
It. Egidius Faber. VI d. et quartam partem cap.
It. Margareta uxor Puttemans. XII d. $\frac{1}{2}$ cap.
Item ipsa VI d. et quartam partem cap.
It. Henricus de Wuistina. II $\frac{1}{2}$ s. $\frac{1}{2}$ cap.
It. Johannes Rase de Waenberghe. XVIII d. $\frac{1}{2}$ cap.
Summa XVII $\frac{1}{2}$ s. n. V cap.
It. Margareta tSertoghen de maheria. L. s. pag. in festo
Nativitatis beati Johannis Baptista ad terminum sive spacium
quatuor annorum ab anno Domini M^o CCC^o decimo nono.

Census de thymo.

- Primo Henricus filius Walteri Sulen. III d. $\frac{1}{2}$ cap.

- It. idem ex parte Elizabeth tSlansmeters. VI d. I cap.
It. Ar. filius Egidii Berten. III d. $\frac{1}{2}$ cap. It. Robertus
Zulen. III d. $\frac{1}{2}$ cap.
It. Johannes filius Egidii Berten. IIII $\frac{1}{2}$ d. $\frac{1}{2}$ cap.
It. Willelmus de Rivo. X d. I cap. et terciam partem duorum cap.
It. Johannes filius Nicholai de Rivo. VI d. I cap.
It. Henricus filius Beatricis de Rivo. XI d. II cap.
It. Johannes de Meldert. VI d. I cap.
It. Johannes Zueteman. IIII $\frac{1}{2}$ d. et tres partes cap.
It. Johannes filius Egidii de Wuistina. III d. $\frac{1}{2}$ cap.
It. Walterus filius Agnetis de Heilborne. X d. I $\frac{1}{2}$ cap.
et terciam partem cap.
It. Johannes Blare. IX d. I $\frac{1}{2}$ cap.
It. Henricus Blare. XII d. II cap.
It. Willelmus de Volkeghem. III d. et quartam partem cap.
It. Beatrix filia Macharii Carpentatorii de Crokeghem. VI d. I cap.
It. Johannes de Volkeghem, filius Adele. XII d. II cap.
It. idem. I $\frac{1}{2}$ d. et quartam partem cap.
It. Sygerus Lettel. IX d. I cap.
It. Elizabeth, mater Egidii filii Henrici Pistoris de Crokeghem. III d. $\frac{1}{2}$ cap.
It. Walterus de Avenelle. VI d. I cap.
It. Henricus Faber de Crokeghem. III d. I cap. Later Gerardus.
It. Willelmus de Anseliir. IX d. I $\frac{1}{2}$ cap.
It. Elizabeth de Yscha. VI d. I cap.
It. Willelmus Sleyph. III d. $\frac{1}{2}$ cap.
[It.] Johannes Faber. VI d. I cap. de bonis Gertrudis
Visscoefs tenet H. Boenere.
It. Gertrudis filia Walteri Visscoefs. XVIII d. II cap.
It. Johannes Faber de Heyda. III d. $\frac{1}{2}$ cap. It. H. Moens
III d. $\frac{1}{2}$ cap. de bonis Gertrudis Visscoefs.
It. Johannes Woutkem. III d. $\frac{1}{2}$ cap.
It. Margareta uxor Moyensoens. VI d. I cap.
It. Henricus filius ejus. IX d. I $\frac{1}{2}$ cap.
It. Willelmus Pretere. XI d. II cap.
It. Egidius filius Walteri de Rivo. V d. I cap.
It. Theodericus de Rivo. VII d. I $\frac{1}{2}$ cap.
S. XVI s. IX d. n. XXXII $\frac{1}{2}$ cap. Vera.
It. Katerina uxor Theoderici predicti. VI d. I cap.
It. Martinus Pinnoc. IX d. I $\frac{1}{2}$ cap.
It. Impinus Tijnpont. IX d. I $\frac{1}{2}$ cap.
It. Ar. Ritsart. VII $\frac{1}{2}$ d. I cap. et quartam partem cap.
It. Johannes Bossbeke. III d. et dimidietatem cap.
It. Willelmus filius Henrici Leonii. IIII $\frac{1}{2}$ d. et tres partes
cap.
It. Egidius filius Henrici de Rivo. IIII $\frac{1}{2}$ d. $\frac{1}{2}$ cap. et

- quartam partem cap. It. idem. III d. de bonis Willelmi Sleiep.
It. idem. III d. $\frac{1}{2}$ cap.
It. Johannes frater ejus. IX d. I cap. Later Egidius de Rivo.
It. Theodericus Brassator. VI d. I cap.
It. Johannes filius Gerardi Fabri de Crokeghem. VI $\frac{1}{2}$ d.
I cap. Later Elizabeth uxor Johannis Boutart.
It. Henricus de Ydenberghe et Henricus Locien. IIII $\frac{1}{2}$ d.
et tres partes cap.
It. Elizabeth, relicta Arnoldi Cupers. XV d. II cap.
It. Henricus Sceerveel. III d. $\frac{1}{2}$ cap.
It. Johannes Wale. IIII d. et terciam partem duorum cap.
It. Elizabeth, uxor ejus. VI d. I cap.
It. Riguettus filius Ar. Keghelare. XIX d. III cap. et
sextam partem cap.
It. Johannes Cocus de Crokeghem. IIII $\frac{1}{2}$ d et tres partes
cap.
It. Johannes filius Johannis de Pullenwoude. IIII d. $\frac{1}{2}$
cap. et quartam partem cap.
It. Martinus Pelliparius ex parte Elizabeth tSlantmeters.
XII d. II cap.
It. idem. $\frac{1}{2}$ cap. de bonis Willelmi Sleip.
It. Ywanus de Crokeghem ex parte Elizabeth tSlantmeters.
XII d. II cap.
It. Elizabeth Slantmeters. XXXIII d. VII cap.
It. Egidius Rijmsnidere. VI d. I cap.
It. Johannes Machariis de Nevele. III d. $\frac{1}{2}$ cap.
It. Egidius Bontart. VI d. I cap.
It. idem III d. $\frac{1}{2}$ cap. de bonis Egidii de Rivo.
It. Johannes Bontart. XII d. II cap.
It. idem. IIII d. $\frac{1}{2}$ cap. et quartam partem cap. de bonis
Johannis de Pullewoude.
It. Laurentius Bontart. VI d. I $\frac{1}{2}$ cap. It. Margareta Ru-
lens. IX d. I $\frac{1}{2}$ cap.
It. Johannes Cocus. XII d. II cap.
It. Katerina uxor Henrici Cuparii de Crokeghem. III d.
 $\frac{1}{2}$ cap. Defectus.
It. Johannes Tienderene de bonis Walteri Agnesen. VI d.
I cap.
It. Ar. Tienderene de eodem bono. IIII d. et tres partes
cap.
It. Zana de Ydenberghe. III d. $\frac{1}{2}$ cap.
It. Ar. Trotel. XVIII d. III cap.
It. Egidius Trotel. VIII d. I cap. et tres partes cap.
It. Beatrix filia Willelmi de Crokeghem. VI d. I cap.
S. XX s. V d. XLI $\frac{1}{2}$ cap. Vera.

It. Leonius Pelsmakere. IIII d. et terciam partem duorum
cap.
It. Beatrix Baer filia Jacobi Fabri. VI d. I cap.

- It. Robbertus Barbator. III d. $\frac{1}{2}$ cap.
It. Johannes de Coensborgh. XV d. II $\frac{1}{2}$ cap.
It. Ar. der Kinder. XII d. II cap. Later Walterus de Asit-
tert XV d. II cap.
It. Leonius Pellifarius. III d. $\frac{1}{2}$ cap.
It. Johannes de Wuistina, *huidevettere*. II s. IIII cap.
It. idem. VI d. et quadratum. I cap. minus octavam partem.
It. Martinus Pellifarius. IX d. I $\frac{1}{2}$ cap.
It. Katerina uxor ejus. III d. $\frac{1}{2}$ cap.
It. Egidius de Crokeghem. XXI d. III $\frac{1}{2}$ cap. Solvit Egi-
dius de Hamme. VI cap.
It. idem. XII d. II cap.
It. Katerina filia Johannis Ymaginatoris. IIII $\frac{1}{2}$ d. $\frac{1}{2}$ cap.
It. Yweynus de Crokeghem. IIII $\frac{1}{2}$ d. $\frac{1}{2}$ cap.
It. Ysenbela de Volkeghem. IIII $\frac{1}{2}$ d. I cap.
It. Henricus filius Henrici Moyensone. III d. $\frac{1}{2}$ cap.
It. dominus Gerardus, presbiter misse animarum. VI d.
I cap. Defectus.
It. Johannes Hugo. VI d. I cap.
It. Margareta filia Henrici de Retro Molendino. VI d. I
cap.
It. Egidius de Bosbeke. XXXI $\frac{1}{2}$ d. V cap. et quartam
partem cap.
It. Petrus Houwere. V d. $\frac{1}{2}$ cap.
It. Johannes Pauli. VI d. I cap.
It. Egidius Jonchere. VI d. I cap.
It. Johannes filius Ympens. IIII $\frac{1}{2}$ d. $\frac{1}{2}$ cap. et quartam
partem cap.
It. Johannes Pes. III d. $\frac{1}{2}$ cap.
Summa tota de thymone. LIIII $\frac{1}{2}$ s. n. CVIII cap. et
quartam partem cap.
S. XVII s. IIII d. n. cum quadr. XXXIIII cap. et sextam
partem cap. octavam partem minus.

Census de obstallo

- Primo Katerina de Waerbeke, dicta Roekeloos. IIII. Debet
Sanctus Spiritus scriptum.
It. Reynerus Eggloy. I d. Scriptum apud Merchtene.
It. Hannemannus de Aschbeke. IIII d.
It. Margareta Scoploex. I $\frac{1}{2}$ d. tur. Later Willelmus.
It. Ar. de Rivo. I d. Tenet Willelmus filius Arnoldi Scepers.
It. domina de Ophem. XII d. I cap.
It. E. de Molnere, de obstallo juxta portam suam et pla-
theam, de bonis quondam Petri Mustelyre. I d.
It. Petrus de Heyda. II d. Tenet Henricus ejus frater.
It. Walterus filius Soykini. I d.
It. Johannes Carpentator. II d. Filius magister Johannes
de Breke.
It. pueri Willelmi de Walferghem. I d.

- It. Johannes Sneppe. I d.
- It. Ar. de Yscha. XXXIII d.
- It. Elizabeth Bontards. I ½ d. Later Egidius.
- It. idem de novo. ob.
- It. Margareta uxor Johannis de Conreit. I d.
- It. ipsa de lacu dicto Weddepoel. ob. Later Johannes.
- It. Johannes de Yscha. XXVII d.
- It. Willemus de Wijnse. I d. Defectus.
- It. Johannes de Obstallo. ob.
- It. Walterus de Domo de Hafflighem. I d.
- It. Yda de Meldert. I d.
- It. Willelmus de Obstallo. II d.
- It. Egidius filius Aleydis. XI ½ d.
- It. Ar. BuggHERE. II s. Tenet Egidius de Vrileghem.
- It. Ar. de Heylborne. ob.
- It. Henricus Boete infra molendinum de Ysenbeke et Waelborne. II d.
- It. Johannes de Betteghem. I d.
- It. idem de Springerstrate. I d.
- It. Walterus de Heyda. I d.
- It. E. de Crokeghem. III d.
- It. E. Pistor de Crokeghem. I ½ d. Tenet Henricus de Dike.
S. XIII s. IIII d. n. I ½ tur. I cap. Vera.
- It. Jacobus de Palude ante domum suam de obstallo. ob.
- It. H. Leo de obstallo apud Zeghershove. ob.
- It. Ghisellinus Piil, de obstallo apud Zeghershove. ob.
- It. Katerina uxor Johannis de Bruseghem. ob.
- It. H. Soymans de Walborne I d. de obstallo circiter inter
Ar. Verclommen et H. Molitorem.
- It. capellanus misse animarum de Meldert. III d.
- It. Johannes Ruse. I d.
- It. Mychael de Udewijc. I d.
- It. Schelkinus de Cockerede. I d.
- It. Petrus de Udewijc. I d.
- It. Johannes de Bardeghem. I d.
- It. Egidius de Avenelle. I d.
- It. Johannes Commaresant. ob.
- It. Elizabeth de Fine. I d.
- It. Johannes de Boterberghe de ponte. ob.
- It. Egidius filius Franconis Cals. I d.
- It. Beatrix filia Johannis Cammars. I d.
- It. Walterus de Azittert I d. de trisco ante curiam suam
apud Azittert.
- It. Walterus de Azittert. I d. de lacu suo apud Heilborne.
- It. idem, ob. de peciuncula terre ante domum suam in
Ascha.
- It. Sanctus Spiritus de Meldert. I d.
- It. Johannes filius H. Luchameghiins. I d. de obstallo ante
domum suam.

- It. Egidius de Capenberghe. I d.
It. Henricus de Waesborne. ob. Later Gosuinus.
It. Gossuinus Rode de Cobbehem. I d.
It. Leonius Merte, de parvo obstallo ante curiam suam. I
d. tur.
It. idem de parvo obstallo ante curiam suam, ob.
It. Gerardus Leo de Bruxella. I d.
It. Michael Prodom de trisco de Bardeghem. II d. Later
Johannes Smitsere.
It. Johannes Beecman. I d.
It. Egidius tector straminum. II d. Later Brixius de Anselier
idem ex parte Egidii Tectoris.
It. Martinus de Aschebeka. I ½ d. tur.
It. Johannes Hondeken. I d. Solvunt Gosuinus dictus Wert,
Wilhelmus Hont, Item Goseimus Weert, d.
It. Beatrix, relicta Ar. Fabri, de Hekelghem. ob.
It. Ar. Faber de Hekelghem. I d.
It. Johannes filius de Aschebeke. II d.
It. Beatrix filia Henrici Rademakere. II d.
It. Balduinus Boc ex parte Sancto Spiritus de Bruxella. II
d. Later Henricus.
It. Margareta uxor Johannes Cortemolre. I d. Later Jo-
hannes Leonii.
It. Walterus de Pesterien. ob.
It. Walterus de Leuwe. II d. Later Johannes de Ysenberghe.
It. Willelmus Wedemaent. I d.
It. Henricus de tSimmine. ob.
It. idem de novo obstallo. ob.
It. Henricus de Bornem. I d. Later Johannes.
It. Adelisa, filia Michaelis de Denc, de obstallo. I d.
It. Johannes de Fine de Loembeke, de obstallo ante domum
suam. I d.
It. Johannes filius Jacobi de Wustina, de obstallo juxta
curtim. ob.
It. Franco Cuparius de domistadio juxta Scottenborne. I
tur. nigr. Tenet Arnoldus de Waghennere.
It. Johannes de Fine de Loembeke, de quadam palude apud
Loembeke. I d.
It. Egidius de Waelborne, de obstallo ante domum suam.
I d.

S. XXVIII d. n. III d. tur. et ob. Vera.

Census de nova fossa

- It. Adela Roberti. I cap. et quartam partem cap.
It. Elizabeth de Fine. I d cap.
It. Martinus Pellifarius. I cap.
It. Agnes filia Leonii Molitoris. II cap.
It. Katerina de Veteri Foro. I cap.
It. Johannes Pauli. I cap.

- It. Beatrix filia Jacobi Fabri. $\frac{1}{2}$ cap.
It. Johannes filius Walteri de Rivo. II cap. et tres partes
cap. It. Margareta Roberti. I $\frac{1}{2}$ cap. Later Alissia ejus filia.
It. Lympa Ger. $\frac{1}{2}$ cap. Tenet Walterus Quelen.
It. Petrus Jacobi. II cap.
It. Gerardus Farraguet. II cap.
It. Nicholaus Scullen. I cap. et quartam partem cap.
It. Johannes Comes. I cap.
It. Johannes de Wijnse. I cap.
It. Walterus de Wambeke. I cap.
It. Egidius de Waerbeke. I d. de obstallo ante domum suam.
Summa de obstallo et nova fossa. XV s. IX d. no. IIII $\frac{1}{2}$
tur. XXIII cap.
S. XX $\frac{1}{2}$ cap. cum quartam partem. Vera.

Census de macello.

- Primo Henricus Sceerveel. XII d.
It. Sanctus Spiritus, de II locis. II s.
It. idem ex parte Katerina de Warenbeke, dicte Roekeloes.
IIII d.
It. idem pro Henrico Cum Pecunia. VI d.
It. idem pro dicto Henrico. VI d. pag.
It. idem pro Willelmo Mercatore. XII d.
It. Symon Scerveel de II locis. II s.
It. Willelmus de Yscha. XII d.
It. idem pro Nicholao de Molnere. III s. pag.
It. Margareta Scoteleren. XII d.
It. Ipsa pro Nicholao de Molnere. II s. pag.
It. Johannes filius Egidii de Bosbeke. XII d.
It. hospitale in Ascha. XII d.
It. ipsum pro Nicholao de Molnere. II s. pag.
It. Henricus Cum Pecunia. XII d.
It. ecclesia de Ascha pro Henrico cum Pecunia. VI d.
It. ipsa pro dicto Henrico. VI d. pag.
It. Katerina Landarius. XV s. pag.
It. Walterus Houdehave. XV s. pag.
It. Nicholaus de Molhem. VII s. pag.
It. Johannes Wernere. X s. pag.
It. Nicolaus de Molhem. X s. pag.
It. Willelmus dictus Scotelere. X s. pag.
It. H. Scerveel. X s. pag.
S. XII s. IIII d. n. LV s. pag.

Pactus siliginis de thymo

- Primo Ar. filius Egidii Berten. IX firtell.
It. Johannes filius dicti Egidii Berten. IX firtell.
It. Egidius filius Henrici Pistoris de Crokeghem. I mod.
It. Willelmus de Anseliir, filius ejus. IIII $\frac{1}{2}$ sext.

- It. Johannes filius Nicholai de Rivo. $\frac{1}{2}$ mod.
- It. Johannes Hugo. $\frac{1}{2}$ mod.
- It. Johannes Suteman. IX firtell.
- It. Johannes, filius Egidii de Wustina. VI firtell.
- It. Egidius filius Walteri de Rivo. XI firtell.
- It. Johannes de Wustina. II $\frac{1}{2}$ mod.
- It. Johannes Wale et uxor sua. V sext.
- It. missa animarum in Ascha. III sext. Tenet Henricus de Chrymine pro VII firt. III d. $\frac{1}{2}$ cap.
- It. Walterus filius Agnetis de Heilborne. V sext.
- It. Willelmus de Rivo. V sext.
- It. Johannes Gherijn. III sext. I $\frac{1}{2}$ firtell.
- It. Leonius Pelsmakere. II sext.
- It. Johannes Pes. VI firtell.
- It. Willelmus Pretere. XXIII firtell.
- It. Martinus Pinnoc. XVIII firtell.
- It. Ar. Ritsart. XV firtell.
- It. Riguettus, filius Ar. Keghelare. VIII sext. $\frac{1}{2}$ firtell.
- It. Johannes Comes. $\frac{1}{2}$ mod.
- It. Walterus de Wambeke. $\frac{1}{2}$ mod.
- It. Ar. Trotel. I $\frac{1}{2}$ mod.
- It. Egidius Trotel. IIII sext.
- It. Petrus Houwere. VI firt.
- It. Johannes Cocus de Crokeghem, pro Ar. de Longo Campo. IX firt.
- It. idem pro Johanne Lola. $\frac{1}{2}$ mod.
 - S. XIX mod. $\frac{1}{2}$ mod. et

- It. Beatrix filia Danielis de Crokeghem. VI firt.
- It. Gerardus Farraguet. I mod.
- It. Johannes de Wijnse. $\frac{1}{2}$ mod.
- It. Henricus filius Walteri Sulens. VI firt.
- It. idem Henricus ex parte Katerine tSlantmeters. III firt.
- It. Willelmus Sley. VI firt.
- It. Katerina de Veteri Foro. III sext.
- It. Katerina Slantmeters. III mod. IIII sext. Later Elizabeth.
- It. Martinus Pelliparius (sic) ex parte Katerine tSlantmeters. VII sext.
- It. Ywanus de Crokeghem ex parte Katerine tSlantmeters. I mod.
- It. Willelmus de Volkenghem. III firt.
- It. Elizabeth Henrici Pistoris. VI firt.
- It. Elizabeth de Yscha. III sext.
- It. Truda filia Walteri Vifsoeefs. IX sext.
- It. Henricus de Ydenberghe et Henricus Loetijn. IX firt.
- It. Beatrix filia Jacobi Fabri. IIII $\frac{1}{2}$ sext.
- It. Elizabeth Ar. Cuparii. XXVII firt.
- It. Katerina uxor Henrici Cuparii de Crokeghem. VI $\frac{1}{2}$

firt.

- It. Katerina uxor Martini Pellifarii. VI firt.
- It. Martinus Pellifarius pro Gerardo Fabro. VI firt.
- It. idem pro Sygero Lettel. $\frac{1}{2}$ mod.
- It. Henricus Leonii. IX firt.
- It. Lympa Ger. VI firt.
- It. Elizabeth de Fine. III sext.
- It. Henricus Scerveel. VI firt.
- It. Leonius Pellifarius. VI firt.
- It. Ar. de Wustina. VI firt.
- It. Johannes Faber de Heyda. VI firt.
- It. Elizabeth uxor Macharii Carpentatoris de Crokeghem.

III sext.

- It. Johannes filius Adele de Volkenghem. XXVII firtell.
- It. Ysenbela de Volkenghem. XI firt. et quartarum.
- It. Margareta de Retro Molendino. III sext.
- It. Agnes filia Leonii Molitoris. I mod.
- It. Katerina filia Johannis Ymaginatoris. VI $\frac{1}{2}$ firt. et quadratum.

S. XIX [mod. VI $\frac{1}{2}$ s.]

- It. Petrus Jacobi de extra platheam. I mod.
 - It. Fl. pro Nycholao Scullen. XV firt.
 - It. Ywanus filius Egidii de Crokeghem. VI firt.
 - It. Egidius de Crokeghem. II mod. IIII $\frac{1}{2}$ sext.
 - It. Katerina de Volkeghem. VI firt.
 - It. Johannes Blare. XVIII firt.
 - It. Henricus Blare. VI sext.
 - It. Johannes Bontart. XI sext. II $\frac{1}{2}$ firt.
 - It. Laurentius Bontart. XVIII firt.
 - It. E. Jonkhere III sext. Later Johannes Godefridis.
 - It. Egidius frater ejus. $\frac{1}{2}$ mod.
 - It. E. de Bosbeke. II $\frac{1}{2}$ mod. III firt.
 - It. Impynus Tijnpont. XVIII firt.
 - It. Willelmus Faber de Wayenberghe. II sext. et firtellam rasam.
 - It. Johannes, filius Gerardi Fabri, de Crokeghem. $\frac{1}{2}$ mod. et cumulum.
 - It. Beatrix, filia Willelmi de Crokeghem, uxor Ar. de Longo Campo. $\frac{1}{2}$ mod.
 - It. Ar. de Zeghemanshove. I mod. Tenet Wilhelmus de Nazzittert pro $\frac{1}{2}$ mod. XII d. II cap.
 - It. Johannes Pauli. $\frac{1}{2}$ mod.
 - It. Willelmus filius Nicholai de Rivo. V sext.
 - It. Henricus filius Gerardi Fabri pro patre suo. VI firt.
- Later Gerardus.
- It. Margareta Johannis Moyensoens. VI firt.
 - It. Margareta uxor Johannis Moyensoens. $\frac{1}{2}$ mod.
 - It. Henricus filius ejus. VI firt.

- It. Theodericus Bridere. $\frac{1}{2}$ mod.
- It. Egidius Rijmsnidere. $\frac{1}{2}$ mod.
- It. Elizabeth uxor Macharii de Nevele. $\frac{1}{2}$ mod.
- It. Walterus filius Johannis de Coensborgh. I mod. VI firt.
- It. Egidius filius Henrici de Rivo. VI firt.
- It. Johannes Musket de parvo obstallo juxta Kerval, de novo dato $\frac{1}{2}$ firt.
- S. XIX mod. I sext. Vetera [*Suivi de*] S. de thymo LVI mod. IIII sist. sil.

Solventur annuatim in curia de Ascha.

Primo Henricus de Rivo, filius Beatricis. XXIII firt. siliginis.

- It. Johannes Blare filius uxoris sue (?). VIII sext. III firt.
- It. Katerina Theoderici de Rivo. I mod. III $\frac{1}{4}$ firt.
- It. Robertus Barbator. I mod.
- It. Adelisa, filia ejus, et Nicholaus Scullen. VII $\frac{1}{2}$ sext.
- It. Johannes Rijmsnidere et Egidius, frater ejus. I mod. et halster.
- It. Johannes filius Ympyni de Rivo. IX firt.
- It. Johanna Slachmolders. VI firt.
- It. Johannes Pauli. $\frac{1}{2}$ mod.
- It. Johannes Muschet de parvo obstallo juxta Cervael ver sus stratam de Cleygate. I firt. de novo.
- Summa VIII mod. I $\frac{1}{2}$ firtella vetera.
- It. debent Willelmus Molitor et Walterus Clericus de molendino de Merchtem et de cambagia. XX mod. siliginis et in denariis. XXX l. et XXXV lib. cere.
- It. Johannes Beyart debet hereditarie de molendino de Hou te. III mod.
- It. manasterium (*sic*) Haffligenense debet hereditarie. IX sext.

Ista pagina non est de aliis summis numerata.

(Wordt vervolgd)

J. VERBESSELT

Jansenistische strubbelingen in Asse rond 1650-1660

In het heemkundig tijdschrift *Ascania*, gaf pater J. Spanhove een korte levensschets van Theodoor Houdtbraecken, pastoor te Asse (1). Deze priester bestuurde de parochie van Asse gedurende lange tijd (1630-1667). Na zijn ontslag verbleef hij nog twee jaar in het gasthuis van Asse. Toen hij stierf op 25 oktober 1669, in de leeftijd van 68 jaar, «had hij gedurende 39 jaar zowel door woord als voorbeeld het volk van Asse onderwezen». Zo heet het in een oude aantekening (2). Daarna volgt echter deze raadselachtige zin: «VOOR DE HEILIGE NAAM VAN GOD HAD HIJ OOK VEEL GEDULDIG VERDRAGEN. ZO HAD HIJ DIKWIJLS HET WOORD VAN DE APOSTEL IN DE MOND: ALLEN DIE GODVREZEND WILLEN LEVEN IN JEZUS KRISTUS ZULLEN VOOR DE RECHTVAARDIGHEID VERVOLGING LIJDEN».

- (1) De naam wordt ook anders gespeld: Hauttbraecken, Hubraecken, Houbraecken, zonder gewag te maken van de spellingen, die een woord als «braecken» toelaat. Zou Theodoor, pastoor van Asse geen familielid zijn geweest van Judocus Houbraken, geboortig van Geldrop, in Noord-Brabant? Deze studeerde in Leuven en behaalde in 1649 de titel van Licentiaat in theologie. Rond 1658 vertrok hij als kanunnik naar Antwerpen en ging daar een mooie toekomst tegemoet (*Cfr. P.J. Goetschalckx, Geschiedenis der Kanunniken van het O.-L.-V.-kapittel te Antwerpen*, Antwerpen, 1929, 271-276).

Zo pastoor Theodoor Houdtbraecken familielid is van Judocus Houbraken, dan kan er nog een ander motief spelen in de aktie van Franciscus Vlemincx tegen de pastoor van Asse, waarover verder in dit artikel. Volgend dokument kan daarbij dan licht bijbrengen:

Le conseil d'état à Léopold-Guillaume, gouverneur général
Bruxelles, le 9 juillet 1653.

Ayant vu et examiné les requêtes de ceux qui prétendent la présidence du collège du roi en l'université de Louvain, vacante par le trépas de sire Melchior de Cuypere, dont la liste ci-jointe (ontbreekt), ensemble les avis rendus sur ce sujet par les doyen et faculté de la Sainte Théologie en la même université, il nous a semblé que sire Josse Houbraken et sire Antoine Vermeulen sont bien les plus idoines et que votre Altesse Serenissime ferait un bon choix en pourvoyant l'un d'iceux de cette charge, a laquelle lesdits de la faculté ne jugent pas propre FRANCOIS VLEMINCX non plus que Jacques Speeck, pour les raisons reprises en leur rescription.

(Apostille: conferisco questa presidentia a Francesco Vlemincx. Agr. conseil d'état, 58, F^o 353-354. Copie.)

Uit dit dokument blijkt, dat de latere kanunnik van Antwerpen Josse Houbraken, Jansenist rond 1653, konkurreerde met Franciscus Vlemincx om president te worden van 's Konings kollege te Leuven en dat Vlemincx door de aartshertog benoemd werd tegen het advies in van Leuven en van de Staatsraad en dat dus vooral zijn antijansenisme daarbij voor ogen zal gehouden zijn. Als Josse Houbraken een familielid is van pastoor Houdtbraecken is hier misschien ook wel een motief te zoeken, waarom Vlemincx pastoor Houdtbraecken in het gedrang bracht.

- (2) Boek der priesterkonferenties (Kerk. Archief, Asse).

Pater Spanhove heeft een poging gedaan om ten minste iets te weten te komen van hetgeen achter deze geheimzinnige regels verborgen ligt. Hij wijst onder meer op twee moeilijkheden die de pastoor aan de hand had, nl. met zijn onderpastoor Ardennois, die hem in zijn herderlijke rechten te kort deed (3) en met de zusters van het gasthuis, die weigerden zijn zieke parochianen louter uit liefde Gods in hun instelling op te nemen en te verzorgen.

EEN VATIKAANS DOKUMENT

Een dokument uit het Vatikaans archief opent een nieuwe horizon op deze kwestie. Dit dokument bevat een verklaring op 3 september 1657 afgelegd door Franciscus Wingaerde, een inwoner van Asse. Deze legde zijn verklaring af voor een professor van Leuven: Franciscus Vlemincx.

«Op heden 3 september 1657 verscheen voor mij. Franciscus Wingarde inwoner van Asse. Hij verklaarde dat ongeveer drie jaar na de uitvaardiging van de konstitutie van de Heilige Vader Innocentius X tegen de leer van Cornelius Jansenius, bisschop van Ieper (4) een zekere pater kapucijn, Augustinus genaamd, geboren in de Kempen, in de meierij van 's-Hertogenbosch, in zijn huis overnachtte. De volgende morgen ging deze pater het officie bidden in de kerk en toefde lang in de sakristie bij de pastoor van de plaats, de heer Theodoor «Hubraken». Daarna vroeg getuige aan de pater waar hij zolang gebleven was. Hij antwoordde dat hij zich in de sakristie had opgehouden met bovenvermelde pastoor en dat hij daar een handtekening had moeten zetten op zeker papier, dat reeds vele handtekeningen bevatte van verschillende personen, wel 300 in getal. Ze hadden allen getekend ten gunste van de leer van Jansenius en zich bereid verklaard om die leer te verdedigen, zoals hij zelf, P. Augustinus zich ook bereid verklaarde om zich voor die leer in het vuur te werpen. Dat papier door vermelde kapucijn ondertekend, bleef in bewaring van genoemde pastoor, waarvan ik weet dat hij steeds de verdediging van Jansenius voorstond.

Ten bewijze van de waarheid van deze feiten heeft op bovenvermelde dag en maand ondertekend Franciscus Wingaerde. Daaronder stond geschreven: ik getuige aldus deze bovenstaande inlichting geschreven te hebben op 3 september 1657, Fr. Vlemincx van het Koninklijk seminarie» (5).

Laten we even onze aandacht schenken aan de vier vermelde personen.

(3) Rijksarchief, Brussel, universiteit van Leuven, bundels 2719 en 2720.

(4) De bulle, *Cum Occasione* dateert van 31 mei 1653. cfr. *Infra*.

(5) Vatikaans archief, nunziatura di Fiandra, 41, f° 442. copie.

Franciscus Wingaerde

Franciscus Wingaerde, die een hoofdrol speelt moeten we hoofdzakelijk overlaten aan de plaatselijke geschiedenis (6a). Was hij misschien een familielid van Petrus a Vinea (Van de Wijngaerde), die gedurende vele jaren ten tijde van pastoor Calenus, kapelaan was te Asse (6b)? In ieder geval is hij een inwoner van Asse, bezit een huis waarin hij aan gasten een nachtverblijf kan verschaffen. Bovendien schijnt hij op vertrouwelijke voet met de lokale klerus om te gaan. Hij kent zijn pastoor van dichtbij, weet welke documenten deze bewaart en welke opinies hij koestert. Hij geeft gastvrijheid aan een kapucijn met wie blijkbaar wederkerig vriendschap wordt gesloten. Bovendien is hij anti-jansenist en als zodanig heeft hij er genoeg in moeilijkheden te veroorzaken aan zijn pastoor en aan de kapucijn. Had hij daarbij een persoonlijk belang op het oog?

Franciscus Vlemincx

Franciscus Vlemincx, de tweede handelend optredende persoon zal ons langer bezighouden. Over hem geeft E. Reusens enkele nuttige bijzonderheden (*Documents relatifs à l'histoire de l'université de Louvain*, deel III, Leuven 1881-1885, blz. 374).

Zoon van Petrus en van Anna De Muyter, was hij omstreeks 1598 geboren te Leuven (of misschien in Bunsbeek). Hij was dus 'n tiental jaren jonger dan Calenus. Evenals deze behaalde hij te Leuven het licentiaat in de theologie. In 1649 werd hij kanunnik van Sint-Pieters te Leuven, in 1653 president aldaar van het 's Konings-college. Het is in deze laatste kwaliteit dat hij optreedt in ons document.

Bij testament van 29 januari 1668 drukte hij de wens uit in de Sint-Pieterskerk, voor het altaar van de H. Drievuldigheid, in de pij der Capucijnen, begraven te worden. Doch op 16 juli 1672 maakte hij een nieuw testament, en toen hij uiteindelijk stierf op 22 juli 1672, werd hij niet bijgezet in Sint-Pieters, maar in de kerk van de Capucijnen; vermoedelijk ook wel in hun pij, maar dat wordt niet in de documenten vermeld. Deze sympathie voor de Capucijnen laat veronderstellen dat hij familieleden in hun orde telde (7). Hij had ook een zus, Katherina, bij de Begijnen te Brussel (8).

(6a) Cfr. Hieropvolgend artikel van P.J. Spanhove, msc.

(6b) L. CEYSSENS: *Hendrik Calenus, pastoor van Asse*, *Ascania* 4, (1961) 22. Zie op het einde van dit artikel de *Nota over Calenus*.

(7) P. HILDEBRAND, *De Kapucijnen in de Nederlanden*, vermeldt in deel VII (De Vlaamse religieuzen) verschillende paters die Vlemincx heetten. Ook bij de oratorianen is een Vlemincx te vermelden; cfr. P. DE SWERT, *Chronicon congregationis oratorii*, Rijsel, 1740, 38.

(8) Samen met haar broer stichtte ze een studiebeurs. Cfr. H. DE VOCHT, *Inventaire des archives de l'université de Louvain*, Leuven, 1927, 381-382.

In verband met deze weinig gekende man kunnen we enkele nieuwe dokumenten naar voren brengen. Het oudste dateert uit het jaar 1633, dus uit de tijd van hun «préjansénisme».

De plebaan van de Sint-Pieterskerk te Leuven, Martinus Leunckens, was toen gestorven. Aan de plebanie was, zoals in andere kapittels de zorg der gelovigen verbonden. De plebaan was de pastoor van de kapittel-parochie. Te Leuven echter was hij tevens professor in de godgeleerdheid. Doch de parochie was klein en de leerstoel ook zonder reliëf aangezien hij slechts was opgericht voor het geven van supplementaire lessen in de vakantietijd. Doch, in de loop der jaren had de magistraat van Leuven, die zeggingschap genoot over kapittel- en universiteitsaangelegenheden, zich het lot van de plebaan aangetrokken. In 1570, vermoedelijk onder invloed van het Concilie van Trente, had hij besloten dat de plebaan voortaan een preek zou houden op de zondagen en de feesten. Intussen was het inkomen van de plebanie zó klein, dat in 1628 de magistraat nogmaals optrad, ditmaal niet om een nieuwe verplichting op te leggen, maar om een jaarlijkse toelage van 100 gulden te beloven (9).

De plebanie bood dus geen schitterende vooruitzichten, tenzij voor wie ze, zoals Jan Paludanus (plebaan van 1604 tot 1626), gebruikte als een wipplank naar hogere functies (10). Doch zijn opvolger, de pas gestorven Leunckens, was er niet in geslaagd zich omhoog te werken. Hij liet zelfs een minder gunstige naam na (11).

Onder de kandidaten die zich voor het opengekomen ambt opgaven, bevond zich Franciscus Vlemincx: «*Sacrae Theologiae Licenciatus iamdudum, vicepastor S. Catherina Bruxellis, et coadjutor in diversis aliis officiis Domini Pastoris*» (12).

De kandidaat toont zijn lichtzijde. Niet alleen is hij licentiaat, maar reeds sinds lang. Hij bezit dus wel de nodige rijpheid om te doceren. Bovendien, om als plebaan om te gaan met de gelovigen, heeft hij een uitstekende opleiding gekregen te Brussel bij de pastoor van Sint-Katerina.

Zo komen we dan weer terug tot de oud-pastoor van Asse, Hendrik Calenus. Zijn betrekkingen met Vlemincx dienen onderzocht te worden.

(9) J. WILS, *Les professeurs de l'ancienne faculté de théologie de l'université de Louvain*, *Ephemerides theologiae Lovaniensis* 4 (1927) 342.

(10) *Ibid.* 348.

(11) Hendrik Calenus vroeg op 15 juni 1630 aan Jean du Vergier de Hauranne, abbé de Saint Cyran een diskreet onderzoek in te stellen te Parijs over de verhouding aldaar van Leunckens; cfr. L. CEYSENS; *Correspondance de Jacques Boonen et de Henri Calenus avec l'abbé de Saint Cyran avant la naissance du jansénisme*, *Bulletin de l'institut historique belge de Rome*, 32 (1960) 202-205.

(12) «Reeds lang licentiaat in de heilige godgeleerdheid, onderpastoor van Sint-Katherina te Brussel en coadjutor in diverse andere ambtsplichten van de Heer Pastoor». Rijksarchief, Brussel, Universiteit van Leuven, bundel 402.

Begin maart 1624 was Calenus van Asse overgeplaatst naar Brussel, als pastoor van Sint-Katerina en deken van de stad. Hier hervatte hij onmiddellijk de brede en diepgaande activiteit die hij in het Land van Asse had ontplooid. Hier zoals daar gaat hij zorgen voor voortreffelijke goddelijke diensten, en dus, om te beginnen medewerkers aan te werven. Onder dezen was wel één van de eersten... onze Franciscus Vlemincx.

Naar zijn eigen getuigenis (dat verderop zal geciteerd worden) arriveerde hij te Brussel op 1 juli 1624, dus precies vier maanden na zijn pastoor. Hij werd opgenomen in het huishouden van de pastoor, waarvan nog deel uitmaakten: Johannes (neef), Elisabeth (nicht) en Anna (achternicht?) (13).

De manier waarop Vlemincx tot kapelaan benoemd werd (hierover later meer) wijst erop, dat er van het begin af een zekere sympatie bestond tussen pastoor en kapelaan. Dat deze bleef voortduren blijkt uit het feit dat de heren lange jaren zouden samenleven en werken (14).

Men mag dus veronderstellen dat de kapelaan zijn pastoor wel eens vergezelde, wanneer deze een bezoek ging brengen aan Asse, zijn oude parochie, en dat hij er zich ten slotte ook enigszins thuis voelde en er een paar families, bijvoorbeeld die van Wingaerde, leerde kennen.

Het is verder naspeurbaar dat hij gesteund werd door zijn pastoor, toen hij in 1633, na negen jaar met hem samengewerkt te hebben, zich kandidaat stelde voor de plebanie te Leuven. Calenus heeft zeker een beroep gedaan op zijn Leuvense vriend Cornelius Jansenius, kanunnik van Sint-Pieter en professor aan de universiteit, die trouwens dikwijls kwam logeren op de pastorie van Sint-Katherina en er de kapelaan, zijn oud-leerling, ontmoette.

Doch terwijl Jansenius zich inspant voor Vlemincx, treedt zijn kollega en vriend Johannes Schinckels, president van het Arraskollege (15) zeer vurig op voor zijn leerling, Johannes Cobbelgiers (16) die nog geen licentiaat is in de theologie. De competitie is hevig. Schinckels drijft door. Hij krijgt het gedaan dat de fakulteit in haar oordeel over de drie voor te dragen kandidaten, de voorkeur geeft aan Cobbelgiers, terwijl de twee anderen met misprijzing worden terzijde gesteld: «*existimat [facultas] Franciscum Vlemincx et Balthazarum Walravens non esse satis eminentis doctrinae et ingenii ut... possint sufficere*» (17).

(13) L. CEYSSENS, *Hendrik Calenus, pastoor van Asse* (Ascania, 4, 1961, 22. Het zijn vermoedelijk de ouders en de zus van de toekomstige P. Henricus van Beeringen, kapucijn.

(14) Tot wanneer? Zeker niet langer dan tot 1638 toen Calenus als pastoor aftrad en ging inwonen bij de aartsbisschop van Mechelen (te Brussel).

(15) Later één der eerste en hevigste anti-jansenisten. Zie L. CEYSSENS, *Sources relatives aux débuts du jansénisme et de l'anti-jansénisme*, Leuven, 1957, passim.

(16) Een korte levensschets bij REUSENS, *Documents*, III, 187-188.

Ontoereikend in de leer en in verstand! Een oordeel dat een academische toekomst in de kiem kan smoren. Indien er geen kans openblijft voor de plebanie met de onbeduidende leerstoel die eraan verbonden is, wat dan voor hogere posten!

Schinckels kent tegenstand, maar hij drijft door. Hij wint het pleit. Cobbelgiers wordt benoemd op 27 augustus 1633. Maar de theologische fakulteit is in volle verdeeldheid. Op 22 december wordt er besloten dat voortaan niemand tot de plebanie mag benoemd worden, tenzij hij niet reeds doctor of licentiaat is in de theologie, of minstens helemaal gereed om een van die graden te behalen (18). Bovendien wordt Schinckels geschorst als professor. Tussen hem en Jansenius, is er, terwille van de kapelaan van Sint-Katherina, een kloof ontstaan, welke Calenus met succes poogt te dempen (19).

Men mag veronderstellen dat Vlemincx zijn vrienden Calenus en Jansenius, ondanks de mislukking van hun gegeven steun, dankbaar is gebleven, en dat hij zich dus ook, na 1640 (waar bevond hij zich toen?), naar hun voorbeeld heeft uitgesproken voor Jansenius, zoals trouwens bijna alle geestelijken dat, te goeder trouw, deden (20).

Dit echter is zeker: op een bepaald ogenblik (vermoedelijk rond 1647, bij het begin van de regering van de gouverneur generaal Leopold-Willem, toen het anti-jansenisme (21) begon hoogtij te vieren) heeft Vlemincx ingezien dat er voor hem slechts kans was in de toekomst, indien hij zich zou voordoen als anti-jansenist, zelfs als militante anti-jansenist. Hij heeft contact met de anti-jansenisten. Hij wordt een vertrouwensman (één der vele) van de internuntii (22).

Met hen heeft hij drukke korrespondentie. Hij verschijnt dikwijls op de nuntiatuur, waar hij konfidentieel beschuldigingsmateriaal aansleept, waarvan het boven geciteerd dokument een specimen is. Hij wordt belast onderzoeken te doen ten dele van zijn tegenstanders (23).

-
- (17) Brussel, Rijksarchief, Universiteit van Leuven, bundel 402.
«De fakulteit meent dat Franciscus Vlemincx en Baltazar Walravens niet onderlegd genoeg zijn om in aanmerking te komen.»
- (18) WILS, *Les professeurs*, 342-344.
- (19) Brussel, Rijksarchief, Universiteit van Leuven, register 388, f° 24-27.
- (20) Zie L. CEYSSENS, *L'enquête officielle faite en 1644 dans les diocèses des Pays-Bas sur le scandale causé par l'«Augustinus» de Corneille Jansénius*, in *Archivum Franciscanum Historicum*, 43, (1950), 68-160.
- (21) L. CEYSSENS, *Les progrès de l'anti-jansénisme aux Pays-Bas (1647-1656)*, in *Chroniques de Port-Royal*, 10 (1959) 22-129.
- (22) Antonius Bichi (1642-1652); Andrés Mangelli (1652-1655); Hieronymus De Vecchi (1656-1665).
- (23) Zie L. CEYSSENS, *La première bulle contre Jansénius. Sources relatives à son histoire*, 2 delen, Brussel, 1961-1962, passim.
Bij voorbeeld op 10 november 1654 krijgt hij van de internuntius een officiële opdracht, vastgelegd in een formeel document, om een informatief proces in te stellen tegen professor Gerardus Van Werm.

Die handelwijze levert resultaten op. In 1649 wordt hij kanunnik van Sint-Pieters, waartoe zijn anti-jansenisme een noodzakelijke konditie is geweest. Alvorens de purperen mozetta te kunnen aandoen, heeft hij een anti-jansenistische eed bij de internumtius moeten afleggen.

Doch zijn prebende is slechts een minderwaardige, waaraan geen leerstoel is verbonden. Er blijven dus nog toppen waarnaar op te kijken. In 1653 wordt hij praeses van 's Konings-kollege, doch dat is slechts een verdieping hoger! Het uitzicht is nog niet ruim.

We gaan deze man hier niet volgen in zijn langdurige anti-jansenistische activiteiten. Slechts één feit moet hier naar voren gebracht worden, nl. de aanklacht op 28 augustus 1654 uitgebracht tegen Jansenius en Calenus, beiden intussen reeds gestorven. Laten we dat dokument in vertaling lezen:

«Ik, ondergetekende, licentiaat in de theologie, kanunnik van de verheven Kollegiale kerk van Sint-Pieter te Leuven en praeses van het Konings kollege, verklaar bij deze dat ik op 1 juli van het jaar Onzes Heren 1624, na het afsluiten van de zevenjarige studie in de theologie, uit het Kollege van Adriaan VI de herderlijke zorg ging waarnemen onder de Eerwaarde en Zeer Geleerde Heer Henricus Calenus, pastoor van Sint-Katharina te Brussel. Nu gebeurde het ten tijde dat ik daar huisgenoot was, dat de Hooggeleerde Heer Cornelius Jansenius, doktor in de theologie te Leuven, zijn intrek kwam nemen in dezelfde pastorie, toen hij op het punt stond naar Spanje te vertrekken om handelend te gaan optreden voor Zijne Majesteit, zoals hij zei, tegen de Paters van de Sociëteit van Jezus. Hij verbleef op de pastorie gedurende zes weken, en hij liet toen al zijn boeken uit Leuven oversturen. Daaronder waren de ingebonden werken van Johannes Calvijn, die hem kort te voren uit Amsterdam waren toegezonden. Hij werkte die met veel ijver door. Later, toen hij voor de tweede keer uit Spanje terugkeerde, hoorde ik hem met eigen mond zeggen: indien ze in Spanje geweten hadden dat ik de werken van Calvinus bezit en ze dikwijls gelezen heb, konden ze me grote moeilijkheden hebben veroorzaakt. Ik bevestig bovendien dat de Eerwaarde Heer Calenus herhaaldelijk in diezelfde werken las gedurende al de tijd dat de Hooggeleerde Heer Jansenius afwezig was. Na zijn tweede thuiskomst heeft Jansenius diezelfde werken van Calvijn, samen met zijn andere boeken, naar Leuven teruggestuurd. Ter bevestiging van dit alles heb ik dit geschreven en ondertekend op heden 28 augustus 1654» (24).

Te samen met een door hem te kiezen assessor zal hij de gewenste getuigen verhoren en dezen eventueel tot spreken dwingen onder bedreiging van straffen of met beroep op de burgerlijke overheid. Mechelen, Aartsbisdom, Museum Bellarminum, D 5, nr. 40.

- (24) Mechelen, Aartsbisdom, Museum Bellarminum, D 5, nr. 36, afgedrukt bij [C. CALLEWAERT - Q. NOLS], *Jansénius évêque d'Ypres. Ses derniers moments*, Leuven, 1893, 168-169.

Laten we nu dit getuigschrift even van dichtbij bekijken, want het bevat een reeks gegevens die onze aandacht verdienen. Op 1 juli 1624 is Vlemincx dus in Brussel aangekomen als helper van Calenus. Hij komt uit het Paus-kollege dat nog steeds bestuurd wordt door de nu stokoude Jacobus Jansenius, die vroeger Calenus en Jansenius heeft vooruitgeholpen (25). Hij zal het dan ook wel geweest zijn, die Vlemincx een onderkomen en een levenstaak bezorgde in Brussel, bij de pastoor van Sint-Katerina.

Doch toen de jonge kapelaan te Brussel op 1 juli arriveerde, trof hij op de pastorie niet alleen zijn nieuwe overste en diens huishouders, maar ook één van zijn oude professoren aan, namelijk Cornelius Jansenius. In deze periode is de studiemann zo diep verslonden in de boeken, zo opgaand in zijn gewichtige problemen, dat hij zich van elke andere bijkomstige beslomming heeft vrijgemaakt. Ondanks tegenwerking en onbegrip heeft hij verzaakt aan het bestuur van het Sint-Pulcheriakollege te Leuven (26). Hij heeft zijn kisten ingepakt en gezorgd voor een opvolger en zoekt naar een nieuw tehuis. Op dat ogenblik echter wordt hij dringend verzocht zich aanstonds naar Spanje te begeven om er bij de koning de belangen van de universiteit te behartigen, tegen de Jezuiten die in haar monopolie willen binnendringen. Jansenius, die dus voorziet dat hij minstens voor enkele maanden zal moeten weg zijn, zoekt niet langer naar een nieuw huis. Hij installeert zich voorlopig bij zijn vriend te Brussel, waar hij ten andere ook beter zijn reis kan voorbereiden, zonder er echter zijn studies te verwaarlozen. Schrijft hij niet uit Brussel, 13 juli 1624 (drie dagen voor zijn vertrek): «Ik zal trachten, in de mate van mijn vermogen, de zaak van Pilmot [de studie van de genadekwesitie bij Augustinus] voort te zetten, zelfs in Spanje» (27).

Gedurende de zes weken dat Jansenius dus bij Calenus verblijft, heeft Vlemincx hem daar slechts gedurende veertien dagen (van 1 tot 16 juli) gekend. Later echter zal hij hem nog dikwijls ontmoeten op dezelfde pastorie, waar Calenus steeds kamer, bed en kaars voor zijn vriend had gereed staan (28).

Volgens Vlemincx had dus Jansenius AL zijn boeken uit Leuven laten overbrengen naar Brussel en daarmee ook de werken van Calvin, een gebonden uitgave (waarschijnlijk van de toenmalige *Opera omnia* in 7 delen, Genève 1617) die hem onlangs uit Holland was toegezonden (29). Natuurlijk, een dergelijk werk was onmisbaar voor de geleerde die de leer van Sint-

(25) CEYSSENS, *Hendrik, Calenus*, 19-20.

(26) Zie de brieven van Jansenius aan Saint-Cyran uit deze periode; J. ORCIBAL, *Correspondance de Jansénius*, Leuven, 1947, 261 en vlg.

(27) ORCIBAL, *Correspondance*, 266.

(28) CEYSSENS, *Correspondance de Boonen et de Calénus*, 203.

(29) Hieromtrent nuttige gegevens bij L. SMITS, *Saint Augustin dans l'œuvre de Jean Calvin*, I, Assen, 1956.

Augustinus diepgaand wilde onderzoeken en dus ook diende rekening te houden met de opinie van anderen, zelfs van andersdenkenden. Die Calvinus-uitgave zal, zes jaar later, Jansenius zeer van pas komen als hij de calvinisten van Den Bosch de stoute mond moet sluiten (30).

Pas aangekomen, bieden die boeken van Calvijn een interessante lektuur voor Jansenius in de dagen dat de reisvoorbereiding hem van diepere studie afhoudt. Na het vertrek van Jansenius heeft de theologisch gevormde pastoor ook in die boeken gelezen. Vlemincx, ook licentiaat in de theologie, zal dat voorbeeld wel hebben nagevolgd, maar dat zegt hij niet. Hij drukt des te meer op de standvastigheid van zijn pastoor, die AL DIE TIJD van Jansenius afwezigheid HERHAALDELIJK las in die verboden boeken (31). Doch nauwelijks is Jansenius in de lente 1626 terug uit Spanje, of hij wordt verzocht nogmaals de reis te ondernemen. Zijn boeken, en dus ook de *Obera* van Calvijn blijven op de pastorie van Sint-Katerina. Calenus kan er zich opnieuw in vermeien. Zij worden pas naar Leuven teruggezonden na Jansenius' definitieve thuiskomst, in de lente van 1627; vermoedelijk kort na 8 juni, datum waarop de geleerde reiziger laat weten dat hij eindelijk te Leuven gevonden heeft: «une maison à son aise, grande et spacieuse, qu'il a louée, avec un jardin aussi grand que celui du lieu où il demeurait auparavant (in het Sinte-Pulcheria kollege) et assez bon marché au regard des commodités qu'il y a» (32).

Intussen zijn we ver afgedwaald en moeten we terugkeren naar Vlemincx, de anti-jansenist geworden kanunnik uit het jaar 1654. Om zich te doen opmerken, misschien ook wel om te doen vergeten en vergeven dat hij vroeger relaties had met Jansenius en Calenus, komt hij naar voren met een getuigenis waarmee hij de betroffenen personen, die intussen reeds deze wereld verlaten hadden, geen schade meer kan berokkenen, maar van wie hij ook geen terechtwijzing meer hoeft te vrezen. Behalve het persoonlijk interesse brengt deze aanklacht nog koren op de molen van de anti-jansenisten, die steeds probeerden Jansenius te doen doorgaan, niet alleen voor een calvinistisch denkende teoloog, maar ook voor een zoon van protestantse ouders (33) en

(30) P. POLMAN, *Jansenius als polemist tegen Calvinisten*, in *Historisch tijdschrift*, 7 (1928) 325-348; 8 (1929) 5-17, 149-166, 248-258.

(31) Vermoedelijk hadden de doctoren en licentiaten van Leuven het voorrecht om verboden boeken te lezen. In 1654 zal de Assessor van het Heilig Officie, Franciscus Albizzi, auteur van de bullen tegen Jansenius, aan een Leuvense afgezant aanbieden zelfs aan de bacca-laureati de toelating te geven om de *Augustinus* te lezen, op voorwaarde dat de bulle wordt aanvaard; CEYSENS, *La première bulle*, blz. L.

(32) ORCIBAL, *Correspondance*, 387.

(33) Dat zal later ook zonder meer bevestigd worden door Cornelius Hazart (*Triumph der Pausen van Rome*, 1678), maar hardnekkig bestreden door de jansenisten.

dus voor iemand die van huis-uit ketters was, een haeresiarch, een archihaeresiarch.

Doch wanneer het erop aan komt zichzelf in een gunstig licht te stellen, vreest Vlemincx ook de levenden niet. Hij gaat te keer tegen de pastoor van Asse en een kapucijn.

Als vriend van de kapucijnen is hij vermoedelijk wel op de hoogte geweest van hun innerlijke verdeeldheid, van de wrijving tussen jansenisten en anti-jansenisten. Misschien werd hij wel door een aanhanger van de laatste partij aangesproken om zijn invloed bij de internuntius te gebruiken, bijvoorbeeld tegen een P. Augustinus van 's-Hertogenbosch. De omstandigheden zouden dan verder de pastoor van Asse ook in het gedrang brengen.

Theodoor Houdtbraken

De derde figuur kunnen we nauwelijks beter voorstellen dan P. Spanhove het reeds gedaan heeft. Slechts enkele bijzonderheden moeten naar voren gebracht worden. Hij was geboortig uit Nunen in de Meierij van 's-Hertogenbosch, die in 1629 door de Verenigde Provinciën veroverd en aan kerkvervolging blootgesteld werd. 't Was tegen de calvinisten van Den Bosch dat Jansenius in 1630, Froidmont in 1639 hun pen opnamen. De gelovigen die «schuurkerken» dienden te zoeken, indien ze hun godsdienstplichten wensten te volbrengen, bleven steeds de volle sympathie genieten van de priesters die aan de overkant van de gesloten grenzen hun leven in ballingschap moesten slijten. Wie nieuws bracht van de overzijde was steeds welkom, was een vriend.

Theodoor Houdtbraken die zijn studies deed te Leuven was door de militaire gebeurtenis verrast geworden. Vermoedelijk bij gebrek aan middelen staakte hij zijn studies na het baklaureaat in de theologie, en vond weldra, ofschoon nog zeer jong priester, een bestaan als pastoor van Oud-Heverlee. In 1630 echter, dank zij de president van het Pauskollege, Willem Merchier, vriend van Jansenius, zou hij een betere parochie bekommen, nl. Asse. Het ligt voor de hand dat Calenus van de parochie waar hij 15 jaar had gezwoegd, was gaan houden en dat hij als deken van Brussel en vriend van Jansenius, er de hand aan hield dat Merchier niemand zou benoemen, die niet met zijn geest zou bezielde zijn, en het door hem begonnen werk niet zou voortzetten. Tussen Jansenius en Calenus enerzijds, en Houdtbraecken anderzijds moet er sympathie bestaan hebben; sympathie die de pastoor van Sint-Katerina (samen met zijn kapelaan Vlemincx) moed verleid hebben om wel eens een dagje te gaan doorbrengen te Asse en om de pastoor van Sint-Maarten steeds welkom te heten op de pastorie van Sint-Katerina te Brussel.

Augustinus van 's-Hertogenbosch (34)

Zoon van Laurens Loemel en Eliza Henenburg, geboren te Geldrop (bij Eindhoven, helemaal in de buurt van Nunen) was hij aanmerkelijk jonger dan de andere tot hiertoe vermelde personen, zelfs zijn streekgenoot, pastoor Houdtbraecken die rond 1601 geboren was. Twintig jaar oud, trad hij in bij de Kapucijnen en werd priester in 1636. Rond de tijd dat we hem in ons dokument ontmoeten, blijkt hij te Oudenaarde, als predikant, gewoond te hebben, voorzien van jurisdictie (voor het preken alleen), gegeven te Gent in 1653. Deze jurisdictie is, opvallend genoeg, de eerste die hij ontving, ofschoon hij reeds 17 jaar priester was. De uitleg van dit zonderling feit, is hogerop te zoeken. In 1636 was Augustinus, vermoedelijk toen reeds een heethoofd, uit de studies verwijderd alvorens ze voleind te hebben (35). Deze eerste moeilijkheden van P. Augustinus dateren dus weer uit de tijd die aan het jansenisme voorafging. Doch later, en wel precies in de periode die ons bezig houdt, kende hij er andere. In 1657 zou hij in Waasmunster bij de Marikollen onrust gezaaid hebben door te preken dat men heiligschennis bedrijft, wanneer men kommuniqueert met een schuldloos vergeten doodzonde op het geweten. In 1656-1657 zou hij een verspreider geweest zijn van de *Lettres provinciales* (van Pascal), die, 18 stuks, achtereenvolgens over die twee jaren in 't geheim verschenen en ten slotte bij dekreet van 6 september 1657 zouden veroordeeld worden. Die veroordeling had dus plaats te Rome, drie dagen nadat Wingaerde zijn getuigenis aflegde tegen P. Augustinus, en reeds vele maanden nadat deze in Asse was verschenen.

Wanneer kwam P. Augustinus precies in Asse? Wingaerde blijft betrekkelijk vaag. Hij wenst de pauselijke beslissing, en dus ook de schuld van de overtreding ervan, in het licht te stellen. Hij zegt dus: ongeveer drie jaar na de publikatie van de bulle *Cum occasione* (36). Maar welke publikatie: die van Rome (9 juni 1653) of die van Mechelen (2 september 1653)?

In ieder geval was het in de zomer 1653. Dus «ongeveer drie jaar daarna» moet wel overeenstemmen met het tweede deel van 1656. Op 3 september 1657 had Wingaerde dus, in plaats van zijn gecompliceerde tijdsbepaling, eenvoudig kunnen zeggen: ongeveer een jaar geleden.

Dus in het tweede deel van 1656 komt de rondreizende predikant die zijn thuis heeft in Oudenaarde, te Asse waar hij overnacht: bij Franciscus Wingaerde. Waarom neemt hij zijn intrek bij een gewone burger? Het pastoorshuis, door Calenus

(34) Zie over hem P. HILDEBRAND, *De Kapucijnen*, VI, 352, 98-99; VIII, 502.

(35) *Ibid.*, VIII, 502.

(36) L. CEYSSSENS, *La publication, aux Pays-Bas, de la seconde bulle contre Jansénius*, in *Augustiniana*, 7 (1957) 196-240, 389-426, 676-593.

ingericht, was ruim genoeg om passerende priesters te herbergen. Pastoor Houdtbraecken is een voorbeeldig priester, die liever zijn kollega's zelf zal ontvangen, dan ze naar de parochianen te sturen. Daarenboven is hij niet geboortig van Nunen? Kent hij zijn streekgenoot van Geldrop nog niet? Dan zal hij in ieder geval blij zijn kennis te maken en eens te kunnen praten over het laatste nieuws van ginds en over de oude tijd.

Wat er ook van zij, Augustinus logeert bij Wingaerde, en de volgende morgen gaat hij zijn officie bidden in de parochiekerk. Neemt hij deel aan het koorgebied, weer ingevoerd door Calenus? Leest hij de H. Mis? Daarna heeft hij in de sacristie een lang onderhoud met de pastoor. De inhoud ervan wordt later erg gemakkelijk achterhaald door de gastheer. Het ging om zijn handtekening ten gunste van Jansenius.

Vroeg dat zoveel tijd? Moest er eerst nog, ter overtuiging, geredetwist worden? Blijkbaar niet, want beiden zijn reeds vurige jansenisten. Augustinus schrijft dus zijn naam onderaan een lange lijst. Van wie ging het initiatief van die lijst uit? Van de rondreizende pater die in de gelegenheid is om partijgenoten te ontmoeten en dus ook om gemakkelijk exemplaren van de *Lettres provinciales* aan de man te brengen en om handtekeningen te verzamelen? Niettemin, volgens Wingaerde, is het de ter plaatse blijvende pastoor, die de lange lijst van handtekeningen (wel drie honderd) heeft aangelegd. Hoe kwam hij, op zijn buiten-parochie, in het bezit van zoveel handtekeningen? Ontving hij zoveel bezoekers, zoveel jansenisten? In ieder geval, steeds volgens Wingaerde, zette P. Augustinus in de loop van dat lang gesprek, zijn handtekening op de lijst, welke de pastoor daarna weer voorzichtig opborg in zijn schuiflade. Met welk doel? Zeker geen aanbevelingswaardig!

Hieronymus De Vecchi

Bij de vier handelende personen die we reeds vermeldden, moet er nog een vijfde gevoegd worden: Hieronymus De Vecchi, aan wie we ons dokument te danken hebben. Sinds 1656 is hij internuntius te Brussel (37) en hij beschouwt het als zijn voornaamste taak het jansenisme uit te roeien, de laatste herinnering eraan te doen verdwijnen. Tot dat doel houdt hij nauw contact met de anti-jansenisten. Alle nieuwtjes zijn hem welkom. Aan elke verdachtmaking of aantijging hecht hij geloof en belang. Eventueel zal hij wel verdere inlichtingen laten nemen, doch, zoals in ons geval, vertrouwt hij dat weer toe aan anti-jansenisten, zelfs zeer partijdige, zoals b.v. Franciscus Vlemincx. Deze is hem komen spreken over hetgeen hij vernomen had van Franciscus Wingaerde van Asse. Daarover bericht hij dan verder, op 22

(37) Hij was begin maart 1656 te Brussel aangekomen. Hij vertrok op 4 april 1665. De uitgave van zijn correspondentie, in zoverre ze betrekking heeft op het jansenisme, is in voorbereiding.

september 1657, aan de kardinaal-secretaris Julius Rospigliosi: «Franciscus Vlemincx bracht mij ter kennis datgene wat hem was meegedeeld door een zeker Franciscus Wingaerde en vervat is in het hierbij ingesloten blad. Ik heb hem verzocht mij die schriftelijke verklaring te bezorgen, welke U hierbij aantreft, ten einde een ernstig onderzoek te kunnen instellen, zoals de belangrijkheid van het onderwerp het vereist» (38).

Kardinaal Rospigliosi antwoordt daarop, 13 oktober: «De Heilige Vader [Alexander VII] heeft de getuigenis van die Wingaerde doen oversturen naar de Kommissie voor het jansenisme in het Heilig-Officie. Waak over die zaak, en neem juiste inlichtingen over de kwaliteit en de gedragingen van de personen die vermeld staan in de gemelde verklaring van die Wingaerde, ten einde, in de mate van het mogelijke, verdere inkonvenienten te voorkomen» (39).

Over De Vecchi's verder optreden kunnen we enkel medelen dat P. Augustinus «op verzoek van de internuntius... door de oversten kort daarop uit de Spaanse Nederlanden werd verbannen» (40).

Indien men streng optrad tegen de kapucijn die slechts zijn handtekening plaatste op de lijst van pastoor Houdtbraecken, mag men wel vermoeden dat ook deze niet met rust gelaten werd. In dit licht verstaat men dan hoe hij als jansenistisch streng levend priester «voor de naam van God veel geduldig moest verdragen»! Waarom hij steeds de woorden van de Apostel in de mond had: «allen die godvrezend willen leven in Jezus-Christus, zullen voor de rechtvaardigheid vervolging lijden». De jansenisten waren immers even sterk overtuigd als de anti-jansenisten, alleen en volledig gelijk te hebben.

L. CEYSSENS, ●.F.M.

(38) Vatikaans Archief, Nunziatura di Fiandra, 41, f° 441.

(39) Ibid. 142, f° 144.

(40) HILDEBRAND, *De Kapucijnen*, VI, 352.

NOTA OVER CALENUS

Sedert 1934 is Pater Ceysens, auteur van voorafgaande artikel, professor in de kerkgeschiedenis te Rome. Hij heeft zich speciaal toegelegd op de studie van het Jansenisme. Een tiental boekdelen verschenen reeds van zijn hand over dit onderwerp. Deze studie heeft hem herhaaldelijk voor de persoon van «Calenus» gebracht. Was Cornelius Jansenius, bisschop van Ieper, door zijn boek: «Augustinus» de denker van het Jansenisme, dan blijkt meer en meer dat men Calenus in onze streken als de «dader» van het Jansenisme mag beschouwen.

Calenus of Hendrik van Calen werd in 1583 te Beringen geboren. Hij studeerde theologie aan de universiteit van Leuven waar hij vriendschap sloot met Cornelius Jansenius, de latere bisschop van Ieper. In 1607 werd hij tot priester gewijd. In 1609, na het behalen van het bakkalaureaat in de theologie, werd hij tot pastoor van Asse benoemd. Hij zou in Asse 15

jaar zijn beste krachten besteden aan het uitbouwen van een sterk parochiaal leven. Over zijn verblijf in Asse verscheen van de hand van pater Ceysens een grondig artikel in het tijdschrift «Ascania» (1961, 4e jg., nr. 3-4). Hij werd hier tegelijkertijd landdeken van het kerkelijk distrikt van Aalst. In 1624 verliet hij Asse om landdeken te worden van het kerkelijk distrikt Brussel en tegelijkertijd pastoor van Sint-Katerina te Brussel. Hij werd van dan af de intieme medewerker van Zijne Eminentie Jacobus Boonen, aartsbisschop van Mechelen. Vanaf 1638 woonde hij in het aartsbisschoppelijk paleis met de titel eerst van kanunnik, daarna van aartsdiaken (1642). In het jaar 1640 had hij het werk «Augustinus» van de toen reeds overleden bisschop van Ieper, Cornelius Jansenius gepubliceerd. Deze had dit werk stervend aan Calenus toevertrouwd. Op 61 jarige leeftijd werd hij in 1644 tot bisschop van Roermond benoemd doch wegens zijn Jansenistische sympathien heeft hij nooit deze bisschopszetel kunnen bezetten. Integendeel, in 1648 zag hij af van die bisschopszetel. Hij stierf te Brussel in 1653 en werd in de Sint-Katerinakerk begraven.

Over Calenus verschenen de laatste jaren verschillende artikelen:

- L. CEYSSENS: *Calenus' betrekkingen met de Hollandse seculieren vlak voor het uitbreken van het Jansenisme* (Archief voor Geschiedenis van de Kat. Kerk in Nederland, dl. II, blz. 113, 1960).
- L. CEYSSENS: *Correspondance de Jacques Boonen et de Henri Calenus avec l'abbé de St. Cyran* (Bulletin de l'institut historique Belge de Rome, dl. 32, blz. 171, 1960).
- L. CEYSSENS: *La publication de l'Augustinus d'après la correspondance de Henri Calenus* (Antonianum, dl. 35, blz. 417, 1960).
- L. CEYSSENS: *Henri Calenus, évêque manqué* (Bulletin de la Commission Royale d'Histoire, dl. 127, blz. 33).
- J. SPANHOVE, msc: *Rond de stichting van de priesterkonferenties in Asse in 1622* (Collectanea Mechliniensa, dl. 30, 1960, blz. 377).

R.

Met welk motief handelde Franciscus Wijngeerde ?

Pater Ceysens laat het in zijn rijk gedocumenteerd artikel: «Jansenistische strubbelingen in Asse rond 1650-1660» aan de plaatselijke geschiedschrijving over één van de hoofdpersonages: Franciscus Wijngeerde nader te lokaliseren.

We treffen in Asse gedurende de 17e en 18e eeuw verschillende keren de naam Van den Wijngeerde, natuurlijk op allerlei wijzen gespeld, aan.

In de ledenlijst van de St.-Sebastiaans schuttersgilde, opgericht in 1617 staan twee «Van den Wijngeert» vermeld: Hendrick Van den Wijngeert en E.H. Petrus Van den Wijngeert. In verschillende oorkonden vinden we de naam van deze priester verlatijnt terug: Petrus de Vinea. Hij bediende de kapelanie van Sint-Katerina en van de H. Geest en hij stond in voor het

opdragen van een wekelijkse H. Mis in het gasthuis. Hij werd ook rentmeester van de goederen van het gasthuis. Deze priester moest de pastoor bijstaan en in Asse verblijven. Hij stierf gelijk zijn grafsteen vermeldde op 13 juli 1635.

Bij de leden van de Sint-Sebastiaansgilde staat ook vermeld, dat de 26e april 1626 Franciscus Van Den Wijngaert de gebruikelijke eed der gildebroeders aflegde. Hij ondertekende dan zelf: Franchois van de Wijngaert. Hier staan we voorzeker voor Franciscus Van den Wingerde, vermeld in het artikel van Pater Ceyssens. Deze Franciscus heeft in 1657 Pastoor Houbraeken door verklaring in zware moeilijkheden gebracht. Pater Ceyssens vroeg zich in zijn artikel af, welk belang die Franciscus er bij had zijn pastoor over te dragen. Het antwoord kan worden achterhaald.

Tot voor enkele maanden berustte in het kerkelijk archief van Tervuren een pak dokumenten over Asse. Toen onderpastoor Mertens, de geschiedschrijver van Asse, in de 19e eeuw pastoor werd van Tervuren, had hij enkele papieren van Asse meegenomen. Bereidwillig stelde de huidige pastoor Davidts voor die dokumenten terug aan de kerk van Asse te bezorgen. Tussen die papieren stak een uiterst interessant dokument voor de geschiedenis van Asse: INVENTARIS VAN DE PAPIEREN STUKKEN EN DOCUMENTEN RAEKENDE DE KERKE VAN ASSCHE. We vermoeden, gezien het geschrift, dat het dokument werd opgesteld door J. Verbrugghen, sekretaris van Asse tussen 1824-1856. Het dokument citeert 88 farden en handschriften die tot het archief van Asse behoorden. Het geeft zelfs de korte inhoud van die dokumenten. Welnu tussen deze farden staat er voor nr. 52 genoteerd: «Een farde, houdende stukken van wettelijke verhooringen van getuigen en andere processtukken tusschen den Heere pastoor Houbraeken en kerkmeesters tegen FRANCIS VAN DE WIJNGAERDE, pachter aen het kerkhof».

Gewoonlijk vermeldt de inventaris van die «kerkpapieren» slechts kort de inhoud van de dokumenten. Bij nummer 52 staan echter twee bladzijden uitleg over deze processtukken. De farde zelf hebben we nooit in het dekanaal archief van Asse gezien. Bestaat die farde dokumenten nog? De korte inhoud echter die we in de inventaris vinden laat toe zich een gedacht te vormen over het geschil tussen pastoor Houbraeken en Francis Van den Wijngaerde.

Francis Van den Wijngaerde woonde op een pachthof nabij de kerk, op de plaats van de tegenwoordige pastorie, noteert de inventaris. Deze grond immers werd eerst in 1698 door pastoor Paschasius Cole aangekocht om er een pastorie op te bouwen. Uit de getuigenissen van Franciscus Van den Wijngaerde blijkt nu, dat hij met zijn wagens en paarden over het kerkhof passeerde, dat hij de borreput, die sinds onheuglijke tijden op

het kerkhof bestond gebruikte. De kerk deed hem hierover een proces aan. Franciscus Van den Wijngaerde stond echter op zijn recht. Hij beweerde ten allen tijde met wagen en paarden over het kerkhof te hebben gereden, dat de verken over het kerkhof naar het «kadde» in het dorp werden gedreven, dat zijn woonst twee uitgangen had waarvan de ene uitgang uitgaf op de kerkhofstraat voor zijn winkel, de andere op het kerkhof langs waar de koeïmest tot tegen de borreput werd getrokken. Verder werd uit die verhoringen vastgesteld, dat de gewijde grond van de ongewijde met paalstenen op het kerkhof was afgescheiden tot omtrent 16 voeten van de erve van Franciscus Van den Wijngaerde en dat alleen de «messing» afgesloten was met een houten berde doch dat voor de rest zijn erve open was van aan het huis tot aan de borreput.

De processtukken van dit geding dateren van 1652-1657. De herrie heeft dus lang aangesleept. Als we nu weten dat Franciscus Van Den Wijngaerde in het ongelijk werd gesteld en het proces verloor, dan is er aan zijn optreden in 1657 tegen de pastoor, als jansenist, wel een reukje. Dat was voorzeker zijn tegenzet tegen zijn pastoor. In alle geval lijkt een bovennatuurlijke bezorgdheid voor de zuivere leer van de kerk hem niet te hebben geleid.

J. SPANHOVE, *msc.*

UIT HET VROEGERE VOLKSLEVEN

LIEVER VLUCHTEN DAN TROUWEN

Vóór de mannen van de Drossaard van Brabant te Brussel verscheen op 17-5-1774 Louis Vignaut, 43 jaar oud, geboren te Saintorge in Frankrijk, kok, die vertelde dat hij zijn land twee jaar geleden verlaten had omdat hij de kosten niet had kunnen betalen van een proces tegen een vrouw die volstrekt met hem wilde trouwen («à cause qu'il n'a pas su payer les frais de trois procès contre une fille qui voulait qu'il l'aurait épousé»). Hij was dan, werk zoekende, over de Languedoc, Zwitserland, Brest, te Mol opgeleid omdat hij zonder pas was. Door de «jointe» van Namen was hij reeds uit het land gebannen.

(R.A.B., Dross., nr. 171.)

C. THEYS

De dorpskeure van Sint-Martens-Bodegem van 1279

Sint-Martens-Bodegem behoorde oudtijds tot het land van Gaasbeek, waarvan het de noordoostelijke hoek uitmaakte (1). Sedert onheugelijke tijden was de grond er, evenals in geheel het land van Gaasbeek, aan de heerlijke cijns onderworpen. Ieder landgebruiker moest jaarlijks een door de traditie vastgestelde prestatie in natura of in geld aan de heer voldoen. Vrij vroeg werd met het oog op die cijns, een cijnsbank ingericht, die samengesteld was uit enkele - meestal zeven - cijnsplichtigen die het ambt van rechter waarnamen, en een meier die als vertegenwoordiger van de heer optrad. Die cijnsbank besliste over de betwistingen inzake het bedrag van de cijns, sprak de boeten uit wegens nalatigheid bij het voldoen ervan, en beval de gerechtelijke invordering of de dadelijke uitwinning ingeval van onwilgheid vanwege de cijnsplichtige.

Toen het leenstelsel in het land ingang vond, en de grond stuksgewijze door de heren van Gaasbeek aan eigen leenmannen te leen werd gegeven, gingen de cijnzen met de grond aan die leenmannen over. Deze werden aldus cijnsheren, en stelden voor de hun toegewezen gronden meestal een eigen cijnsbank in, zodat het aantal cijnsbanken aanzienlijk steeg.

Reeds voor de twaalfde eeuw hadden de heren van Gaasbeek het grootste deel van het grondgebied van Sint-Martens-Bodegem met het recht van lage justicie aan de heer van Dongelberg bij Geldenaken overgedragen. Deze had het te leen gegeven aan een plaatselijke heer, die sedert het einde van de elfde eeuw de titel van heer van Bodegem voerde. Daarmede hadden de heren van Gaasbeek in dat deel van het dorp het recht op de heerlijke cijns en de lage justicie verloren. Zij bleven niettemin «overheer» van Bodegem, hadden als zodanig recht van toezicht op de lage justitie, en waren bovendien in het bezit gebleven van de middelbare en hoge justicie.

Het overige, zeer geringe deel van het dorp, dat niet aan de heer van Dongelberg overgedragen was, werd door de heren van Gaasbeek op een niet nader te bepalen tijdstip te leen uitgegeven. Dat leen schijnt geen grote betekenis te hebben gehad, uitsluitend uit het recht op de heerlijke cijns te hebben bestaan, en niet eens een cijnsbank te hebben gehad. Dit Gaasbeekse deel van Bodegem stond onder jurisdictie van een schepenbank, die gemeen was met Itterbeek en Strijthem, en waarvan de

(1) Over de geschiedenis van Sint-Martens-Bodegem is er bij de bibliografie opgegeven in het bekende *Repertorium* van L. De Wachter (dl. III, blz. 650, 13 nrs., en dl. VI, blz. 24, 2 nrs.) niet veel meer toe te voegen dan de korte bijdrage: C. Theys, *Baanstroperij te Sint-Martens-Bodegem* (1720), in E.S., jg. 37 (1954), blz. 221. De beste geschiedenis is nog steeds die van A. Wauters, *Histoire des Environs de Bruxelles*, dl. I (Brussel, 1855) blz. 201-209.

schepenen zich in 1284 heetten: «scepene van Yetterbeke, van Boedegem ende van Strijthem» (2).

De rechtstoestand te Sint-Martens-Bodegem was aldus vanaf de twaalfde eeuw als volgt geregeld. Afgezien van de heerlijke cijnzen en de lenen, waarvan de berechting aan de cijnsbanken en de leenhoven toekwam, was de rechtsbedeling er verdeeld tussen de heer van Gaasbeek en deze van Bodegem. Aan de eerste kwam de volle jurisdictie toe, behalve in de heerlijkheid die afhing van Dongelberg, waar de heer van Bodegem het recht van lagere justicie of dorpspolitie bezat, en waar een eigen schepenbank ingesteld was om de uitoefening van die justicie te verzekeren.

Wouter van Bodegem, die in de tweede helft van de 13e eeuw heer van het dorp was (3), schijnt zich weinig of niet om die schepenbank bekommerd te hebben. Blijkbaar legde hij eigenmachtig boeten op of liet die door zijn officier, de prater, oplegen en invorderen, eiste daarbij soms meer dan hem naar oude gewoonte toekwam, en matigde zich rechten toe, wat onvermijdelijk onbehagen in het dorp moest verwekken. Aangevoerd door hun schepenen kwamen de onderhorigen tegen hun heer in opstand en beriepen zich op Hendrik van Leuven, die toen namens zijn oude moeder het bewind over het land van Gaasbeek voerde (4), en als «overheer» zijn woord had mede te spreken in de justicie te Bodegem. Deze schaarde zich des te gereder aan de zijde van de onderhorigen, als hij geen belang had bij een machtsuitbreiding van de heer van Bodegem, die niet leenroerig van Gaasbeek was. Het is ongetwijfeld onder de druk van zijn machtige nabuur, die op het ogenblik groot aanzien in het hertogdom bezat, dat Wouter van Bodegem in 1278 erin toestemde het geschil aan een scheidsgerecht te onderwerpen. Vijf scheidsrechters werden aangesteld: twee door ieder van de beide partijen, terwijl de vijfde, die als overman optrad, waarschijnlijk door Hendrik van Leuven benoemd werd.

-
- (2) Aldus in de bekende keure van het land van Gaasbeek (later beter bekend als de keure van Sint-Pietersleeuw) van oktober 1284, en waarvan de laatste en beste uitgave bezorgd werd door F. Vennekens, *Keure aan 't Land van Gaesbeek gegeven in 't jaar 1284*, in E.S., jg. II (1912), blz. 113-117.
 - (3) Wouter van Bodegem, volgde Arnoud, vermoedelijk zijn vader, in of kort na 1266 in de heerlijkheid op. Hij schijnt in financiële moeilijkheden te zijn geraakt, want hij verkoopt de tienden te Bodegem aan het St.-Janshospitaal te Brussel voor 300 lb. in 1277. Hij overleed na 1281. Vgl. A. Wauters, *a.w.*, blz. 203-204 en P. Bonenfant, *Cartulaire de l'Hôpital St. Jean à Bruxelles*, (Brussel, 1953) blz. 230.
 - (4) Hendrik van Leuven, zoon van Godfried, heer van Gaasbeek en van Maria van Oudenaarde, nam na de dood van zijn vader (1254) de titel van heer van Herstal; hij speelde een belangrijke rol onder hertog Jan I (1267), en overleed in oktober 1285, tijdens een veldtocht in Spanje. Het jaar voor zijn vertrek naar Spanje (juni 1285), had hij de bekende keure aan het land van Gaasbeek verleend; zie noot 2. Vgl. over hem F. Vennekens, *La Seigneurie de Gaasbeek (1236-1795)*. Hekelgem, 1935, blz. 15-18.

Wouter van Bodegem wees twee ridders aan: Wouter van Coeckelberghe, die leenman van de hertog van Brabant was en «ooc mins her Wouters man» (5), en Leonys van Heerzele (6); de onderhorigen, twee van hun schepenen: Jan Hamme en Ivain van Honsem (7). Als overman trad Jan de Lose op (8), die in de dienst van de hertog stond, en als amman van Brussel voor 1265 inderdaad met justiciezaken vertrouwd was.

De scheidsrechters lieten hun uitspraak op 19 januari 1279 oorkondelijk vastleggen, en Hendrik van Leuven, die hoewel hij zich met de titel heer van Herstal vergenoegde, het bewind over Gaasbeek namens zijn moeder voerde, hechtte zijn zegel aan het stuk, met de verklaring dat hij «als heer» voor de stipte naleving ervan instond. Die verklaring was geen ijdel woord; een vijftal jaren later immers zou hij de bekende keure aan zijn onderhorigen van het land van Gaasbeek verlenen.

De uitspraak van de scheidsrechters nam het uitzicht van een keure aan; de weerszijdse rechten en plichten worden er een voor een in logische orde uiteengezet. De eerste bepalingen betreffen de rechten van de prater, een lagere officier die namens de heer belast was met het toezicht op de landelijke politie, terwijl de laatsten de rechten behandelen die de heer rechtstreeks aangingen. Het geheel werpt een duidelijk licht op de regeling van een dorpsgemeenschap in de 13e eeuw. De tekst is vooral merkwaardig omdat het hier om een uitspraak van een scheidsgerecht gaat, en de toen sedert mensengeheugenis gevestigde regeling weergeeft.

De tekst van die uitspraak is bewaard in een handschrift dat op de Koninklijke Bibliotheek te Brussel, in het Fonds Goethals onder nr. 216, bewaard is.

Het is een zware foliant, die in het tweede kwart van de 18e eeuw tot stand kwam, en waarin de opsteller een volledige en nauwkeurig beeld willen geven van de cijns- en leengoederen van de heerlijkheid van Bodegem in 1713. Daartoe heeft hij de cijnsboeken en de leenregisters vanaf 1552 nagezien, en alle aantekeningen topografisch geordend. Hij volgt de ligging van de goederen en verdeelt het hele gebied van de heerlijkheid in elf wijken, waarin de verschillende cijns- en leengoederen afzonderlijk en met uittreksels uit de cijnsboeken en leenregisters beschreven zijn. Twee landkaarten, de eerste over de jaren 1552-1613, de tweede over 1613-1713 zijn bij iedere wijk gevoegd, en geven de nauwkeurige voorstelling van de ligging van de goederen. De behandelde wijken zijn: het Linderenvelt (f° 19), het Kerkenvelt (f° 47), het Kerselerenvelt en het Stre-

(5) Zie over W. Van Coeckelberghe, P. Bonenfant, *a.w.*, blz. 228-230.

(6) L. Van Heerzele wordt als ridder aangevoerd; over hem is weinig bekend.

(7) J. van Hamme en I. van Honsem worden als schepenen van Bodegem vermeld in een oorkonde van 1277. Vgl. P. Bonenfant, *a.w.*, blz. 230.

(8) Over J. de Lose, vgl. P. Bonenfant, *a.w.*, blz. 225, nr. 5.

tenvelt (f° 78), het Carreelvelt (f° 108), de Voorde en Voorthaeghe, die later het Voorenveld, en in 1713 den Soetenbempt geheten werd (f° 117), het Hofvelt en het Heeblock of Herstrate, later bekend als het Dryehofveldeken en Heyblock, en in 1713 de «Hofvelden met het Heyblock en Heerstraet ghe-naemt de Heyde geheten zijn (f° 131), het Coudenberchvelt, het Elstervelt en het Krinckelken (f° 146), de Broeckouter (f° 187), het Block ten Daele; in 1713 bekend als het Block De Ro (f° 224), het Solleveld (f° 238), en eindelijk de Hertbempt (f° 264), die de enige wijk is waarvan de landkaart ontbreekt. De tekst eindigt defekt, en het is niet uitgesloten dat de beschrijving inderdaad onvoltooid gebleven is. Uit het nagaan van de namen op de kaarten schijnen wijken als Hinstal of Hinxstal, Meere, Drooghenbroeck, Persoonewey of Personaetweye, evenals Montogne te ontbreken. Het zou voor de plaatselijke geschiedenis van St.-Martens-Bodegem ongetwijfeld de moeite lonen die beschrijving nader te ontleden.

De tekst van de scheidsrechterlijke uitspraak werd, onder de titel «Lantchartere», vooraan de beschrijving van de cijns- en leengoederen opgeschreven. Hij is voorafgegaan van een aantekening over het innen van de heerlijke cijns, die vermoedelijk uit het begin van de 17e eeuw dateert, en naar uit de laatste alinea ervan kan afgeleid worden, opgesteld werd door de griffier A. Timmermans, toen deze de tekst van de scheidsrechterlijke uitspraak van de oorspronkelijke oorkonde afschreef. Dat gebeurde op 27 juni 1612 in aanwezigheid van vier schepenen van de heerlijkheid, Pieter Tambuysen, Pieter de Raet, Jan Mertens en Cornelis de Reuwe. Het origineel, vanzelfsprekend in perkament en nog voorzien van het zegel in groene was op dubbele staart, was toen samen met de overige oude bescheiden, onder slot bewaard in een kist, die zoals dikwijls op de dorpen gebeurde, veiligheidshalve in de kerk was geplaatst.

Het afschrift van 1612 is, evenals de oorspronkelijke oorkonde, zoek geraakt; de tekst in het register van 1713 is de enige die bekend is. Hij geeft vanzelfsprekend de oorspronkelijke tekst niet met wetenschappelijke nauwkeurigheid weer; aan de spelling hebben beide afschrijvers meer dan een wijziging aangebracht, een paar woorden werden verkeerd gelezen en op een plaats (a. 11) zijn een paar woorden, waarvan de betekenis uit de kontekst kan afgeleid worden, in de pen gebleven.

De tekst wordt naar de gebruikelijke regels uitgegeven; de afkortingen werden stilzwijgend opgelost, en het geheel in genummerde artikels ingedeeld. De overige wijzigingen aan de tekst zijn in de tekstkritische noten verantwoord. De toelichtende voetnoten zijn tot het strikt noodzakelijke beperkt.

Bij de tekst van de oorkonde werd de optekening van 1612 gevoegd; zij verschaft inlichtingen die voor de rechtstoestanden te Bodegem in de 17e eeuw niet zonder belang zijn.

Eg. I. STRUBBE

**Scheidsrechtelijke uitspraak over de rechten van de heer van
Sint-Martens-Bodegem tegenover zijn onderhorigen.
19 januari 1279**

Dat sij cont allen degene, die dese letteren sien, dat wij, Wouter van Coeckelberghe, Leonys van Heersele riddere, Jan van Hamme, Ivain van Honsem ende Jan de Loose, alse overman, segghen ons segghen dat wij op ons heffen van den tuiste (9), die was tusschen mijnen heere Wouteren van Bodeghem, den ridder, ende die schepenen ende die goede lieden van Bodeghem, in dusgedaenre maniere:

(1) Dat mijnheere Woutere sal sijnen pretere setten int dorp ende te ghesworene eede, gelijk dat men pleeght preteren te eedene. Ende alsoe hij dyen pretere setten sal, soe sal hijne bringhen ende presenteren voor die schepenen; ende ne bevinden si dan neghene meffaeme (10) aen hem, soo magh hij gestaede bliven; vinden siere oick meffaeme aene, soe sal hij eenen anderen setten, die goet knape is, ende die den goede luyden oirboir sij.

(2) Ende hij sal hebben van elcken scote, dat hij scut, daeghs twee penningen alsoe dicke alsoe hijt scut, ende van elcken scote dat hij snachts scut, vier penn. Ende daer hij scot, daer sal men die scade besien metten scepenen oft mitten ghebueren, ende die scade sal mijnheer Woutere talre eerste doen gelden naer seggen der schepenen ochte gheburen.

(3) Ende wanneer soe men herdschap ghebiet (11), soo sal elck man doen sijn quic voer den gemenen herde. Ende woude oick een man sijn quic sonderlinghe doen houden, daeromme en sal hij niet quijte sijn, hijne sal den ghemenen herde gheven sijn recht.

(4) Waere oick dat sake dat ymant sijnen etentijt ontseide, ende ginghe die herde in den taverne eten, die man soude sijnen cost gelden.

(5) Waere oick iemant die sijn quic niet en wilde doen hueden, vint dat quic mijnheer Woutere op sijne, dat mach hij houden ten sijnen wille.

(6) Van eenen ongerechten wegh over der lieden coren, alsoe verboden sijn, sal die pretere hebben van dengenen die overgeet, ses penningen alsoe dicke alse hijne daerop vint.

(7) Alse men ghebiet den loeke (12), wat manne dat niet en

(9) Tuiste, *zal wel de oorspronkelijke spelling zijn voor: twiste.*

(10) Meffaeme, *kan een verkeerde lezing zijn voor mesfaeme, kwade naam, verdenking.*

(11) Soe men herdschap ghebiet, *wanneer men afkondigt dat het vee op de akkers mag weiden.*

(12) Men ghebiet den loeke, *men beveelt dat de plaatsen waar vee gehouden wordt afgesloten moeten worden.*

loke ten dyen tijde dat men ghebiet, sal ghelden twelf pennin-
ghen; ende ghesciede oick iemant scade bij ghebrekenisse van
sijnen loke daernaer, die scade sal hij gelden.

(8) Hadde oic yemant quaeden tuyn, dyen men calengierde,
ende dyen de schepenen oordeelden te beteren, ende beterde
die man dyen tuyn niet te dyen tijde dat hem de scepenen setten
souden, hij soude gelden twelf penninghen ende de scade die
van dyen quaeden loke quaeme.

(9) Brack oick iemant anders tuyn, hij soude gelden vijf schel-
lingen ende die scade die daerof ghesciede.

(10) Ginge oick iemant cruyden in anders coren, alset verbo-
den ware, hij soude gelden den pretere drye penningen, alsoe
dicke alse hijt dade.

(11) Welcken tijt dat men ganse vint in der liede scade ^a, soe
mach die pretere nemen een gans uyt den cudde, alsoe dicke
als hijse in de scade ^a vint, ende mach die man dyes de gans es,
[die lossen ^b], met twee penningen binnen dyen daghe.

(12) Die op andermans vorle eewede, hij soude den pretere
gelden twee penninghe, alsoe dicke alse hijne vonde, ende die
schade die sijn quic ghedaen hadde.

(13) Wanneer dat men ten oighste de eeninge gebiedt, die dan
die eeninghe brake, hij soude gelden mijnheere Woutere vijf
schellinghen, ende alsoe dicke als hij se breke, soude hij gelden
vijf schellinghen.

(14) Verlore oick yemant sijn coren in mijnheere Wouters hue-
de, ende en conste mijnheere Wouter dengenen niet vervolghen
metter eeningh, die tcoren hadde, hij soude den man dat coren
gelden.

(15) Waert oick dat saeke dat hij dat coren vervolghen mochte,
daerof soude hij hebben alsoe selc recht als hij hier voormaels
gehadt hevet.

(16) Vonde oick mijns heere Wouters cnape iemant gaende
achter velde, ochte coren voeren naer de clocke, ghelijck dat
ment verbieden sal, dyen man mach hij houden, ende die sal
ghelden vijf scellinghen ^c ende alsoe dicke als hijne vint vijf
schellinghen ^c.

(17) Beclaeghet hem oyck iemant, eest van gheerve ofte van
heine ofte van scatscoude, dat sal mijnheere Woutere handelen
met vonnisse sijnder scepenen, ende heffen daerof alsoo selcke
mesaet als hijne de scepenen wijsen selen.

(18) Waer oick dat sake dat mijnheere Woutere zijn cheins
gebrake, daerof mochte hij panden naer den naesten gouwedagh
met een mesaet van twee schellingen, ende te elcken goudaghe,

a. scade, *in hs.*: scude.

b. [die lossen] *ontbreekt in hs.*

c. scellinghen, *in hs.*: st.

alsoe dicke alsoe hij hem ghebrake, alsoe dicke soude hij heffen een mesdaet van twee schellinghen.

(19) Voert oick van den coren seilt alsoe wesen alsoe mijnsheere scepenen van Loven (13) ende mijnsheere schepene van Bodeghem overeendraghen selen, dat is, alsoe selck recht als mijnheere van Loven heeft opt sijne, alsoe selc recht sal mijnheere van Bodeghem heffen opt sijne.

(20) Waer oick imant van denghene die mijne heere Woutere sijne cheins onthielde, die buyten mijns heere lande van Lovene woonde, die niet en wilde gelden de twee schellinghen, dien soude mijnheere Woutere handelen metten vonnisse.

Ende wij, mijnheere Hendrick van Loven, heere van Haerstelle, ome dat wij willen dat dese dinghen ghesteide blijven, soo hebben wij dit gheschrifte ghesegelt met onsen seigele, dat wij selen doen houden alsoe here.

Desen chartere was gemaect in den jare Ons Heere twelif hondert ende achten ende seventigh, sdonderdaeghs voor Sinte Pauwels daghe.

Gecollationeert jegens ^d den originelen lantchartere van Bodeghem gheschreven in parchemente van der date, ende besegelt met eenen segel van groenen wasse met dobbelen steirte uyt-hanghende, ende bevonden van woorde tot woorde taccorderen, bij mij ondergeteekent, als greffier der voorseide bancke van Bodeghem, ter presentie ende bijsijne van Peeter Tambuyser, Peeter de Raet, Jan Mertens ende Cornelis de Reuwe, schepenen der voorseide heerlijckheyt, desen 27 junii 1612.

*Dits A dmerck van Jan Mertens. P. Tambuyser. Bij mij Pr de Raet. Cornelis de Deuwe. A. Timmermans **

Brussel, Koninkl. Bibliotheek, Fonds Goethals, nr. 216, blz. 5-6 v.

**Aantekening over de inning van de
heerlijke cijzen
te Sint-Martens-Bodegem (1612)**

Tis te wetene dat elck ses bunders erf dat volle schout hiet, onder den heere van Beudeghem ghelegghen, geeft voor zijnen grontcheyns jaerlijcks 3½ sch. ^f Lovens, 1 cappuyn ende drij veertelen evene.

(13) Mijnsheere scepenen van Loven, *de schepenen van Hendrik van Leuven.*

d. jegens, *in bs.*: igens.

e. *Onderaan van dezelfde hand*: «Nota. Twee schellinghen Lovens es een mesdaet deser loopende munte, maeckt 4 st. 1 bl.

f. 3 1/2 sch., *is blijkens de volgende item fout voor*: 4 1/2 sch.

Item, dese vier $\frac{1}{2}$ schellinghen Lovens beloopen in couranten $8\frac{1}{2}$ stuyver 5 mijten.

Item, mits redene dat daer niet vele persoonen en sijn dyes sesse bunderen houden, zoo es costuyme ende geuseert dat men alle jaere met schepenen sedt naer den coop van der evene ende cappuynen, naer den ordinantie van den settene van den graene ende cappuynen onder den heere van Gaesbeke, mitten bundere ofte mitten daghwand oft alfdaghwant oft vierendeel oft roede.

Item, daer men seght halfschout, daer en heeft men maer de half soo vele.

Item, voor eenen schellingh lantschout, 8 plecken Brabants, ende voor de penninghen, 16 mijten Brabants.

Item, voor den schellingh Lovens, 7 plecken, 3 mijten Brabants.

Item, voor den penning Lovens, 15 mijten Brabants.

Item, voor den hellinck, 8 mijten Brabants.

Item, voor 1 Br. vier mijten Brabants.

Item, voor een schelling payements, 1 mijte Brabants.

Item, daer men seght volle schout over de Beke, dat geeft tderde min dan volle schout, te weten, drij daghwant voor twee.

Item, noch is daer onder Beudeghem eenen cheyns geheeten Bamischout, streckende alle die prochie duere ^a op diversche gronden van erven, daer die heere van Beughem sijnen besonderen cheyns op heeft, ende gueden ende erven ende pontpenninghen heeft, ende sijn schellighen ende penninghen Lovens, ende ghedraeght omtrent 80 schellinghen 6 den. Lovens.

Item, desen vorseiden Bamischout heeft den rentmeester van Gaesbeke alle jaere inne, tot behoef deen heelicht des heere van Gaesbeke, ende dander heelicht tot behoef des heer van Beughem, ende deylen half en half.

Item, desen vorseiden cheyns toebehoorende den heere van Beughem, dien ^b es men gecostumeert in te halene met drij sitdaeghen, ende elcken dach mit kerkgeboden ende eenen dagh van gratie; ende waer daer yemant, die niet en betaelde, dien sal men handelen naer uytwijsens des lantcharters, welcken besloten leynt tot Boedeghem ^c in der kercke ende in der schepene coffere, van welcken lantschartere van woerde te woerde hiernaevolgt ende es dese.

Brussel, Koninklijke Bibliotheek, Fonds Goethals, nr. 216, blz. 4 - 4 v.

a. duere, *in bs.*: due.

b. dien, *in bs.*: diene.

c. Boedeghem, *in bs.*: Baedeghem.

Doopnamen te Evere (1594 - 1796)

In de parochiale registers van de burgerlijke stand, die ten gemeentehuize worden bewaard, zijn 2864 doopakten ingeschreven (1). Van deze dopelingen behoorden er 1443 tot het mannelijk en 1421 tot het vrouwelijk geslacht. Hun aantal wordt over de hiernavolgende perioden als volgt verdeeld :

a) 1594-1599:	22 jongens en	17 meisjes =	39;
b) 1600-1699:	478 jongens en	472 meisjes =	950;
c) 1700-1796:	943 jongens en	932 meisjes =	1875;
	<u>1443 jongens</u>	<u>1421 meisjes</u>	= 2864.

Voor 100 meisjes werden dus te Evere 101 tot 102 jongens geboren, hetgeen dus de constatacie der statistici bevestigt, dat het jongensoverschot bij de geboorte een algemeen verschijnsel is; heden worden bij 100 vrouwelijke ten minste 105 tot 106 mannelijke baby's geboren.

Voor het berekenen van het aantal geboorten in de bestudeerde periode dient men er rekening mee te houden dat het doopregister drie leemten vertoont: a) van 27 december 1657 tot 20 augustus 1658 zijn in acht maand tijds slechts twee dopen ingeschreven; b) van 12 juli 1667 tot 4 oktober 1668 is in vijftien maand geen enkele doopakte ingeschreven; c) van 6 oktober 1745 tot 11 januari 1746 komt evenmin een akte voor.

Voor deze studie kwamen 26 gevallen niet in aanmerking; van 1601 tot 1650 werden de doopakten van vijf jongens en zes meisjes zonder vermelding van een doopnaam ingeschreven; de doopnaam van een in 1671 geboren jongen is door beschadiging van de tekst onleesbaar geworden en in 1745 werden in vier maand tijds veertien kinderen (tien jongens en vier meisjes) geboren van vreemde soldaten die te Evere gekantonneerd lagen.

Deze studie behelst dus de doopnamen van 2838 ingeschreven kinderen: 1427 jongens en 1411 meisjes.

Taal en schrijfwijze der doopnamen

De taal der doopnamen is Latijn. De schrijfwijze van sommige namen is onvast en verschilt naargelang van de periode of het tijdstip der inschrijving, of van de persoon die de akte opstelde.

Inzake jongensnamen noteerden wij volgende varianten: *Egidius* 17e e. en *Aegidius* 18e e.; *Anthonius* en *Antonius* (2); *Bartholomeus* en *Bartolomeus* 1657; *Engelbertus* en *Enghelber-*

- (1) In 1605-1606 werden vier doopakten in het huwelijksregister ingeschreven. Het aantal geboorteakten: 5694, vermeld in de alfabetische tafels die in 1883 zijn opgesteld, is derhalve verkeerd.
- (2) Een schrijfwijze zonder jaartal betekent dat ze zowel in de 17e als in de 18e eeuw voorkomt. De meest gebruikte vorm is eerst vermeld.

tus 1661, 1689; Gerardus en Geerardus 1595; Gregorius en Georgius 1615; Guilielmus, Guillermus 1595-1618, Willermus 1615, Guillelmus 1658, 1670, Guielelmus 1713, Guielmus 1e kwart. 18e e., Guilelmus 1e helft 18e e., Gulielmus 1750; Henricus en Hendricus 1624; Hieronymus 1e helft 18e e., Hieronimus 1623, Jeronimus 1638; Jaspas 1616, 1618, 1699 en Gaspar 1691, 1736 en 1796; Matheus 1604, 1678 en Mattheus 1778; Symon 1651, 1673 en Simon 1670, 1709.

Onder de meisjesnamen komen volgende varianten voor: *Anthonia* en *Antonia*; *Catharina* is de gebruikelijkste vorm van die naam en de enige in de tweede helft van de 17e en in de 18e eeuw, *Catherina* 1595, 1596, *Cattarina* 1611, 1620 en *Catarina* eerste helft 17e e.; *Christophora* en *Christoffera* 1612; *Elisabetha* en *Elisabeth*, de volgende schrijfwijzen komen alleen voor in de eerste helft van de 17e eeuw: *Elizabeta*, *Elizabetha*, *Elisabeth*, *Elisabet*, *Elisabeta*, *Elizabet* en *Elizabeth*; *Gertrudis* en *Getrudis* 1600-1602; *Gudula* en *Gudila*; *Joanna* en *Johanna* 1629; *Josina* en *Jozina* 1780; *Margarita*, *Margareta*, *Margaretha* 1627; *Maria-Anna* en *Marianna*; *Petronilla* en *Petronella*; *Philippa* en *Philippina* 1775; *Teresia*, *Teresa* 1667 en *Theresia* 18e e.

In enkele zeldzame gevallen staan de namen van moeder, peter of meter in een Dietse vorm. We mogen veronderstellen dat de inschrijver van de akte soms moeilijk de overeenstemmende Latijnse naam vond en zekerheidshalve de naam uit de volksmond optekende: 1599, *Senneken*; 1607, *Mynken*; 1612, *Merten*; 1619, *Geertruij*; 1699, *Jakemijnten*, tweemaal *Gillis* en *Mijnken*.

De keuze van de doopnamen

De keuze van een naam hangt vaak samen met de geesteshouding van de naamgever. Wanneer deze, in de vroege tijden, zijn kind een dierenaam gaf, lag daar blijkbaar de wens ingesloten de eigenschappen van kracht en moed, die hij in het dier erkende, op zijn telg te zien overgaan. Onder de invloed van de Kerk, werden de Germaanse namen geleidelijk door heiligenamen vervangen. *Bernaard*, * *Berne-hard*, «sterk als een beer», hield de eeuwen door stand, omdat deze naam gerugsteund was door een patroon uit de heiligenkalender (3). Vaak laat de naamgever zich leiden door mode of zucht naar voornaamheid; ook de welluidendheid en de muzikaliteit van een naam oefenen soms een onweerstaanbare invloed uit; de bewondering voor beroemde tijdgenoten zoals vorsten en vorstinnen (4), acteurs en actrices laat zich eveneens gelden; namen uit letterkundige

(3) J. LINDEMANS, De Dieren in onze oudste Germaanse naamgeving, *Verslagen en Med. Kon. Vla. Ac.* 1953, blz. 373-385.

J. LINDEMANS, De invloed van het Latijn op onze Voornamen, *Taal en Tongval*, 1959, blz. 200-205.

(4) J. LINDEMANS, Over de Invloed van enige Vorstinnennamen op de Naamgeving in de Middeleeuwen, *Verslagen en Med. Kon. Vla. Ac.*, 1950, blz. 100-106.

of uit populaire romans worden ook wel eens overgenomen (5); de verering van een regionale of een lokale heilige, of van een nieuwe heilige zoals heden de H. Dominic Savio, wiens naam door de volksdevotie wordt verspreid, hebben steeds een rol gespeeld bij het geven van een naam.

In hoever de voormelde factoren de naamgeving, in de 17e en 18e eeuw, te Evere hebben beïnvloed, zullen we hierna trachten uit te maken.

In die periode hebben we veelal te doen met een traditionele en conventionele naamgeving: de meeste kinderen krijgen de naam van peter, meter of één der ouders. Vier van de vijf dopelingen die *Bernardus* werden genoemd, kregen traditiegetrouw een peters- of vadersnaam. Uit de doopakte van *Bernardus Del Val* kunnen wij niet vernemen hoe hij in 1652 aan zijn kloeke Germaanse voornaam kwam. Werd deze hem uit fier stambewustzijn of uit verering van de grote monnik geschonken? De namen van de regionale en lokale heiligen, zoals *Rumoldus* (2 x), de patroon van het Aartsbisdom, *Michael* (19 x) en *Gudula* (1 x), de patronen van de stad Brussel, en *Servatius* (4 x), de patroonheilige van Schaarbeek, werden alle als peters- en metersnaam aan de dopeling gegeven. Onder de 21 jongens en 6 meisjes die onder de schutse van de te Diegem vereerde *Sint-Cornelius* ten doop werden gehouden, was er slechts één jongen, wiens peter of vader die naam niet droegen.

Anders is het gesteld met de naam van de patroonheilige der parochie. Van de vijf kinderen die onder de enkele naam *Vincentius* werden gekerstend, kregen er drie de naam van hun peter; de andere twee waren vondelingen en werden mogelijk bij conventie aldus genoemd. Doch in de zeven gevallen van dubbele naamgeving is de naam *Vincentius*, telkens vrijgekozen, aan een petersnaam toegevoegd. Kortom, op de twaalf gevallen is *Vincentius* dus amper driemaal een petersnaam. De naam van de parochiepatroon blijkt dus veelal uit devotie te zijn gekozen.

De verering van de nieuwe heilige, met name de H. Teresia van Avila, overleden in 1582 en heiligverklaard in 1622, kwam reeds in 1653, 1654 en 1672 sprekend in de naamgeving tot uiting. In de 18e eeuw werd de naam *Theresia* als metersnaam gegeven, zodat dan nog moeilijk kan worden uitgemaakt in welke mate de verering en/of de traditie de naamkeuze bepaalden. Het Oostenrijkse prinsesje, later Keizerin Maria-Theresia (1740-1780), droeg bij tot de verspreiding van *Theresia* als tweede naam: van de negen wichtjes, gedoopt tussen 1731 en 1787, kregen er vijf de naam *Maria-Theresia* van hun meter; driemaal werd de naam *Theresia*, als vrijgekozen tweede lid, aan *Maria* gekoppeld en om een dopelinge in 1761 met de Keizerinnaam te kunnen vereeren, werd de naam *Maria* aan haar metersnaam, *Theresia*, toegevoegd.

(5) J. LINDEMANS, Onomastiek in dienst van de Literatuurgeschiedenis, *Verlagen en Med. Kon. Vl. Ac.*, 1941, blz. 507-521.

In de 18e eeuw genoot de naam *Josephus*, als jongens- en ook als meisjesnaam en vooral als tweede naam, een toenemende bijval. Dit was niet vreemd aan het feit dat Sint-Jozef in 1679 tot de schutspatroon van de Katholieke Nederlanden was uitgeroepen en dat de naam door het Huis van Oostenrijk (Keizer Jozef I, 1705-1711, en Keizer Jozef II, 1780-1790) was aangenomen. Vóór 1679 is de naam *Josephus* amper driemaal, nl. in 1620, 1666 en 1667, daarna negenmaal als enkele jongensnaam gekozen; het zijn alle petersnamen. Van de 28 dubbele jongensnamen is *Josephus* als eerste of tweede lid, tussen 1740 en 1788, tienmaal geen peters-, meters- of oudersnaam. Onder de meisjes treffen we één *Josepha* aan; acht hebben twee of drie namen, waarin *Joseph* of *Josepha* voorkomt. Deze is in vier gevallen, nl. in 1710, 1714, 1717 en 1792 een vrij gekozen naam. Wij mogen besluiten dat de namen *Josephus* en *Josepha* deels uit verering, deels uit zucht naar voornaamheid, en ook uit traditie als doopnaam werden gekozen.

Voor het overige hebben de namen van soevereinen en andere hoge gezagdragers de naamgeving te Evere vrijwel onberoerd gelaten. Dit kunnen we reeds vaststellen met de naam van de Spaanse Aartshertogen: *Albertus* komt slechts eenmaal voor, nl. in 1690 als tweede lid van een dubbele naam, het is daarbij een petersnaam; *Isabella* werd driemaal als doopnaam gekozen: in 1714 als eerste lid van drie namen, in 1790 als moedersnaam en in 1796.

Carolus, de naam van de Oostenrijkse Keizer, Karel VI (1711-1740), en van de Gouverneur-Generaal, Karel van Lotharingen, werd zesmaal als jongens- en eenmaal als meisjesnaam. *Carolina*, gekozen, nl. in 1599, 1707, 1717, 1720, 1759, 1762 en 1773. Alleen in 1599 en 1717 is hij blijkbaar een vrijgekozen naam.

De naam van de Aartshertogin, *Maria-Elisabeth*, aan wie het bestuur van onze gewesten was toevertrouwd (1725-1741), en die te Evere een jachthuis liet bouwen, heeft eerst na 1750 een postume bijval gekend; onder de dertien naamdraagsters zijn er vijf die deze dubbele naam kregen, door de vrije toevoeging van *Maria* of *Elisabeth* aan een metersnaam.

Toen soldaat Petrus Josephus Huyghens «de legione Vier-set», op 13 december 1790, voor zijn zoontje, dat te Evere werd gedoopt, de dubbele naam *Josephus-Leopoldus* koos, mogen wij gerust aannemen dat hij hierdoor, in de overwinningsroes, zijn afhankelijkheid aan het Huis van Oostenrijk, inzonderheid aan de nieuwe Keizer Leopold II (1790-1792) wilde betonen.

In de 18e eeuw heeft de mode klaarblijkelijk een grote rol gespeeld bij het kiezen van een naam. Sommige traditionele namen kwamen in verval, o.m.: *Cornelius* 15 + 0, 5 + 0 (6);

(6) De eerste twee getallen duiden respectievelijk het aantal enkele en dubbele namen aan in de 17e eeuw, de volgende twee duiden die aan in de 18e eeuw.

Martinus 14 + 0, 9 + 1; *Gertrudis* 11 + 0, 5 + 0; *Margarita* 17 + 0, 8 + 3; reeds op zich zelf wijzen deze getallen op een gevoelige achteruitgang van deze namen, maar als men hierbij bedenkt dat het aantal dopen binnen een eeuw ongeveer verdubbelde, tekent het verval ervan zich nog scherper af.

Minder gebruikelijke namen geraakten zelfs helemaal uit de mode: *Christophorus*, *Clemens*, *Daniel*, *Dionisius*, *Goswinus*, *Gregorius*, *Hieronimus*, *Servatius*, *Christophora* en *Martina*.

Andere namen werden meer mondgemeen in de 18e eeuw: *Adrianus* 2 + 0, 10 + 0; *Aegidius* 11 + 0, 31 + 3; *Engelbertus* 15 + 1, 62 + 0; *Franciscus* 20 + 3, 74 + 33; *Henricus* 20 + 1, 88 + 14; *Josephus* 4 + 0, 8 + 28; *Petrus* 55 + 1, 130 + 12; *Joanna* 55 + 5, 96 + 64; *Josina* 1 + 0, 6 + 1; *Francisca* 3 + 0, 9 + 6; *Susanna* 4 + 0, 15 + 1; *Theresia* 2 + 3, 10 + 19.

Rekening houdend met de verdubbeling van het aantal dopen in de 18e eeuw neemt de naam *Joannes* af als enkele naam: 79 in de 17e, 91 in de 18e eeuw, doch deze achteruitgang wordt in ruime mate ingewonnen door het groeiend aantal dubbele namen met *Joannes* als eerste of tweede lid 2, 37, en door de talrijke *Jan Baptisten* 6 + 0, 100 + 1. Ongeveer hetzelfde modeverschijnsel stellen wij vast met de namen *Anna*, *Maria* en *Catharina*, waarvan het grote aantal dubbele namen het verlies in de enkele namen ruimschoots vergoedt.

De frekwentste namen

Vijf jongens- en zes meisjesnamen werden meer dan honderdmaal gekozen, nl.: *Joannes* en *Joannes Baptista* 216 en 107 (7), *Petrus* 200, *Franciscus* 131, *Henricus* 123; *Maria* 369, *Anna* 331, *Catharina* 260, *Joanna* 223, *Elisabeth* 194, *Barbara* 104.

De rangschikking van de jongensnamen per eeuw blijft ongewijzigd: 17e eeuw, *Joannes* en *Joannes Baptista* 81 en 6, *Petrus* 56, *Franciscus* 23, *Henricus* 21; 18e eeuw, *Joannes* en *Joannes Baptista* 128 en 101, *Petrus* 142, *Franciscus* 107, *Henricus* 102.

Doch die van de meisjesnamen ziet er in de 17e eeuw uit als volgt: *Maria* 90, *Catharina* 83, *Joanna* 60, *Elisabetha* 60, *Anna* 57, *Barbara* 37; in de 18e eeuw, *Maria* 275, *Anna* 274, *Catharina* 172, *Joanna* 160, *Elisabetha* 131, *Barbara* 67. De naam *Anna* klom dus in twee eeuwen van de vijfde naar de tweede plaats.

(7) Ofschoon *Joannes* en *Joannes Baptista* twee verschillende patroonheiligen zijn, werd dit onderscheid door het volk niet altijd in acht genomen; daarom beschouw ik ze in deze doopnamenstatistiek als een zelfde naam.

Vondelingennamen

In het doopregister zijn vijf vondelingen ingeschreven. De eerste drie werden, zoals te Leuven in die jaren, alleen met een voornaam vermeld (8); bij de andere staat ook een tweede naam als familienaam. Zoals hierboven gezegd, kregen twee vondelingen de naam van de patroonheilige der parochie, de andere ontvingen een petersnaam: 1626, 6 oktober, *Vincentius*, expo, peter: Judocus Verbiest, meter: Maria Geerims; 1657, 6 januari, *Vincentius*, expositus, peter niet vermeld, meter: Martina Lievens; 1746, 12 april, *Engelbertus*, puer inventus, peter: Engelbertus van Hamme, meter: Maria Debecker. Terloops vermelden wij dat eerst in 1752 bij een achtergelaten wichte een familienaam werd medegedeeld (9). Deze duidt de vindplaats aan: 1752, 20 juli, *Engelbertus van der Myte*, peter: Engelbertus van Hamme, meter: Maria Debecker. Pastoor Rasquin tekende hierbij aan dat het kindje gevonden was aan de voet van een houtmijt staande bij de herberg gelegen aan deze kant van de Leuvense steenweg (10). Hij bedoelde wellicht «De Valk», later «De Twee Huizen». Het kindje overleed elf dagen later. De pastoor schreef toen reeds *Vandermeyten*. Ook het in 1787 gevonden jongetje werd met een typische vondelingennaam bedacht: 9 mei, omstreeks 7 uur in de ochtend werd te Evere gevonden en op dezelfde dag voorwaardelijk gedoopt, *Josephus van den Hoeck*, peter: Josephus Charels, meter: Anna Maria Loens, beiden wonehend te Evere.

Enkele namen

In totaal ontvingen 1330 jongens en 1063 meisjes één naam. Het sterke geslacht beschikte over een rijkere schat van doopnamen dan de meisjes: 71 verschillende jongensnamen tegenover 45 meisjesnamen.

Dubbele namen

De mode der dubbele namen ontstond blijkbaar in de eerste helft van de 17e eeuw, eerst bij de adel en vervolgens bij de gegoede families; ze vond meer navolging in de eerste helft van de 18e eeuw, doch drong eerst in de tweede helft, uit nieuwsgierigheid en een zucht naar voornaamheid, tot het kleinere volk door.

Vóór 1650 werden slechts twee meisjes en twee jongens

-
- (8) L. DE MAN, *Vondelingen en hun Naamgeving*, Inst. voor Naamkunde, Leuven, 1956, blz. 4.
(9) Volgens L. DE MAN moet dit te Leuven omstreeks 1749 gebeurd zijn ingevolge een officieel (kerkelijk?) voorschrift. Te Brussel bestond deze gewoonte reeds in de allerlaatste jaren van de 16e eeuw; *op. cit.*, blz. 4 en 32.
(10) «Haec proles est exposititia: hac eadem die inventa est ad pedem pyrae fascium adjacentium ad tabernam cis lithostratum Lovaniense».

met een dubbele naam bedacht: 1632, 28 september, *Joanna Elizabetha*, dochter van Joannes Baptista Marnier en Elizabetha van Hal, peter: Joannes Baptista van Hal, hoogmeier van Kampenhout en meier van Evere; 1645, 22 februari, *Jacobus Vincentius*, zoon van Henricus van Hal, hoogmeier van Kampenhout en meier van Evere, en van Catharina de Condé; 1645, 26 februari, *Philippus Vincentius*, zoon van Hieronimus van Ham en van Joanna van Asch, peter: Philippus vande Wouwere, heer van Haren en tresorier van de stad Brussel; 1648, 22 maart, *Joanna Elizabetha*, dochter van de heer (dominus) Rogerus Absolons en van mevrouw (domina of domicella) Rychels.

Na 1650 noteerden we o.m.: 1662, 25 oktober, *Alexander Franciscus*, zoon van Petrus de Man en Elizabetha van Beringhe, peter: Michael Nancero nomine amplissimi domini ponti Alexandri de france, prepositi Secliniensis et Maria van Cobbelschrooij nomine domicelle Clare Mastelijns.

Uit de onderstaande tabel blijkt dat viermaal zoveel meisjes als jongens onder een dubbele naam ten doop werden gehouden:

	Meisjes	Jongens
a) 1594-1699:	16 op 484 d.i. 3,3%	14 op 493 d.i. 2,8%
b) 1700-1749:	62 op 331 d.i. 18,7%	23 op 347 d.i. 6,6%
c) 1750-1796:	265 op 596 d.i. 44,4%	60 op 587 d.i. 10,2%
Totalen:	343 op 1411 d.i. 24,3%	97 op 1427 d.i. 6,5%

Inzake keuze van dubbele namen waren de jongens echter bevoorrecht: 46 dubbele jongensnamen en 42 dubbele meisjesnamen.

Als frekwentste samen koppelingen noteerden we: *Anna Maria* 1, 18, 70 (11); *Anna Catharina* 2, 3, 63; *Maria Anna* 3, 10, 35; *Joanna Maria* 2, 10, 29; *Joanna Catharina* 0, 7, 12; *Maria Elisabeth* 0, 0, 13; *Maria Theresia* 0, 2, 7; *Joannes Franciscus* 0, 3, 21; *Petrus Josephus* 0, 0, 8; *Henricus Franciscus* 1, 4, 0.

Drie namen

Vijf dopelingen, die natuurlijk allen tot het zwakke geslacht behoorden, werden met drie namen gepaard: 1714, *Isabella Gabriël, Joseph*, dochter van Carolus Philippus Praet, meier van Evere, en van Joanna Maria Palluarte, peter: Gabriel Ducros, meter: Isabella De Laballastel; 1737, *Maria Anna Francisca*; 1771, *Anna Maria Josepha*; 1792, *Anna Maria Catharina*; 1795, *Maria Elisabeth Theresia*.

(11) De drie getallen duiden respectievelijk het aantal vermeldingen van de desbetreffende dubbele naam aan in elk der perioden, hierboven aangeduid in de tabel.

SAMENVATTENDE LIJST DER JONGENSNAMEN

	Eén naam (12)			1e lid v. dubbele n. (13)	2e lid v. dubbele n. (13)	Totaal
	a.	b.	c.			
Adrianus	1	2	10	0	0	13
Aegidius	0	11	31	3	0	45
Albertus	0	0	0	0	1	1
Alexander	0	1	1	2	0	4
Ambrosius	0	0	1	0	0	1
Andreas	0	3	5	0	0	8
Angelus	0	1	0	0	0	1
Antonius	1	12	20	2	3	38
Arnoldus	0	8	6	0	1	15
Baltassar	0	0	1	0	0	1
Bartolomeus	0	3	1	1	0	5
Bernardus	0	4	1	0	0	5
Carolus	1	0	3	1	1	6
Christianus	0	2	5	0	0	7
Christophorus	1	2	0	0	0	3
Claudius	0	0	1	0	0	1
Clemens	0	3	0	0	0	3
Constantinus	0	0	0	0	1	1
Cornelius	1	15	5	0	0	21
Daniel	0	4	0	0	0	4
Dionisius	0	3	0	2	0	5
Dominicus	0	1	0	0	1	2
Emmanuel	0	0	0	0	1	1
Engelbertus	0	15	62	0	1	78
Florentius	0	1	0	0	0	1
Franciscus	1	20	74	4	32	131
Gabriel	0	0	2	0	0	2
Gaspar	0	4	1	1	0	6
Georgius	0	1	0	0	0	1
Gerardus	1	2	7	0	0	10
Ghysbertus	0	0	0	1	0	1
Gislenus	0	1	0	0	0	1
Goswinus	0	3	0	0	0	3
Gregorius	0	5	0	0	0	5
Guilielmus	2	25	49	4	1	81
Henricus	0	20	88	15	0	123
Hermannus	0	0	1	0	0	1
Hieronimus	0	7	4	0	0	11

(12) De eerste drie getallen duiden het aantal naamdragers aan, respectievelijk in de drie volgende perioden: a) 1594-1599; b) 1600-1699; c) 1700-1796.

(13) De getallen in deze kolom duiden het aantal naamdragers aan in de periode 1594-1796.

Hubertus	0	5	4	0	0	9
Ignatius	0	0	0	0	4	4
Jacobus	2	12	18	4	1	37
Joannes	7	79	91	35	4	216
Joannes Baptista	0	6	100	1	0	107
Josephus	0	4	8	1	27	40
Judocus	1	37	43	0	0	81
Lambertus	0	2	4	0	0	6
Laurentius	0	5	10	0	0	15
Leopoldus	0	0	0	0	1	1
Lucas	0	1	0	0	0	1
Ludovicus	0	1	0	0	2	3
Marcus	0	2	4	0	0	6
Martinus	0	14	9	0	1	24
Mathias	0	1	0	0	0	1
Mattheus	0	2	1	0	0	3
Maximilianus	0	2	3	0	0	5
Michael	0	8	11	0	0	19
Nicasius	0	1	0	0	0	1
Nicolaus	0	7	5	1	0	13
Paulus	0	4	4	0	0	8
Petrus	2	55	130	12	1	200
Philippus	0	14	15	7	0	36
Robertus	0	0	2	0	0	2
Rumoldus	0	2	0	0	0	2
Sebastianus	0	0	4	0	6	10
Servatius	1	3	0	0	0	4
Simon	0	3	1	0	0	4
Stephanus	0	1	0	0	0	1
Theodorus	0	1	3	0	0	4
Thomas	0	1	1	0	0	2
Vincentius	0	3	2	0	7	12
Walterius	0	1	0	0	0	1
Totaal: 71	22	456	852	97	97	1524

SAMENVATTENDE LIJST DER MEISJESNAMEN

	Eén naam			1e lid v. dubbele n.	2e lid v. dubbele n.	Totaal
	a.	b.	c.			
Aegidia	0	0	1	0	0	1
Agnes	0	0	1	0	0	1
Alexandrina	0	0	1	0	0	1
Aloysia	0	0	1	0	0	1
Adriana	1	0	0	0	0	1
Anna	0	49	71	162	49	331
Antonia	0	4	6	1	0	11
Baltazara	0	1	0	0	0	1

Barbara	0	36	63	3	2	104
Beatrix	0	0	0	2	0	2
Carolina	0	0	0	1	0	1
Catharina	5	81	72	4	98	260
Christina	0	0	0	0	2	2
Christophora	0	3	0	0	0	3
Clara	0	7	4	0	0	11
Cornelia	0	0	5	0	1	6
Elisabetha	3	58	113	4	16	194
Francisca	0	3	9	1	5	18
Gabriel	0	1	0	0	0	1
Gertrudis	0	11	5	0	0	16
Gudila	0	1	0	0	0	1
Guilielma	0	3	1	0	0	4
Helena	0	1	0	0	0	1
Henrica	0	0	0	1	1	2
Ida	0	0	1	0	0	1
Isabella	0	0	2	0	0	2
Jacoba	0	5	7	0	0	12
Joanna	3	55	96	69	0	223
Josepha	0	0	1	1	6	8
Josina	0	1	6	0	1	8
Judoca	0	0	4	0	0	4
Laurentia	0	0	0	0	2	2
Lucia	0	3	4	0	0	7
Ludovica	0	3	0	0	1	4
Magdalena	0	3	4	0	0	7
Margarita	1	17	8	2	1	29
Maria	4	83	63	88	131	369
Martina	0	3	0	0	0	3
Petronilla	0	11	12	2	4	29
Philippa	0	2	8	0	0	10
Rosa	0	0	1	0	0	1
Rosalia	0	0	0	1	0	1
Susanna	0	4	15	1	0	20
Theresia	0	2	10	0	22	34
Victoria	0	0	0	0	1	1
Totaal: 45	17	451	595	343	343	1749

DUBBELE JONGENSNAMEN

	1594- 1699	1700- 1749	1750- 1796				
Aegidius Guilielmus	0	0	1	Alexander Ignatius	1	0	0
Aegidius Josephus	0	0	1	Antonius Josephus	0	0	1
Aegidius Martinus	0	0	1	Antonius Joannes	0	0	1
Alexander Franciscus	1	0	0	Bartholomeus Ludovicus	0	1	0

Carolus Josephus	0	1	0	Joannes Antonius	0	1	2
Dionisius Ignatius	2	0	0	Joannes Baptista Josephus	0	0	1
Franciscus Dominicus	1	0	0	Joannes Constantinus	1	0	0
Franciscus Joannes	0	0	1	Joannes Engelbertus	1	0	0
Franciscus Josephus	0	0	1	Joannes Franciscus	0	3	21
Franciscus Vincentius	0	1	0	Joannes Jacobus	0	0	1
Gaspar Josephus	0	0	1	Joannes Josephus	0	0	3
Ghysbertus Josephus	0	0	1	Joannes Ludovicus	0	0	1
Guilielmus Franciscus	0	0	1	Joannes Petrus	0	0	1
Guilielmus Ignatius	0	0	1	Josephus Leopoldus	0	0	1
Guilielmus Joannes	0	0	1	Nicolaus Josephus	0	1	0
Guilielmus Sebastianus	0	0	1	Petrus Arnoldus	1	0	0
Henricus Franciscus	1	4	0	Petrus Emmanuel	0	0	1
Henricus Josephus	0	0	4	Petrus Joannes	0	0	1
Henricus Sebastianus	0	5	0	Petrus Josephus	0	0	8
Henricus Vincentius	0	1	0	Petrus Vincentius	0	1	0
Jacobus Albertus	1	0	0	Philippus Carolus	0	1	0
Jacobus Franciscus	0	1	0	Philippus Josephus	0	1	2
Jacobus Josephus	0	1	0	Philippus Vincentius	3	0	0
Jacobus Vincentius	1	0	0				
				47 dubbele namen	14	23	60

DUBBELE MEISJESNAMEN

	1594-	1700-	1750-				
	1699	1749	1796				
Anna Catharina	2	3	63	Joanna Henrica	0	0	1
Anna Elisabeth	0	0	1	Joanna Margarita	0	0	1
Anna Francisca	0	1	0	Joanna Maria	2	10	29
Anna Maria	1	18	70	Joanna Petronilla	0	0	1
Anna Theresia	1	0	2	Joanna Theresia	0	0	1
Antonia Catharina	0	1	0	Josepha Catharina	0	0	1
Barbara Catharina	0	1	0	Margarita Petronilla	0	2	0
Barbara Cornelia	0	0	1	Maria Anna	3	10	35
Barbara Petronilla	0	0	1	Maria Barbara	1	0	0
Beatrix Theresia	2	0	0	Maria Catharina	0	0	8
Carolina Josepha	0	1	0	Maria Christina	0	0	1
Catharina Josepha	0	0	1	Maria Elisabeth	0	0	13
Catharina Laurentia	0	1	1	Maria Francisca	0	1	1
Catharina Theresia	0	1	0	Maria Josepha	0	1	3
Elisabeth Theresia	0	0	4	Maria Josina	0	0	1
Francisca Theresia	0	1	0	Maria Ludovicā	0	1	0
Henrica Barbara	0	0	1	Maria Theresia	0	2	7
Joanna Catharina	0	7	12	Petronilla Anna	1	0	0
Joanna Christina	1	0	0	Petronilla Theresia	0	0	1
Joanna Elisabetha	2	0	0	Rosalía Victoria	0	0	1
Joanna Francisca	0	0	2	Susanna Maria	0	0	1
				42 dubbele namen	16	62	265

VERGELIJKENDE DOOPNAMENSTUDIE

Wat de frekwentie van de doopnamen betreft, hebben wij de toestand te Evere vergeleken met die te Vlimmeren (14) en te Walcourt (15) in de 17e en 18e eeuw, alsook met die in West-Brabant op het einde van de 13e eeuw en met die te Leuven op het einde van de 14e eeuw (16).

Hiertoe hebben wij enerzijds het percentage van de gebruikelijkste doopnamen te Evere vergeleken met dat van die zelfde namen te Vlimmeren, Walcourt, in West-Brabant en te Leuven; anderzijds het percentage van de meest gebruikte namen in West-Brabant en te Leuven met dat van dezelfde namen te Evere, Vlimmeren en Walcourt.

Zo konden we vaststellen dat de naam *Jan*, een van de populairste namen in de ganse christenheid (17), van de 13e tot de 18e eeuw in heel Brabant en zelfs daarbuiten de uitverkoren jongensnaam is geweest. *Elisabeth* en *Margarita* klonken de middeleeuwer betoverend in het oor, doch in de 17e en 18e eeuw spande de naam *Maria* onbetwistbaar de kroon.

Namen waarvoor men in de 13e en 14e eeuw een bijzondere voorliefde had, verloren in de 17e en 18e eeuw veel van hun populariteit. Het zijn vooral: *Arnoldus*, *Godefridus*, *Walterus*, *Beatrix*, *Gertrudis*, *Ida* en *Margarita*; in mindere mate: *Egidius*, *Henricus*, *Willelmus* en *Elisabeth*. Bij enkele namen konden wij de oorzaak van deze evolutie achterhalen. In de 17e en 18e eeuw straalden de namen *Godeverd* en *Hendrik* de glans niet meer van de roemrijke naamdragers uit het Brabantse Hertogenhuis (18). De naam *Beatrix* werd reeds in de 12e eeuw, in Vlaanderen en Brabant, aan vrouwen van verscheiden sociale rang gegeven. Hoewel de hagiografie een H. Beatrix, martelares te Rome ten tijde van Diocletianus kent, is nooit enig spoor van verering van deze heilige in onze streken te vinden geweest. Ons literair meesterwerk *Beatrijs* schijnt in de middeleeuwen zelf, evenmin invloed op de toenmalige naamgeving te hebben gehad. De oudst bekende naamdraagster in onze gewesten is wellicht *Beatrix*, dochter van hertog Frederik van Opper-Lotharingen. Zij overleed in 1076. Beatrix bleef een gewone naam tot ver in de 16e eeuw. Het Concilie van Trente, dat o.a. voorschreef alleen nog doopnamen te geven die op de heiligenkalender voorkwamen, was hem noodlottig. Een H. Beatrix scheen toen on-

-
- (14) F. NOOYENS, Doopnamen te Vlimmeren (1668-1796), *Taxandria*, 1953, blz. 84-89.
(15) A. FROMENT en J. HERBILLON, Les prénoms à Walcourt de 1597 à 1796, *Les Dialectes Belgo-Romans*, 1960, blz. 113-122.
(16) J. LINDEMANS, *Brabantse Persoonsnamen in de XIIIe en de XIVe eeuw*, Instituut voor Naamkunde, Leuven 1947.
(17) C. DE BAERE, Van Voornaam tot Schimp- en Spotnaam, *Album Dr. J. Lindemans*, blz. 132.
(18) J. LINDEMANS, *Hoe maak ik mijn stamboom op*, Brussel, 4e druk, blz. 46.

bekend te zijn (19). De algemeen verspreide verering van de H. *Margarita*, als schutpatrones der moeders, vooral bij zwangerschap en bevalling, kan de populariteit van die naam in de middeleeuwen verklaren. Doch tijdens de Hervorming werden de legenden rondom de figuur van St.-Margaretha enigszins bespottelijk gemaakt, zoals dit het geval is in *Den Roomschen Uylen-Spiegel*. *Margaretha* afgekort tot *Griet* werd de benaming voor een kwade vrouw. In de 16e en 17e eeuw treedt de boze, kwade Griet op in de kluchten en Pieter Breugel de Oude vereeuwigde haar op zijn beroemd schilderij, *Dulle Griet* (20). Zo kreeg de naam van Margaretha bij ons volk en ook in onze nabuurlanden een pejoratieve betekenis.

Namen die weinig of niet als doopnaam gekozen werden in de middeleeuwen, waren of werden geliefkoosde namen in de 17e en/of 18e eeuw, nl.: *Antonius*, *Cornelius*, *Engelbertus*, *Franciscus*, *Jacobus*, *Josephus*, *Petrus*, *Anna*, *Barbara*, *Maria*, *Theresia*. Het heeft geduurd tot in de 13e eeuw, vooraleer de naam *Maria* een zekere verspreiding kende. Volgens Pater van Wijk deed de diepe eerbied voor deze geheiligde naam de vroege christenen het veelvuldig gebruik daarvan angstvallig mijden. In de 16e eeuw begint evenwel de algemene verspreiding en sedertien is Maria in de meeste landen de uitverkoren doopnaam geworden (21). Ook de naam *Jacobus* is betrekkelijk laat (13e eeuw) onder het volk verspreid geraakt (22). Voor de naam *Joanna*, die alom bekend was in de 17e en 18e eeuw, beschikken wij echter over geen laat middeleeuws vergelijkingsmateriaal.

VERGELIJKENDE DOOPNAMENTABEL

Mansnamen :

	Einde 13e e.		Einde 14e e.		17e en 18e eeuw	
	West-Brab. 404 n. %	Leuven 1013 n. %	Evere 1524 n. %	Vlimmeren 419 n. %	Walcourt 1946 n. %	
Antonius	0	0	2,4	0	3,3	
Arnoldus (23)	6,1	4,1	0,9	0	0	
Cornelius	0	0	1,3	12,4	0,1	
Egidius (24)	7,6	3,4	2,9	0	2,4	
Engelbertus	0	0	5,1	0,9	0,3	

(19) J. LINDEMANS, Beatrijs in onze Naamgeving, *Verstagen en Med. Kon. Vl. Aca.*, 1951, blz. 153-158.

(20) J. GRAULS, *Volkstaal en Volksleven in het werk van Pieter Breugel*, Antwerpen 1957, blz. 16 en 69.

(21) J. GRAULS, *Hoe het werd en hoe het moet zijn*, Davidsfonds 1957, blz. 85-86.

(22) J. LINDEMANS, Haket en andere oude diminutiefvormen van Johannes, *Med. Ver. Naamkunde*, Leuven (1956, 2-3), blz. 112.

(23) Einde 14e e. te Leuven: *Ard*, *Arnd*, *Art*, *Nout*.

(24) Latijn voor *Gielis*.

Franciscus (25)	0	0	8,5	6,6	9,2
Godefridus (26)	4,4	5,3	0	0,9	0,1
Henricus (27)	8,9	14,4	8	1,1	1,5
Jacobus	1,7	0,7	2,4	6,6	9,7
Joannes (28)	23,2	27,1	21,1	21,2	21,5
Judocus (29)	0	0,4	5,3	0	0
Josephus	0	0	2,6	1,4	2,6
Martinus	1	0,1	1,5	1,1	1,2
Petrus	3,4	3,8	13,1	16,9	8,3
Walterus (30)	11,3	7,7	0	0	0,1
Willelmus	5,1	6	5,3	2,1	1,1

Vrouwennamen (31) :

	Einde 13e e.	17e en 18e eeuw		Walcourt 1592 n. %
	West-Brab. 460 n. %	Evere 1748 n. %	Vlimmeren 459 n. %	
Anna	0	18,8	20,9	16,1
Barbara	0	5,9	1,3	2,6
Beatrix (32)	7,3	0,1	0	0
Catharina	6	14,8	13,5	7,9
Elisabeth	18	11	9,1	1,4
Gertrudis (33)	5,6	0,9	0,6	0
Ida	8	0	0,2	0
Johanna	?	12,7	7,8	10,2
Margarita	17,8	1,6	1,7	4,9
Maria (34)	5,6	21,1	24,1	36,3
Theresia	0	1,9	2,1	0,3

P. CNOPS

(25) Wel bestonden einde 13e e. in West-Brab.: *Franco* en einde 14e e. te Leuven: *Vranc*, doch deze namen zijn Germaans.

(26) Einde 13e e. in West-Brab.: *Goesinus*; einde 14e eeuw te Leuven: *Gord*, *Goert*.

(27) Einde 14e e. te Leuven: *Henric*, *Heine*, *Heinken*, *Hennen*.

(28) Einde 14e e. te Leuven: *Jan*, *Jannes*, *Johan*. Ook voor deze statistiek hebben we het getal naamdragers van *Joannes* en *Joannes Baptista* in de 17e en 18e eeuw samengeteld.

(29) Latijn voor *Joes*. Einde 14e e. te Leuven: *Joes*.

(30) Latijn voor *Wouter*.

(31) De statistische gegevens der vrouwennamen te Leuven zijn onvolledig en werden dan ook niet opgenomen.

(32) Einde 13e e. in W.-Brab.: *Beatrix*, *Trisa*.

(33) Einde 13e e. in W.-Brab.: *Gertrudis*, *Truda*.

(34) Einde 13e e. in W.-Brab.: *Maria*, *Maroia*, *Marota*.

Leuvense «Kunstenaars»

(Vervolg van blz. 256)

Episoden uit het leven van de kunstenaars werden ons wel overgeleverd; zij kunnen ingedeeld worden in twee afdelingen. Er zijn vooreerst de familiale details. Zo is daar het bekende feit dat, in 1508, de echtgenote van Rogier van den Bruynen een hand werd afgehakt in een gevecht tussen een zekere Jacob Nuyts en de chirurg Jan van Lyere (16).

Gegevens van deze aard zijn losse aanvullingen bij een stamboom.

Er zijn daarnaast echter de belangrijke positieve of negatieve feiten waaruit het karakter van een bepaald kunstenaar kan blijken. Het spreekt vanzelf dat door gegevens van deze aard de persoonlijkheid beter wordt afgerond, al blijven oorzaken of drijfveren toch nog in het duister. Gaat het bv. in volgend geval om cleptomanie, om noodzaak of om lichtzinnigheid?

Vóór de Leuvense schepenen verklaart, op 26 maart 1523, «Jan Beyaerts beeldtsnydere»:

1) «dat hy nv jnden winter lestleden met meer geselscaps hebbende sitten drincken jnde tauerne genaempt den werelt opde groote merct deser stadt wel by drancke zynde aenveerdt ende met hem gedragen heeft vuten seluen huysse een matalen lauoor van ende vuter plaetsen daer tselue bynnen den seluen huysse gewoonlyck was te hangene ende dat hy tselue vercocht de penningen daer van comende getogen ende nae zynder belieften bekeert heeft //

2) dat hy gelooue (= opdracht) gehadt hebbende jnder kercken van sinte peeters deser stadt / soe om dorologie der seluer kercken te stellene soe oeck gemerct hij een beeldsnydere was hem dier stucken ende smedene nootelyck der seluer kercken wesende verstaende te verkeerene ende hanterene soe buyten ende bynnen tyts jnder sacristyen van onser lieuer vrouwen aldaer de ornamenten reliquien ende keerssen ten altaere van onser vrouwen ende ten dienste goeds dienende berustende waeren / ende aldaer omtrint dat hy die cleert aldaer sekere soe eruyden oft stucken van wassen keerssen ende keerssen oft stucken van wasse vanden seluen gecomen aenveerdt ende met hem te diuersse stonden gedragen vercocht ende daer mede zynen wille gedaen heeft //

3) dat hy nv onlancx geleden bynnen desen vastene oick by drancke wesende jnden auont omtrint ix oft x vren aen den ouden peeter eenen jonghen aenveerdt heeft ende dat onder dandere de bonette vanden hoofde desselfs jonghen gevallen zynde hy die opgenomen ende daer mede ewech gelooopen es meynendē die nae zynder begeerten te gebruyckene ende tselue gedaen soude hebben en waere geweest hy metter seluer ter seluer stont byden dienaers deser stadt geapprehendeert waere geweest des ja alsoe hy vercleerde» (17).

J. Beyaerts vervalt driemaal opnieuw in dezelfde zonde. «Merc wel, of een dief gaet stelen, / ende het comt dat menne

(16) Zie E. van Even, *Renseignements inédits sur les artistes qui ont exécuté le tabernacle et la balustrade en cuivre de l'église de Saint-Jacques, à Louvain* (Overdruk uit Bull. Comm. roy. d'art et d'archéol., blz. 9).

(17) AL 8182.

vaet, / sal hi niet hanghen moeten bi keelen, / na dien dat het verboden staet?» (18).

Maar zo erg is de straf niet. Er is zelfs geen 'poentinghe' of minnelijke schikking en van een transactie waarbij de schuldlige slechts het gestolen goed moet terugbezorgen, is ook geen sprake. Jan Hermans en Landsloote Beyaert, broeder van de kunstenaar, staan borg voor de aangeklaagde, indien hem nu alles 'geremitteert ende vergeuen' wordt. De genade wordt verleend, niettegenstaande de recidive en de strafverzwarende omstandigheid dat de schuldige gedronken had in de vastentijd en was had weggehaald uit een kerk.

Er zijn meer zulke gevallen, maar zij worden beter eens extra behandeld. Interessanter hier is de kijk op de kontrakten die afgesloten worden tussen een of andere instantie en de kunstenaar. Door de band worden in een kontrakt, naast de namen van de twee partijen en de borgen, de leveringstermijn, de betalingsmodus, de controle, ook duidelijk bepaald de kwaliteit van de te gebruiken grondstof, het transport en eventueel ook een model. Een typisch voorbeeld is het kontrakt dd. 1453, 14 september, tussen de O.L.-Vrouwkerk te Gemblours en de beeldsnijder Willem Arnts:

«Cond zij allen lieden dat Willem Arnts beeldsnydere nutertijt wone-
nende te loeuen geboren van Bruessel jn deen zijde ende Arnoul doppre-
bais kerckmeester ende momboir der fabriken van onsser lieuer Vrouwen
parochie kercken te gemblours / jnden name der seluer kercken jn dan-
dere Syn ouercomen ende verenicht tghheens des hier na volght / jnden
yersten heeft verdingt de voirs. willem van goeden cusbaren houte te ma-
ken te snyden ende te setten tuschen dit ende half vastenen naestcomende
de Santen ende personagen met den boghe loueren voere gesneden / die
dienen ende behoeuen selen tot den Sepulcre dat de kerckmeesters of
momboirs vander voirs. kercken moeten doen maken op hoeren cost jnden
croegh vander seluer kercken jnder manieren ende formen hier na vol-
gende te weten dat hy de personage van onsen here god die jnd voirs.
sepulcre liggen sal opgestoffeert sal maken ende bereiden van houte gelijc
dat behoirt ende de drie marien / Joseph nycodemus de twee yngelen
ende de drie ridders / niet dan alleene gesneden van houte ongestoffeert
Ende es hierjnne bevoorwert ende tusschen de voirs. partijen ondersproken
dat de voirs Willem de voirs. beelden sal moeten leueren zo goet of
beter van saede / ende desgelyx al dat tot den werck vanden seluen
beelden gelyc voirs. es behoirt / Als tghene dat steet gemaect jn onser
lieuer Vrouwen kercke te Namen sonder argelist voere ende om dertich
gulden peters der munten shertogen van bourg. ende van Brabant goet
ende ghinge te xvijj stuuers tstück gerekent daerop de voirs. Willem
bekend heeft gehauen te hebben jn afslage vierthien gulden peters jnder
weerden voirs. Ende dander sesthien peters heeft de geloeft de voirs.
arnd den voirs. arnd den voirs. Willemne te betalen te weten viij peters
dairaff ter stont als hy tvoirs. werck volleuert sal hebben ende dander
viij peters te sinxnen naestcomende ende telken termijne else beuolghde
schout. Ende es hierjnne ondersproken dat de voirs. momboirs de voirs.
personagen als zy volmaect zijn selen doen halen op hoeren cost ende
oft men tvoirs. werck alst volmaect es niet zo goet noch zo cusbaer en
bevonde als voirs. es dat dan de voirs. Willem vanden seluen werck niet

(18) J. Praet, *Speghel der Wijsheit of Leeringhe der Zalichede* (Brussel, 1872), blz. 97.

meer hebben en sal dan tghene dat goede manne hen des verstaende selen zeggen dat daeraen verdiend wesen sal daarmede de voirs. Willem te vreden moet wesen Ende oft de voirs. Willem dwerck niet en voldade of eer afliuch wordde dat dan tghene des daerop gegeuen sal zijn den voirs. kerckmeesters wedergekeert sal worden oft dat dwerck van zijnen wegen voldaan sal werden» (19).

Aan Willem Arnts werd als model opgelegd het gelijkwaardig monument uit de O.-L.-Vrouwkerk te Namen; zijn prestatie moest Namen tenminste evenaren. Soms echter wordt het uit te voeren werk volledig beschreven. In dit laatste geval gaat het dan minder om beelden, meer om een altaar, een koor, een gewelf en dgl.

Er werd reeds gewezen op de identiteit van 'beeldsnijder' en 'timmerman'. Hetzelfde personage heet beeldsnijder wanneer slechts beelden te maken zijn en timmerman voor ander werk. Iedere timmerman is daarom echter nog geen kunstenaar!

●p grond van het feit dat het tweede beroep door een zelfde persoon kon uitgeoefend worden en mede omdat de woordenschat interessant is, volgt een kontrakt tussen de kerckmeesters van Hakendover en Jan Gielis geheten Zoeten, uit Duisburg. Deze laatste wordt, in 1454, bij het maken van 'de tymmeringe vander cappen vanden hogen core (Hakendouel)' bijgestaan door Goris Leemans uit Tienen. De tekst luidt:

«Item Jan gielis geheten zoeten tymmerman woenende te duysborch heeft gekend ende gelijdt dat hij met gorise leemans van thienen tymmerman verdinct heeft ende aengenomen vanden kerckmeesters van haken-douel de tymmeringe vander cappen vanden hogen core der seluer kercken te maken te wercken ende te richten in alle der vuegen ende manieren een cedele die hij daer af thoende voere scepenen van loeuenen begrijpt voere de somme van lxj gulden peters te betalen tvierendeel vander helicht der seluer sommen ter stont daer af hy hem kende als van zijnen aengedeelte vernueght dander vierendeel te paeschen naestcomende tderde als men tvoirs. werck richt ende tvierde ten feestdage vander kerckwijdingen aldaer

Met vorwerden dat zy tselue werck leueren volmaect ende gericht tot den deckene tuschen dit ende sste denijsmisse naestcomende ende of daer gebreck in waere so zelen de voirs. kerckmeesters den voirs. Janne aen zijn aengedeelte vanden voirs. gelde daer voere afcorten vijf peters ende des niet te myn sal hy gehouden zyn tgebreck ter stont te voldoen / ende oft in richten ennigge schade geschiede aende metselrie aldaer of aenden altaer staende inden voirs. koer daer af soude hy de helicht oprichten ter taxatien van werclieden Ende voirt es vorwerde dat de voirs. kercke alle hout ende ijswerck tot den voirs. wercke behoeuende met den wyndase ende zeelen die zij daer toe behoeuen selen den voirs. werclieden leueren sal omtrint der kercken aldaer alsoe in tijts dat de selue wercliede daer by gheen belet en hebben Ende of daer ennighe eycken waeren die niet voersam en waeren die selen de voirs. wercliede verslaen ter plaetsen daer zij liggen / ende eenen werckman mede seynden om die te hulpen te laeijen op hoeren last / ende alle thout alsoe verre dat werckelic es verwercken ten naesten profijte der voirs. kercken ende voirt de voirs. tymmeringe wercken na wtwise der cedulen voigenaemt. Ende van allen desen heeft de voirs. Jan den voirs. kerckmeesters alse van zijne helicht gelooft volcomelic te voldoen ende daer voere es borge des selfs Jans Jan soeten meyer te heuerle

Hier na volght de tenuere vander cedulen voirgenaemt Ende es dese Dits dordinancie vanden koere der kercken van hakendouel / Item jnden iersten So is desen coer langh xxxiiij voeten luttel mijn of meer sonder de huyue ende de huyue es lanck xij z (z = een half) voeten bynnen mueren luttel myn of meer / Item desen coer es wijt xxv voeten luttel mijn of meer / Item op desen muer sal liggen een dobbel solement alsoe dat behoirt elc plate v ende vj dumen groot gelascht deen op dandere met dobbelen tanden elc lasch ij voeten lanck ende dese platen selen liggen draet recht alsoe dat behoirt ende achter jnde huijue oic alsoe zij behoeren / Item iiij bloote balcken elken xxix voeten langh luttel myn of meer ende zy selen gewuwertert zijn op dat solement alsoe dat behoirt van wydden deen vanden anderen na de metselrije / Item den huyfbalck xij dumen dicke xiiij dumen hoghe ende jnden huyfbalck sullen steken ij huyfbalcken alsoe lanck als zy behoeden met goeden eeruen op hen tande ende gewuwertert op dander eynde oft solement ende elken balck ix ende xj dumen groot ende jn dese ij huyfbalcken sal steken een calf vj ende vij voeten lanck tuschen zyn eruën ende dit calf sal zyn ix ende xj duymen groot / ende jn dit calf sullen gesteken zyn ij huyfbalcken alsoe lanck als zij behoeden met goeden eeruen op hen tande ende op dander eynde selen zy zyn gewuwertert op de soelplate.... dander iij lange balcken selen syn xj duymen dicke xiiij dumen hoghe ende gewuwertert ende gekerft op dat solement alsoe dat behoirt. Item op dit solement sal zyn gebockeelt tuschen de balcken op voets na een deen den anderen ende niet wijdere ende elc bockeel sal zyn iiij duymen dicke.... Item noch iiij corte poetsstijlbalcken jnde huyue.... Item xij carbeele.... Item tuschen den ouersten tant vanden vndersten ryboeme soe eest x voete hoeghe.... Item jnde poetstijle omgaens selen steken xj gordaele op hen tande met goeden eeruen jnde middeweerde tusschen tsoel ende den vndersten rijboem.... Item xxij vloegelbande.... item jn elken boeckel sal steken eenen aenveldere.... ende bouen selen zy zyn gescruet aenden vndersten ryboem bouen reys met goeden hultenen ende yseren nagelen genagelt.... op elken poestijl omgaens sal liggen eenen aenveldere gesteken jnde vnderste balcken. Item elken aenveldere sal hebben een stansoen v dumen breet.... gesteken jnde bockeel.... xij poestijle.... selen jnne gesneden zyn met goeden lippen dat zy terdden selen op de vnderste ryboemen tegen tkeeren vanden rytboeme.... Item noch xiiij philierbande ende stijlbande.... ende een philiere.... elc gespan sal hebben eenen haenbalck juijst terdende op die philiere» (20).

Tientallen kontrakten van deze aard kunnen overgeschreven worden. Er kan hierop niet verder worden ingegaan omdat zij, zonder formeel bewijs, behoren tot de taal van de timmerman en niet noodzakelijk tot de techniek van de kunstenaar.

De details over het werk van Jan Gielijns alias Zoeten zijn bekend door het feit dat het kontrakt van betrokkene te Leuven officieel werd ingeschreven. Soms echter wordt slechts gezinspeeld op materiële gegevens. Bewijzen hiervoor zijn er in de drie volgende kontrakten:

1464, 2 januari, «Item Joes beyart ter eender zyden ende denys van oudreghem vranc oeghe henric die beckerie goerd die moldere ende goessen maes alle tymmerliede ter andere Syn met malcanderen ouercomen alsoe vanden oczale dat de vs. Joes aengenomen heeft te maken ende te leueren jnden cloestere vanden mynderbruederen te loeuene nae begryp ende jn hebben vanden patroene dat de selue tymmerliede dair af te henwert hebben ende de selue Joes hen gemaict heeft dwelc de vs. Joes alsoe aengenomen heeft te maken tusscen dit ende onser vrouwen dach halff oeghst naistcomende oft bynnen acht daighen dair nae ombegrepen *jnde est fideiusor dictj Judocj petrus beyart eius frater et primus* Ende ter andere zyden

soe wanneer tselue werck ghemaict ende geleuert sal syn Soe hebben die vs. denys van oudreghem vranc oeghe henric de beckere goird die mol-dere ende goessen maes tymmerliede onghesundert ende onuerscheiden ende elc huerer voir al geloift den vs. Joeze wt te reynen ende te betalen ter stont oft een maent dair nae ombegrepen die somme die zy den vs. Joeze dair af alsdan tachter sullen syn Gedragende achtien Rynsche gul-dene» (21).

Het kontrakt kan in ieder geval speciaal gelden als voor-beeld van samenwerking tussen de beeldsnijder en de timmer-lieden.

De twee laatste stukken uit deze reeks handelen over Arnd Vlaye geheten Mychiels, uit O.-L.-V.-Tielt. Op 11 februari 1480 belooft hij borgen aan te stellen en zeven dagen later aanvaardt hij het werk, overeenkomstig de gegevens op tijd uit te voeren:

1480, 11 februari, «Item Arnd vlaye geheten mychiels tymmerman van onsser vrouwen tielt heeft geloofd den kerckmeesters van sinte gertruyden te loeuen dat hy bynnen .vij. daghen naistcomende den seluen kerck-meesteren jnder name der kercken van sste gertruyden vs. goede vesticheit ende borchtocht stellen sall van alsulcken wercke alse hy tegen hen ver-dinght heeft te makene opten steeck ende maniere gelyc de geschriften dairaff zynde jnhouden ende begripen. Oft alsdan jnder vroenten alhier te comen ende van dair niet te scheiden voer dat hy hen vernueght sall hebben van des vs. es Ende dat op eenen banduyn van xx. Rynsche gulden ad opus domini ducis persoluendis» (22).

1480, 18 februari, «Item Arnd mychiels tymmerman soen wilen Jans woenende te tielt die verdinght heeft te makene ende te leueren die tymmeringhe van eender capellen staende sste gertruyden te loeuen tegen Joeze absolens soen wilen Joes Gerlecke van brakele Janne de costere ende goirde de bubbelere alse kerckmeesters der vs. kercken na wtwysen van twee cedulen dairaff zynde liggende jnt contoir voer peteren beyardt jn presencia heeft geloofd den vs. kerckmeesters dat hy tws. werck na wtwysen ende op den steeck der seluer cedulen dair de h. arnd eene gelike aff heeft ten daghe dair toe gestelt maken ende volleueren sall sonder argelist...» (23).

Dezelfde A. Vlaye mag het in 1499 aanbestede werk uit-voeren, in de kerk te Rotselaar. Het kontrakt is volledig. Nu gaat het lastkohier voorop; daarna volgen de procedure van de aanbesteding en praktische details. Datum: het stuk werd inge-schreven eind juli 1501. De tekst luidt:

«Dit werck was vutgegeuen vij Julij anno xcix Item die ordinancie ende dbeworp vanden boeck inde kercken van Rotselair Item den seluen boeck es wyt buyten mueren xxxvj voeten ende lanck lx voeten / Ende sal hooghe syn xxxvij voeten Item desen boeck sal men deylen jn ses gebinten / te wetene vijff panden / jnden jersten sal men wercken op een dobbel soel van wyden opden heysch vanden mueren Item desen boeck sal men wercken op een getogen werck weluende scherp ter naelden ende met vier. gordelen In elken pandt Item de balcken van desen boeck suelen groot zijn ende dycke thien duymen ende xij duymen hooghe Item de scherbalken selen hooghe syn thien duymen / ende dick acht duymen die tweede scerbalken suelen groot syn dicke ses duymen ende hooghe vij z duym Item die onderste stijlen suelen groot syn aen donderste jnde ix duymen dicke Ende alsoe diepe als zy behoeuen nae den heysch vanden welfselle Ende douerste jnde naeden heysch vanden vors. scerbalken met

(21) AL 7357.

(22) AL 7766.

(23) *Ibidem*.

hueren kerbeelen dair nae volgende / ende de kerbeelen alsoe lanck als zij behoeuen nae den heysch vanden voers. welfselle / ende die tweeste pootstijlen sullen groot syn nae den heysch vanden tweesten scerbalcken ende oick met haren kerbeelen alsoe dat behoirt / bouen gesteken met goeden eruen ende onder staende op tanden / Item desen boeck oft cappe salmen maken met gebroken kepers van hoechden naeden heysch vanden voirsr. welfselle ende staende met eruen jn hueren rijboemen die onderste ryboeom sal groot syn seuen duymen jnt viercant die tweeste wormen sal groot zyn v z duym jnt viercant / die gordelen ende naelden suelen groot syn seuen duymen jnt viercant / ende gheult naeden heysch vanden welfsele Item dit werck sal men keperen jn elken pandt acht gespannen / daer aff die aeuelders suelen groot zijn aen donderste inde vier duymen jnt viercant Ende den keper bouen aende cruyne sal groot zyn drie duymen jnt viercant Ende den keper bouen aende cruyne sal groot zyn drie duymen jnt viercant ende gebonden met synen haenbalcken Ende sullen beyde scerpen nae gelande naeden heysch als voere Ende alle dese voirsr. welfhouten sullen syn vanden seluen breyden gelyck den aenbeders / Item dese wormen salmen bynden met goeden stormbanden dair die onderste suelen groot syn drie duymen dicke / ende vyff duymen breed / Ende suelen bouen steken ende onder staen op huer tanden alsoe dat behoirt / Item die vander tweester staedgen suelen groot syn ij z dicke ende iiij duymen breed gewracht naeden heysch als voere / Ende alle dit genompt hout dat men binnen den welfsel sien sal dat moet al zyn ten reynen cante / ende die saghe ten zijnen laste die dat werck behout ten prijse van meesters van wercke gewracht Item die dit werck behout metter kerssen die sal dwerck verborgen / soe salt de ghene behouden die dair naist op steet ende hy sal gestaen met opleggen van sienen meren Ende diet dan behout die saelt verborgen alsoot behoirt Item die desen boeck aennempt ten neersten die sal hebben voir synen slach twintich Item elck neeren sal doen x stuuers halff der kercken behoeff ende halff den aennemer Item die dit werck aennempt ende niet volmaict ende gericht en heeft tusschen nv ende sinxenen nae comende die sal verboren alle wekene die hij daernaech noch moet op wercken sesthien stuuers ende die salmen hem afcortten aen syn somme vanden gelde. Item dit werck sal vierthien nachten openstaen eermen die kerse bernen sal

Item meester Jan houdert xxxix Rinsguldē ende behout den slach ende thien meeren noch viij noch iiij. Item de selue noch viij neeren nae peeteren Item peter heeft nae meester Janne daer op geneert iiij neeren / ij neeren noch ij neeren Item arnt vlaie es comen des dyssendaigs nae dat dit werck vutgegeuen es jn presentien heren Willem van diest Jan poortmans ende crickman / ende heeft dit werck noch geneert viertich weruen ende het es hem bliuen metten vutgaene vander kerssen / gesciet by Jan van maelcote laureys de Raymakere ende gort van haecht etc. op xxi Julij anno xcix

Item de kercke sal betalen tsagen vanden scalen halff ende oick die dachueren vanden spanroeden te makene ende des sal de kercke hebben te huerwert de spanroeden met allen de scalen sonder des werckmans wederseggen. Item die gebreken syn tusschen die van Rotselair ende hueren werckman / Jerst aen de platen / vorts aen die welfhouten syn te dunne ende te smal ende staen niet rijrechte ende syn sculdich te stane op eenen tant / Item die aenvelders en syn oick niet gesloten onder jn hueren ryboom met hultenen nagelen Item de cruyne en staet op iiij duymen nae niet recht Item die voegelbanden syn sculdich te stane op eenen tant. Item hier voere dese gebreken heeft meester wouter suers werckman vander stadt van mechelen / ende meester Jan vrancx meester werckman vander stadt van bruessele als datse hueren werckman afslaen selen van synen penningen alle die wettige costen die sy daerom gedaen hebben ende vorts x. Rinsguldē eens dit es gesciet opten xixten dach van nouember anno xv c jn presentien...» (24).

Deze Arnd Vlaye geheten Mychiels kan behoren tot de familie van de latere meester Janne Vlaeyen die, in 1531, als architect te Diest bekend is en dan waarschijnlijk ook tot de stam van Philips Vlayen, een timmerman, die in de 17e eeuw eveneens te Diest bedrijvig was.

De twee partijen moesten het natuurlijk eens zijn over het motief dat zou voorgesteld worden en over het model. Het komt voor dat, na de keuze, toch nog wordt afgezien van het eerste plan. Een voorbeeld hiervan is het St.-Anna-altaar in de St.-Pieterskerk te Leuven waarbij volgend kontrakt dd. 14 december 1503 hoort:

«Item nae dien de Meyere meesters ende regeerders van sst annen outaere jnder kercken van sinte peters te loeuenen verdingt hebgen gehadt aen Janne van Kessele beeldesnydere ende Janne petercels die alsoe aengenomen ende verdingt hebben tegen de selue meyerre ende regeerders van sst annen outaere jnder voerss. kercken / dwerck van sst annen voirs. yerstwerf opden patroon alhier te loeuenen gemaict om ende voere de somme van tweehondert ende eenendertich R.g. te xx stuuers tstuc loepender munten / Ende daer nae de selue partijen jn wedersyden ouercomen syn ende hebben doen maken eenen anderen patroon tot antwerpen / daer nae de voirs. Jan van kessele ende Jan petercels tvoirs. werck alsoe naeden tweesten patroon gemaict zynde beeter geestimeert sal worden byden ghenen hen des verstaende dan den voirs. yersten patroon en begrippe daerop dat yerst verdingt es om ende voere de somme voirs. dat die beeternisse bouen de selue somme den seluen Janne van kessele ende Janne petercels voldaan sal worden by den meyerre ende regeerders van sst annen voirs. Ende oft bijden seluen estimatien erghere beuonden wordt ende myn gepresen dan den voirs. yersten patroon / dat dat myn byden seluen Janne van kessele ende Janne petercels den voirs. meyerre ende regeerders van sst annen voirs. aende voirs. somme gecort sal worden gelyc de voirs. partijen jn wedersyden te wetene Jan van thienen als meyerre gelden opde porte ende frans van cauerchon als regeerders jn deen zyde ende de voirs. Jan van kessele ende Jan petercels jn dander dit al aldus bekint hebben met malcanderen aengegeuen te zyne.... Jan van kessele ende Jan petercels.... hebben bekint op tselue werck vanden meyerre ende regeerders voirs. op afcorttinge vander sommen.... ontfangen te hebbene de somme van hondert ende vyfthien Rinsgulden» (25).

(Wordt vervolgd)

LOUIS DE MAN

De streek van Halle, van de voorgeschiedenis tot de vroege middeleeuwen

I n l e i d i n g

Hoe en wanneer ontstond onze goede stad Halle? Een bevredigend antwoord op deze vraag zoeken we tevergeefs in de talrijke studies die verschenen zijn sedert Everaert en Boucherij met hun «*Geschiedenis van Halle*» de belangstelling voor het verleden van ons heem gewekt hebben.

J. Possoz, F. Martens en M.J. Van den Weghe zijn mensen die ontelbare archiefbundels doorbladerd hebben en op het gebied van de laatmiddeleeuwse en moderne plaatselijke geschiedenis heel wat gepresteerd hebben. Het onderzoek van de oudste toestanden, van het kader waarin onze stad zich heeft ontwikkeld, hebben ze nochtans niet systematisch ondernomen. Het bestaan van een dergelijke leemte heeft ons aangezet een poging te doen om de toestand enigszins op te helderen.

Hiervoor bleek het optekenen van al de archaeologische vondsten uit de streek noodzakelijk. Vooraleer dit te kunnen ondernemen moest het werkterrein afgebakend worden: we hebben de natuurlijke grenzen gekozen die het meest overeenstemmen met deze van de Merovingische domeinen van Lennik, Halle en Leeuw, t.t.z. de scheidingslijn tussen de verzamelgebieden van Zenne en Dender ten westen en van Zenne en Dijle ten oosten; de dalen van Pede en Linkebeek ten noorden en dit van de Hain ten zuiden. Deze beperking hebben we nochtans niet steeds systematisch toegepast, daar de bespreking van sommige belangrijke vondsten van buiten deze grenzen noodzakelijk bleek te zijn.

De talrijke artikelen die over archaeologische vondsten uit onze streek werden gepubliceerd, moesten geraadpleegd worden (1).

Studies gewijd aan de vroegmiddeleeuwse geschiedenis en plaatsnaamkunde kwamen eveneens in aanmerking.

Aan elk tijdperk hebben we een hoofdstuk gewijd (2)

(1) Wat de voorgeschiedenis betreft hebben we een nuttig gebruik gemaakt van het werk van Mevr. A.M. KNAEPEN-LESCRENIER, *Répertoire bibliographique des travaux archéologiques en Brabant. Les âges de la Pierre*, Brussel, 1960 (Nationaal Centrum voor Oudheidkundige Navorsingen in België. *Oudheidkundige Repertoria*, I). We hebben nochtans niet uitsluitend op dit werk gesteund; onze persoonlijke opzoekingen hebben toegelaten er enkele aanvullingen aan toe te brengen.

(2) Voor de nummering van de vondsten op de archaeologische kaart, hebben we ons enigszins geïnspireerd van de door Dr. M.E. Mariën toegepaste methode (*La Région Bruxelloise avant 700*). De tijdperken worden genummerd van 1 tot 8: 1. Paleolithicum; 2. Mesoli-

waarin we een korte beschrijving van elke vondst hebben gegeven en waarin we ook hebben getracht de plaatselijke toestanden in het algemeen kader te plaatsen.

De vindplaatsen werden niet per gemeente gerangschikt, maar geografisch; de streek ten westen van de Zenne kwam eerst in aanmerking, daarna werd deze ten oosten van deze rivier en het Haindal behandeld.

We weten dat niet al de verzamelde gegevens steeds de gewenste wetenschappelijke waarde bieden. We menen toch de verantwoordelijkheid te mogen nemen om een voorlopig beeld te schetsen van de evolutie van de beschaving in onze streek.

Nochtans hebben we ons werk eerder op Halle geaxeerd en met ons laatste hoofdstuk gewijd aan de oorsprong van onze stad, zullen we hopelijk het doel bereikt hebben dat we sedert lange tijd nastreven, nl. een klein licht te werpen op wat Halle in den beginne is geweest.

We moeten hier nog de aangename taak vervullen, de personen te bedanken, die ons zo bereidwillig hebben ter hulp gestaan: de heren A. Bal, directeur van het Provinciaal Domein te Huizingen, A. Boschmans, heemkundige, Holsbeek-Leuven, A. Delmer, medewerker van de Geologische Dienst van België, Y. Graff, secretaris van het Oudheidkundig Genootschap Romana, Dr. M.E. Mariën, adjunct-conservator bij de Koninklijke Musea voor Kunst- en Geschiedenis, P. Moisin, secretaris van de Société de Recherches Préhistoriques en Hainaut, Dr. G. Renson, Voorzitter van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle, M. Van der Hoeven, attaché bij het Provinciaal Gallo-romeins Museum te Tongeren, Dr. J. Van Schepdael, leraar, Dr. J. Verbesselt, V. Walravens, Penningmeester van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle.

*
* * *

Afkortingen :

K.M.K.G., Koninklijke Musea voor Kunst- en Geschiedenis, Brussel.

Werken :

P. CLAES, *Uccle* = P. CLAES, *Uccle. Vestiges des âges de la pierre et du fer*, in *Ant. Class.*, dl. XI, 1942.

A. DE LOE, *Belgique Ancienne* = A. DE LOE, *Belgique Ancienne, Catalogue descriptif et raisonné.*

I. *Les âges de la Pierre*, Brussel, 1928.

thicum; 3. Neolithicum; 4. Bronstijdperk; 5. IJzertijdperk; 6. Romeinse periode; 7. Merovingische periode; 8. Karolingische tijd. Achter de nummers wordt de gemeente door een letter aangeduid (H: Halle); hierna volgt het nummer van de vondst (vb.: 3H1).

- II. *Les âges du Métal*, Brussel, 1931.
III. *La période romaine*, Brussel, 1937.
IV. *La période franque*, Brussel, 1939.
- A. DE LOE, *Exposition préhistorique* = A. DE LOE, *Catalogue de l'Exposition préhistorique*, FAHB, 7e congrès, Brussel, 1891, 2e deel.
- A. DE LOE, J. HAMAL-NANDRIN en J. SERVAIS, *Carte = A. DE LOE, J. HAMAL-NANDRIN en J. SERVAIS, Carte de la Belgique avec indication de localités où ont été recueillies des pièces en silex (dit quartzite) de Wommersom*, 23e Congrès, Gent, 1913, dl. II, blz. 149.
- S.J. DE LAET en W. GLASBERGEN = S.J. DE LAET en W. GLASBERGEN, *De voorgeschiedenis der Lage Landen*, Brussel, 1959.
- M.E. MARIEN, *Oud België* = M.E. MARIEN, *Oud België. Van de eerste landbouwers, tot de komst van Caesar*, Antwerpen, 1952.
- M.E. MARIEN, *La région bruxelloise* = M.E. MARIEN, *La région bruxelloise avant 700*, in *Cahiers Bruxellois*, dl. II, afl. 1, blz. 1-71.
- J. SERVAIS en J. HAMAL-NANDRIN, *Catalogue* = J. SERVAIS en J. HAMAL-NANDRIN, *Catalogue du Musée archéologique liégeois, Section préhistorique*, Luik, 1929.
- J. TARLIER en A. WAUTERS, *Canton de Nivelles* = J. TARLIER en A. WAUTERS, *Canton de Nivelles (Géographie et histoire des Communes belges)*, 1869.
- H. VAN DE WEERD, *Inleiding* = H. VAN DE WEERD, *Inleiding tot de gallo-romeinse archeologie der Nederlanden*, 1944.
- J. VAN SCHEPDAEL, *Esquisse raisonnée* = J. VAN SCHEPDAEL, *Esquisse raisonnée de la géologie, paléontologie, préhistoire des Environs de Hal (Brabant)*, in *Gedenk. Halle*, 1932, dl.
- J. VAN SCHEPDAEL, *Opzoekingen* = J. VAN SCHEPDAEL, *Opzoekingen over neolithische nederzettingen in de streek van Halle (Brabant)*, in *ESB*, XLIVe jg., 1961, nr. 11-12, blz. 413-442.

Tijdschriften :

- AAAB, *Annales de l'Académie d'archéologie de Belgique*.
ACAE, *Annales du Cercle archéologique d'Enghien*.
ARB, *Académie royale de Belgique (Mémoires)*.
ASAB, *Annales de la Société d'archéologie de Bruxelles*.
ASANivelles, *Annales de la Société archéologique et folklorique de Nivelles*.
AnSAB, *Annuaire de la Société d'Archéologie de Bruxelles*
Ant.Class., *L'antiquité Classique*.
BARB, *Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique*.

- BASBL, *Bulletin de l'Académie royale des Sciences et Belles-Lettres* (Brussel).
- BCRAA, *Bulletin des Commissions royales d'Art et d'Archéologie*.
- BIAL, *Bulletin de l'Institut archéologique liégeois*.
- BMRAF, *Bulletin des Musées royaux d'Art et d'Histoire. Bulletin van de Koninklijke Musea voor Kunst- en Geschiedenis*, Brussel.
- BSAB, *Bulletin de la Société d'Anthropologie de Bruxelles*.
- BSBAP, *Bulletin de la Société belge d'Anthropologie et de Préhistoire*.
- BSBEG, *Bulletin de la Société belge d'Etudes géographiques*.
- BSPF, *Bulletin de la Société préhistorique française*.
- Brab. Folk., *De Brabantse Folklore*.
- Bull. CRTD, *Bulletin de la commission royale de toponymie et de dialectologie*.
- Bull. TCB, *Bulletin du Touring Club de Belgique*.
- CIAAP, *Congrès international d'Anthropologie et d'Archéologie préhistorique*.
- CIGH, *Publications du Congrès International de Géographie Historique*.
- Cher. Wall., *Bulletin des Chercheurs de la Wallonie*.
- Cr.CNS., *Congrès National des Sciences. Comptes-Rendus*.
- Cr.CPF., *Compte-rendu du Congrès Préhistorique de France*.
- Cult.Jb.OVL., *Cultureel Jaarboek van de Provincie Oost-Vlaanderen*.
- EHAN., *Etudes historiques et archéologiques namuroises*.
- ESB., *Eigen Schoon en De Brabander*.
- FAHB., *Fédération archéologique et historique de Belgique. Annales et Compte-rendu des travaux du Congrès*.
- Folk.Brab., *Le Folklore Brabançon*.
- Gedenk.Halle, *Gedenkschriften van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle. Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle* (sedert 1960).
- Handel.GOKO., *Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oudenaarde*.
- Handel.Mechelen., *Handelingen van de Kon. Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*.
- Med.Vla.Top.Ver., *Mededelingen van de Vlaamse Toponymische vereniging*.
- OMROL., *Oudheidkundige Mededelingen van het Rijksmuseum voor Oudheidkunde. Leiden*.
- Publ.SHAL., *Publications de la Société Historique et Archéologique du Limbourg. Maastricht*.
- RBPH.H., *Revue belge de Philologie et d'Histoire*.
- RBN., *Revue belge de Numismatique*.
- RHA., *Revue d'Histoire et d'Archéologie*.
- VKBA., *Verhandelingen van de Koninklijke Belgische Academie, Klasse der Letteren*.

I. VOOR- EN VROEGGESCHIEDENIS

1. HET PALEOLITHICUM

Uit de laatste navorsingen blijkt, dat slechts sporen van de laatpaleolithische beschaving tot hiertoe ten onzent aan het daglicht zijn gekomen. Een groep met Magdalénien-traditie, doch reeds vroegmesolithische kenmerken vertonend, treft men aan in grotten en openluchtnederzettingen uit het zuiden van ons land. Onder deze laatste vermelden wij, in Henegouwen, o.m. Seneffe, Naast, le Rœulx; in Brabant, Archenne, Genval, Ottenburg, *Sint-Genesius-Rode* en *Kasteelbrakel*. Deze beschaving die onder de naam van Epi-Magdalénien bekend is (ong. 11.000 - 9.000 v. Chr.) vormt de noordwestelijke uitbreiding van het Magdalénien uit Frankrijk, Spanje, Zwitserland en Zuid-Duitsland. Gedurende deze periode maakt onze streek deel uit van een uitgestrekte toendra met periglaciaal klimaat, gelegen tussen de ijskappen van Skandinavië en van de Alpen. Naast het verzamelen van eetbare planten en vruchten en naast visvangst, beoefende de mens de jacht op de talrijke diersoorten die in een dergelijk klimaat gewoonlijk leven, en hoofdzakelijk op het rendier (3).

Hierna worden, per gemeente, de paleolithische vondsten vermeld, die betrekking hebben tot onze streek.

BEERSEL

Bewerkte paleolithische silex (?) (4).

SINT-GENESIUS-RODE

Eigendom Max Hallet.

Vondst «in situ» van quaternaire silex (5).

Vindplaatsen niet bepaald.

In talrijke publicaties worden paleolithische vondsten uit deze gemeente besproken of vermeld; de juiste vindplaats wordt meestal niet aangeduid (6).

-
- (3) S.J. DE LAET en W. GLASBERGEN, blz. 11-12, 29.
(4) G. CUMONT, *Silex quaternaires trouvés à Rhode-Saint-Genèse*, in *B.S.A.B.*, dl. XXVI, 1907, blz. CXXXVIII.
J. SERVAIS en J. HAMAL-NANDRIN, *Catalogue*, blz. 39.
(5) G. CUMONT, *op. cit.*, blz. CXXXVIII (Moustérien-type) (?).
G. CUMONT, *Silex taillés dans les limons de Sainte-Walburge à Liège*, in *B.S.A.B.*, dl. XXXI, 1912, blz. CIV, en nota 1 (paleolithische silex).
(6) G. CUMONT, *Silex taillés quaternaires trouvés à la surface du sol à Rhode-Saint-Genèse*, in *B.S.A.B.*, dl. IX, 1890-1891, blz. 212-214.
V. JACQUES, *Catalogue général de la classe d'Anthropologie à la Section des Sciences de l'Exposition Universelle de Bruxelles en 1897*, in *B.S.A.B.*, dl. XVI, 1897-1898, blz. 144 («acheuléen»-silex gevonden ter gelegenheid van de opgraving van de neolithische nederzetting).
G. CUMONT, in *B.S.A.B.*, dl. XVII, 1898-1899, blz. 179 (schrabber met quaternaire kenmerken).

EIGENBRAKEL

Paleolithische silex (7).

KASTEELBRAKEL

Nederzetting met Epi-Magdalenien-industrie (8).

2. HET MESOLITHICUM (omstr. 8000 - 2800 v. Chr.)

Zuivere mesolithische nederzettingen zouden in Brabant vrij talrijk zijn. Ze dienen gerekend te worden tot het Tardenoisien, een beschaving die uit de laat- en epipaleolithische culturen is gegroeid. In tegenstelling met de gelijktijdige Maglemose-lieden, die in dichte wouden, bij het water leven, verkiezen de Tardenoisien-groepen lichtbeboste zandheuvelds waar zij zich in de buurt van de kleine waterlopen en plassen vestigen (9). Tot hiertoe kennen wij in onze streek slechts één vindplaats die zuivere mesolithische vondsten heeft geleverd, deze van Ukkel-Nekersgat, die uit een late fase van het Tardenoisien zou dateren. Te Sint-Genesius-Rode en te Kasteelbrakel zou deze beschaving eveneens aanwezig zijn. Op deze twee laatste plaatsen, evenals in tal van nederzettingen uit de omgeving van Brussel kwamen microlieten aan het daglicht, gemengd met karakteristieke types uit het midden- en laatneolithicum. M.E. Mariën is van oordeel, dat dit mengsel de weerspiegeling zou kunnen zijn van het ontwikkelingspeil van het jagersvolk met mesolithische traditie dat, tijdens het middenneolithicum, dank zij betrekkingen met het Michelsberger-volk, werktuigen van zuivere middenneolithische types in gebruik heeft genomen, bv. de gepolijste silexbijl (10).

Rond het achtste millenium vóór Christus wordt de late Dryastijd opgevolgd door het Preboreaal. Het klimaat verwarmt zich. Berk en den kunnen een uitbreiding nemen. Het rendier

- G. CUMONT, in *B.S.A.B.*, dl. XVIII, 1899-1900, blz. XVI (paleolithisch stuk gevonden in de neolithische nederzetting).
- G. CUMONT, *Silex quaternaires trouvés à Rhode-Saint-Genèse*, blz. CXXXVIII, (quaternaire silex).
- G. CUMONT, *Silex taillés dans les limons de Sainte-Walburge*, blz. CIX en nota 1 (paleolithische silex).
- L.F. DE PAUW, *La vallée du Maelbeek, avec monographie d'Etterbeek*. Brussel, 1914, blz. 20 (paleolithische nederzetting).
- J. SERVAIS en J. HAMAL-NANDRIN, *Catalogue*, blz. 32-36 (paleolithische stukken).
- E. SACCASYN-DELLA SANTA, *La Belgique Préhistorique*, blz. 53. (silexindustrie met gemengde Magdalénien- en mesolithische kenmerken).
- S.J. DE LAET en W. GLASBERGEN, blz. 29 (nederzetting met Epi-Magdalenien-industrie).
- (7) J. SERVAIS en J. HAMAL-NANDRIN, *Catalogue*, blz. 32, 33.
- (8) E. SACCASYN-DELLA SANTA, *La Belgique préhistorique*, blz. 53.
- S.J. DE LAET en W. GLASBERGEN, blz. 29.
- (9) S.J. DE LAET en W. GLASBERGEN, blz. 37-38.
- (10) M.E. MARIEN, *La région bruxelloise*, blz. 6.

verdwijnt uit onze streken met de gehele arktische fauna, ten gevolge van de terugtrekking van de ijsrand.

Tijdens het Boreaal (ong. 7000-5500 v. Chr.) blijft de temperatuur stijgen om bijna overeen te stemmen met deze die wij nu kennen. Het klimaat is echter meer kontinentaal. Eik, linde, es, enz. verschijnen in de dennewouden. De fauna bestaat uit eland, oeros, edelhert, vos, bever, enz.

Van 5500 tot 3000 v. Chr., tijdens het Atlanticum (einde mesolithicum - begin neolithicum), wordt het klimaat vochtiger en stijgt de temperatuur nog meer, om een hoger gemiddelde dan nu te bereiken. De heuvels en plateaus worden nu met dichte loofwouden bedekt. Deze verandering in klimaat en flora zou een aanzienlijke vermindering van wild en vis meegebracht hebben en de levensomstandigheden van de jagers en vissers uit onze streek steeds moeilijker gemaakt hebben (11).

UKKEL

Nekkersgat (2U1).

Woonplaats met microlithische werktuigen, gelegen op de plaats genaamd Nekkersgat, ongeveer 250 m ten westen van het spoorwegstation van Ukkel-Kalevoet, op een klein zandachtig plateau (hoogste punt op 60 m) die de Zennevallei beheerst en die door een lichte indieping gescheiden is van de Wolvenberg.

Het ontdekt materiaal, met tardenoisien-kenmerken, bevat een reeks microlithen. Deze industrie is niet gemengd met neolithische typen en zou in een late fase van het Tardenoisien kunnen gerangschikt worden (12).

SINT-GENESIUS-RODE

Vondsten van microlithen worden in deze gemeenten vermeld. Deze zouden, volgens sommige auteurs, tot het Tardenoisien kunnen gerekend worden (13). Door recentere schrijvers schijnt deze identificatie echter niet aangenomen te zijn en zou eerder kunnen gesproken worden over een industrie met gemengde Magdalénien- en mesolithische kenmerken (14).

KASTEELBRAKEL

Silexvondsten uit deze gemeente zouden op het bestaan van een industrie met gemengde Magdalénien- en mesolithische kenmerken wijzen (15).

(11) S.J. DE LAET en W. GLASBERGEN, blz. 32-33, 39.

(12) P. CLAES, *Uccle*, blz. 300.

M.E. MARIEN, *La région bruxelloise*, blz. 6.

(13) G.H. FRANCOÏTE, *Microlithes et ateliers tardenoisien*, in *Cher. Wall.*, dl. V, 1911-1912, bijl. II (tussen blz. 36-37).

E. RAHIR, *L'industrie tardenoisienne et son évolution en Belgique*, in *B.S.A.B.*, dl. XXXV, 1920, *Carte des stations tardenoisien* en *Belgique*, blz. 72, afb. 19.

(14) E. SACCASYN-DELLA SANTA, *La Belgique préhistorique*, blz. 53.

(15) *Ibid.*, blz. 53.

3. HET NEOLITHICUM

Het Bandceramiek-volk, dat gedurende het Vroeg-Neolithicum (ong. 4000 - einde 4e millenium v. Chr.) het eerste de vooruitgang van de neolithische beschaving in ons land bracht, heeft het Mehaignedal niet overschreden. Bij ons, in West-Brabant, ontbreekt dus deze beschaving (16).

Men moet wachten tot het Midden-Neolithicum (2600-1900 v. Chr.) om een diepe verandering te kunnen waarnemen in de ontwikkeling van de voorhistorische beschaving van onze streek. Dit gebeurde onder de invloed van de inwijkelingen van de Michelsberg-kultuur, die in West-Europa rond 2750 v. Chr. verschijnen (17). In het hart van Brabant, te Bosvoorde, bezetten de Michelsbergers een langwerpige heuvelrug die zich uitstrekt tussen twee diepe dalen en een reeks plassen tot bij een grote vijver. Naast het typisch tulpvormig aardewerk, vervaardigd deze stam talrijke werktuigen uit vuursteen, gepolijste bijlen, schrabbers, lemmers. De vondst van een groot aantal kernblokken overgebleven na het afslaan van bruikbare splinters, bewijzen dat de Michelsbergers van Bosvoorde ruwe silex-blokken invoerden. Deze vuursteen kwam hoofdzakelijk uit de silex-uitbatingen van Spiennes, in het krijtgebied van Henegouwen, die eveneens in de macht van een stam van hetzelfde volk waren (18).

Slechts een klein aantal nederzettingen uit ons land, waaronder Bosvoorde-Vijver en Spiennes, kan men tothiertoe tot de Michelberg-kultuur toeschrijven. De meeste gewesten van ons land waren steeds in handen van autochtone jagers- en vissersgroepen behorende tot de Tardenoisien-kultuur. Door ruilhandel kregen deze laatsten de gelegenheid, de vooruitgang van het nieuwe volk te leren kennen. Dit zou de reden zijn waarom typische Tardenoisien-microlithen naast gepolijste bijlen in vele nederzettingen aan het daglicht komen (19).

Op het einde van het Mesolithicum, omstreeks 3000 jaar v. Chr., volgt het Subboreaal, met zijn droge en koude winters, het vochtige Atlanticum op. De weelderige plantengroei van deze laatste fase is nu in volle regressie (20). Indien de oerwouden de zware leemgronden steeds bedekken, verdwijnen ze nu van de hoge en droge zandgronden waar zij plaats maken voor de heide die zich met volle kracht uitbreidt. Tijdens het laat-neolithicum veroorzaakt de mens zelf deze verandering op vele plaat-

(16) S.J. DE LAET en W. GLASBERGEN, blz. 44-56.

(17) *Ibid.*, blz. 65.

(18) M.E. MARIEN, *Oud België*, blz. 54-57, 66.

(19) M.E. MARIEN, *Oud België*, blz. 108.

S.J. DE LAET en W. GLASBERGEN, blz. 78-79.

(20) Worden onder de subboreale boomsoorten gerekend: den (*Pinus*), eik (*Quercus*) (boreale soorten); linde (*Tilia*), olm (*Ulmus*) (atlantische soorten); berk (*Betulus*), zie J. VAN SCHEP-DAEL, *Opzoekingen*, blz. 434.

sen, door het branden en het kappen van bossen op grote schaal uit te voeren om landbouwgrond te bekomen; door de beweiding voornamelijk, kunnen vele voedselrijke gronden niet meer regenereren en komt een arme heidegrond tot stand (21).

1. STREEK TEN WESTEN VAN DE ZENNE

a. *Bodemgesteldheid* (22).

Dit gebied maakt deel uit van de Leemstreek van Midden-België en wordt verdeeld tussen een droog leemgebied in het noorden en een vochtig leemgebied van Henegouwen in het zuiden, met een overgangszone in de omgeving van Bellingen-Bogaarden.

Het reliëf is er in het algemeen golvend tot sterk golvend. In het zuiden merkt men een golvend plateau op dat de Zennevallei volgt en dat in noordwestelijke richting, naar Halle toe, daalt.

Meer noordwaarts verheft het landschap zich tussen Beert en Bellingen tot 77 m. Vanaf de Zuun stijgt het algemeen topografisch oppervlak onregelmatig in noordwestelijke richting, om te Pamel 92 m te bereiken; vanaf Halle stijgt het reliëf eveneens in de richting van St.-Pieters-Leeuw (gemiddeld 45-55 m) en bereikt het 82 m op de Groesenberg. De hoogste punten uit de streek (meer dan 70 m) liggen op een reeks heuvelruggen en toppen die de waterscheidingslijn uitmaken tussen het verzamelgebied van de Zenne en van de Dender; deze lijn loopt over Herfelingen, Vier-Bergen (82 m), Kesterheide (111,59 m), verder naar Zavelberg, Opper-Buizingen (80 m) en Tomberg (85 m).

In besproken streek werden de tertiaire zandlagen (Ieperiaan, Paniseliaan) sterk afgeknaagd. De tertiaire kleilagen, minder aangetast, bepalen de hoofdtrekken van het reliëf. Het zijn ijzerbanken die op de tertiaire heuvel van Kester de erosie beperken.

In het zuidelijk gedeelte van de streek dagzomen depri-maire gesteenten (cambro-silurische sokkel) in de belangrijke valleien; te Quenast en te Bierk komt eruptief gesteente voor (porfier).

Het golvend tertiair landschap werd tijdens de laatste IJstijd (Würm) bedekt met loess dat voornamelijk door de noordwestwinden is aangebracht geworden (dikte 0 tot 10 m).

(21) M.E. MARIEN, *op. cit.*, blz. 184.

S.J. DE LAET en W. GLASBERGEN, *op. cit.*, blz. 113.

(22) Geraadpleegde werken:

A. LOUIS, *Verklarende tekst bij het kaartblad Sint-Kwintens-Lennik, 101W* (Bodemkaart van België), Gent, 1957.

A. LOUIS, *Verklarende tekst bij het kaartblad Halle 101 W*, Gent, 1959.

A. LOUIS, *Verklarende tekst bij het kaartblad Rebecq-Rognon 115 W*, Gent, 1959.

Tijdens het Würmglaciaal werden de naar het westen gerichte hellingen, onder invloed van westenwinden, steiler.

Na de IJstijd, toen de permanente bevroren ondergrond ontdooid, werden de voornaamste beekvalleien uitgediept. Nadien werden ze opnieuw door alluvium gedeeltelijk gevuld. Afspoeling veroorzaakte bodemerosie vooral op de hellingen en colluvium kwam zich eveneens in de depressies afzetten.

De leemprofielen in het noordelijk gedeelte van besproken streek aanwezig, zijn goed gedraineerd door het voorkomen van een doorlatende ondergrond (klei-zandcomplex van het Paniseliaan en het Ieperiaan).

In het centraal gedeelte bezitten de hoogste plekken der leemruggen eveneens een gunstige drainering (fijn ieperiaan zand als substraat).

Maar in het zuidelijk gedeelte treft men meestal matige of onvoldoende gedraineerde bodems aan. Deze vochtige profielen hebben vooral in de winter een hoge grondwaterstand, o.m. veroorzaakt door het voorkomen van een ondoorlatend kleilig substraat (ieperiaanse klei).

De zeldzame hoog gelegen zandgronden, o.a. de heuveltop te Kester (diestiaans zand) zijn integendeel sterk ontwaterd.

In de dalen en beekvalleien bestaat een permanente grondwatertafel. De afwatering is er dus zeer slecht; in de winter liggen er de weiden onder water (bv. Beringenvijver).

b. De vondsten :

ONZE-LIEVE-VROUW-LOMBEEK

Silex werd in deze gemeente gevonden (23).

VLESENBEEK

Silex werd eveneens in deze gemeente gevonden (24).

GAASBEEK

Het verslag over de verzameling van de *Société d'Archéologie de Bruxelles* voor het jaar 1896, maakt gewag van een aanwinst van getoucheerde silexsplinters, gevonden aan de oppervlakte van velden gelegen op het grondgebied van deze gemeente (25).

SINT-PIETERS-LEEUEW

Vondst van silex in deze gemeente vermeld (26).

KESTER. *Omgeving van de Sint-Jozefkapel (3K1).*

Op percelen sect. A, nr. 264 a/2 en sect. D, nr. 284f heeft

(23) E. DE MUNCK, *Note relative à trois courants commerciaux néolithiques belges*, in *B.S.B.A.P.*, dl. L, 1935, blz. 16.

(24) *Ibid.*, blz. 17.

(25) *A.S.A.B.*, dl. VIII, 1894, blz. 357.

S. DE SCHRUYVER, *Rapport sur les Collections*, in *An. S.A.B.*, dl. VI, 1895, blz. 35.

(26) L. VANDERKELEN-DUFOUR, *Inventaire des objets des collections*, in *An.S.A.B.*, dl. XIX, 1908, blz. 56.

G. Cumont enkele fragmenten van gepolijste bijlen, schrabbers en een stuk witte kwarts met sporen van gebruik, ontdekt (27). Daar hij deze voorwerpen op de plaats van de gallo-romeinse nederzetting heeft ontdekt, beweert Cumont dat geen prehistorische nederzetting hier moet bestaan hebben, maar dat de gallo-romeinen deze werktuigen op een andere plaats hebben gevonden en deze thuis hebben meegebracht om als vuurslag te gebruiken. Wij zijn echter een andere mening toegedaan. De vindplaats is een vrij droge heuveltop met een zuidwaarts, naar de Bruggebeek gerichte helling. O.i. heeft de neolithische mens hier wel kunnen verblijven. Dit sluit niet uit, dat de gallo-romeinen de vuurstenen nadien herbruikten.

Kester. Heide. Neolithische nederzetting (3K2).

Bodemgesteldheid (28).

De tertiaire heuveltop van de Kesterheide verheft zich tot op 111,59 m boven de zeespiegel. Deze top, die men als de oostelijke uitloper van de getuigheuvels van de Vlaamse Ardennen beschouwd, maakt deel uit van de hoogten die de scheidingslijn tussen het verzamelgebied van de Zenne en dit van de Dender begrenzen.

Op de top komen op een kleine oppervlakte het Diestiaans, het Assiaans en het Lediaans zand voor. Deze poreuze zandgronden, gerangschikt onder de meest sterk-ontwaterde gronden van de streek, waren bijzonder geschikt om de verblijfplaatsen te worden van de neolithische mens.

Op korte afstand van deze plekken, op de helling van de heuvel, en in hoofdzaak in de smalle en diepe depressies die zich aan de westelijke heuvelkant bevinden, worden de watervoerende zandlagen op tertiaire klei door het topografisch oppervlak aangesneden en ontstaat er een bronniveau; de bronnen van de Hoezenbroekbeek ontspringen in deze omstandigheden aan de voet van de Heideheuvel.

Een droge plek om hutten op te bouwen en bronwater in de buurt, de vereiste voorwaarden om een nederzetting te vestigen, treffen wij dus samen op de Kesterheuvel. Een zo gunstige ligging ontsnapte niet aan de aandacht van de mens uit het neolithisch tijdperk. Hiervan getuigen de sporen die hij op de Heide achterliet.

1. *Vondst G. Cumont.*

Bewerkte silex, aan de oppervlakte van de Heide gevonden (29).

(27) G. CUMONT, *Découverte d'antiquités romaines et gallo-romaines à Castre*, in *A.S.A.B.*, dl. XVIII, 1904, blz. 373-393, voetnota 14.

(28) A. LOUIS, *Verklarende tekst bij het kaartblad Sint-Kwintens-Lennik, 101W*, Gent, 1957, blz. 13, 14, 19, 20.

(29) G. CUMONT, *Découverte d'antiquités romaines et gallo-romaines à Castre*, voetnota 14.

2. *Verzameling Kon. Musea voor Kunst- en Geschiedenis, Brussel.*

Silexsplinters «gevonden dichtbij de «ijzeren man». Afd. «Oud België», inv. nr. 1553 (K.M.K.G.).

3. *Vondst R. Borremans.*

In een kleine zanduitbating, vlak aan de voet van het kruisbeeld, vonden we, in september 1945, de hierna beschreven voorwerpen; deze lagen niet meer in oorspronkelijk verband, maar, op een diepte van een meter, in beroerde zand (30):

a) fragment van een maalsteen. Het is waarschijnlijk een stuk van een langwerpige en platte maalsteen; de onderkant is vlak, de bovenzijde lensvormig; beide zijden zijn vrij glad; de zijkanten zijn afgebroken. De gebruikte stof, arkosische puddingsteen, is vreemd aan de streek (31).

b) klein lemmertje uit grijsblauwe silex; lengte 2,8 cm; breedte 1,3 cm.

c) kleine lemmer uit silex, met retouches aan de ene kant; de punt is afgebroken; lengte 2,6 cm; breedte 1,9 cm.

d) fragment van een lemmer uit grijze en lichtgrijze silex; breedte 1,9 cm; lengte 1,7 cm.

4. *Vondst van bijlen.*

«Bij mijn weten werden hier (Kester-Heide) enkele geslepen stenen bijlen gevonden» schrijft Luc De Weerd (32).

KESTER. Onbepaalde vindplaats.

Een reeks publicaties vermelden volgende vondsten:

a) stukken uit silex van Spiennes (33).

b) werktuigen uit silex van Obourg en Spiennes (?) (34).

c) nederzetting met silex uit Obourg (35).

d) enige bewerkte silex (36).

(30) G. CUMONT, *Exploration au point de vue néolithique de quelques collines situées à la limite du Brabant, du Hainaut et de la Flandre orientale*, in *BSAB*, dl. XXI, 1902-1903, pl. XLV.

(31) Sedertdien is het uitzicht van deze plaats diep gewijzigd: de oppervlakte werd genivelleerd en men verplaatste er het Kruisbeeld ten westen van de weg.

(32) Identificatie door de Geologische Dienst van België:

Rots: arkosische puddingsteen.

Herkomst: onbekend in het rotsmassief van Brabant. Men heeft waarschijnlijk te doen met de rots die het massief van Rocroi of van Stavelot omringt en dat onder de benaming van Arkose van Haibe is bekend. Men vindt deze te Fepin, of in de omgeving van deze gemeente in België, of te Bra (Vielsalm) (Getekend: A. Delmer).

(33) A. DE LOE en E. DE MUNCK, *Notice sur les fouilles pratiquées récemment sur l'emplacement du vaste atelier néolithique de Spiennes (Hainaut)*, in *C.I.A.A.P.*, 10e session, Parijs, 1889, blz. 600.

(34) A. DE LOE, *Exposition préhistorique*, blz. 547.

(35) E. DE MUNCK, in *F.A.H.B.*, 7e congrès, Brussel, 1891, 2e deel, blz. 250-251, nota 1.

(36) E. DE MUNCK, in *A.S.A.B.*, dl. IX, 1895, blz. 414.

- e) kleine schijfvormige schrabbers uit silex (37).
- f) drie stukken uit silex (38).
- g) pijlpunten uit silex (39).
- h) silex (40).

PEPINGEN. *Manebroek. Kleine neolithische nederzetting (3P1)*

Een kleine neolithische nederzetting moet bestaan hebben op de kleine landtong die zich achter het kasteel van Manebroek uitstrekt. Deze naar het noorden gerichte hoogte (50-55 m) beheerst een moerassig klein dal (35 m) en maakt deel uit van een klein langwerpig plateau (57 m) dat door de steenweg Halle-Ninove is doorgesneden.

Het grootste gedeelte van de bodem van de landtong zelf wordt gerangschikt onder de leemgronden met textuur B horizont (Aba) en mag dus als goed gedraineerde grond beschouwd worden (41).

De vondst, waarschijnlijk gedaan op het einde van de XIXe eeuw bestaat uit een zeventiental bewerkte vuurstenen, waaronder schrabbers, klingschrabbers, kleine lemmers en nuclei en een fragment van een gepolijste bijl evenals uit vele niet bewerkte splinters (42).

Dit materiaal zou in het Midden- en Laat-Neolithicum thuis kunnen horen.

Gelegen in de omgeving van een moerassige vallei en waarschijnlijk te midden van uitgestrekte bossen, zal de nederzetting van Manebroek deze van jagers en vissers zijn geweest. Aangezien de schaarste aan vondsten, menen wij dat deze mensen hier slechts voorlopig verbleven en dat hun gewone woonplaats op de droge heuvels van de rechter Zenneoever was gelegen.

Herfindingen.

Vondst van silex. Juiste vindplaats niet bepaald (43).

- (37) A.S.A.B., dl. XII, 1898, blz. 455. Eveneens vermeld in: S. DE SCHRYVER, *Rapport sur l'accroissement des collections*, in *An.S.A.B.*, dl. XIX, 1908, blz. 56.
- (38) L. VANDERKELEN-DUFOUR, *Inventaire des objets des collections*, in *An.S.A.B.*, dl. XIX, 1908, blz. 56.
- (39) E. DE MUNCK, *Note relative à un ensemble d'ateliers et de stations néolithiques belges*, in *Cr.C.U.S.*, Brussel, 1930, blz. 972.
A. DE LOE, *Donation Ed. Bernays*, in *B.M.R.A.H.*, 3e reeks, 1931, blz. 2.
- (40) E. DE MUNCK, *Notes relatives à un ensemble d'ateliers et de stations néolithiques belges*, in *B.S.A.B.*, dl. XLVI, 1931, blz. 349.
E. DE MUNCK, *Note relative à trois courants commerciaux néolithiques belges*, in *B.S.B.A.P.*, dl. L, 1935, blz. 16.
- (41) A. LOUIS, *Verklarende tekst bij het kaartblad Sint-Kwintens-Lennik*, 101W.
- (42) Verzameling K.M.K.G., Brussel, afd. «Oud België», inventarisnummer B. 1612, B. 2084. Een stuk draagt het jaartal 1889 (gift Hayez). *Vermeldingen: BMRADI*, 10e jg., 1911, blz. 6-7.
- (43) E. DE MUNCK, *Note relative à trois courants commerciaux néolithiques belges*, blz. 16.

Lettelingen. Warelles.

In 1886 vond A. Bernier een mooie gepolijste bijl uit porphyre op het veld van Warelles. Lengte van het stuk 15 cm; breedte 6 cm (44).

Rond 1954 vond P. Vastersaegher op hetzelfde veld enkele kleine schrabbers uit vuursteen (45).

O.i. biedt deze plaats geen gunstige bodem voor een neolithische nederzetting; men treft er uitsluitend vochtige Adp, Ada en Aca gronden aan (46). Het is mogelijk dat er paalwoningen in het moerasig dal van de Ordru opgericht waren.

Wordt vervolgd

R. BORREMANS

(44) *Notice sur les Antiquités préhistoriques trouvées par A. Bernier*, in *A.C.A.E.*, 1898, blz. 492.

(45) J. GODET, *Des fouilles à Warelles*, in *A.C.A.E.*, dl. XI, 1959, blz. 4.

(46) *Bodemkaart Edingen 114E.*

UIT OUDE PAPIEREN

EEN PAUSELIJK ZOUAAF VAN MESSELBROEK

In het parochiaal archief van Messelbroek (bij Diest) vonden we een brief van 1 april 1871, waarin het *Comité central des œuvres pontificales* te Brussel het overlijden mededeelt van Pieter Goethuis, pauselijk zouaaf, overleden te Rome op 7 juli 1870. Het schrijven werd gericht aan pastoor Jan-Frans Verreydt (° 8 jan. 1818 en † 21 okt. 1887), die de parochie Messelbroek bediende van 20 juni 1865 tot 25 maart 1887.

De inhoud van de brief luidt als volgt:

Bruxelles, le 1er Avril 1871.

Monsieur le Curé,

J'ai l'honneur de vous envoyer l'acte de décès d'un nommé Goethuis, Pierre, de Messelbroeck, ancien zouave Pontifical, parti le 16 Décembre 1869 et mort à Rome le 7 Juillet 1870.

Veillez, je vous prie, Monsieur le Curé, faire remettre cette pièce à la famille Goethuis.

Agréez l'expression de mon plus respectueux dévouement.

Pour le Comité,

(sign.) Duprez

Trudo J. GERITS. c. praem

Het oude Zelem

(Vervolg van blz. 248)

DE GILDEN VAN DE SCHUTTERS EN VAN DE BIJENHOUDERS TE ZELEM

1. *De Schuttersgilde van O.-L.-Vrouw te Zelem*

Het was een vereniging van schutters die samenkwamen om zich in het schieten te oefenen. De gilde werd door de gemeente geldelijk gesteund en de titel van hoofdman was voorbehouden aan de Heer van Zelem. Deze gemeenteuitgaven kwamen het dorp echter ten goede, wanneer in oorlogstijden aan deze gilde de bewaking van de heerlijkheid was toevertrouwd en deze gewapende militaire korpsen als burgerwacht dienst deden. Zoals alle middeleeuwse instellingen een godsdienstig karakter droegen, vinden we deze doenwijze ook hierin terug. Opgericht in 1750, een veertigtal jaren vóór de Franse Revolutie, stond dit schuttersgenootschap onder de bescherming van O.-L.-Vrouw. De twee eeuwen die ons hiervan scheiden hebben een «reglement caerte» bewaard die als richtlijn voor de gildebroeders diende: «Reglement caerte - Voor onze Lieve Vrouwen Gulde tot Heze onder Zeelhem, 1750. Statuten ende Ordonnantien van ende onder die geswore gulde broeders van de alderheylighste maeget ende moeder Godts Maria, tot Heze, ressort der heerlyckheydt van Zeelhem, lande van Luyck 't onderhouden. In des Heeren naem Amen.

Ter eeren Godts, ende van de Alderheylighste maeget nede moeder Godts Maria, patronesse dezer gulde onder wiens bescherminge, met het naervolgende octroy, ende permissie, is tot Heze, ressort des dorps van Zeelhem, lande van Luyck, gesticht eene colveniersgulde....».

Zoals we uit deze tekst kunnen opmaken betreft het hier de «geswore guldebroeders». Hiernaast staan nog de vrije leden; de eersten vormden het gemeentelijk verweerkorps en stonden onafgebroken in dienst van de Heer, die soms door de meier vertegenwoordigd werd. Ook wordt de gilde een «colveniersgulde» genoemd. In tegenstelling met de meeste gilden, die met voet- of handboog schoten, gebruikten zij een vuurwapen.

Dergelijke vereniging ontmoeten we nog in de bijgelegen stad Diest, onder de naam van «Ste.-Barbaragilde». Hun wapen was een ouderwets vuurroer of geweer, ook «snaphaen» geheeten, waarbij de brandende lont aan een haan gevestigd was. Bij hun intrede in de gilde moesten de gildebroeders de eed van getrouwheid zweren: «peysibelyck ende sonder twist met malcanderen in collegie te leven volgens d'ordonnanties en de respective penen in de volgende articulen gestatueerd»:

Artikel 22 van het reglement bepaalde dat, wanneer iemand als lid toegelaten werd, deze aanstonds de eed moest afleggen, welke hem door de dekens van dat jaar of door andere bestuurs-

leden voorgelezen werd. Als inkomgeld betaalde hij 2 stuivers; hij beloofde verder alle gildelasten te dragen zoals zijn metgezellen. Om toegelaten te worden moest men de «Roomsche catho'lycke» godsdienst belijden, en beloven deze te onderhouden. Werd er bevonden dat iemand een andere godsdienst aankleefde, dan werd hij door de koning, de dekens en al de andere gildebestuurders «als een vuylaert uyt de gulde collegie gejaecht». De algemene toestemming van de andere leden was tevens vereist, en de nieuwelings moest ook zijn «ter goeder naeme ende faeme». Eenmaal in de gilde opgenomen, moest men zich zeer stichtend gedragen, want art. 3 schreef een boete voor van 5 stuivers ten nadele van diegene, die door de gildeofficiers veroordeeld werd om te zweren, lasterklap te vertellen of onbetamelijke woorden te spreken in de «guldēnaemer», het huis waar de vergaderingen en bijeenkomsten werden gehouden.

Buiten deze vergaderplaats en hun oefenterrein hadden ze nog gewoonlijk hun bidplaats en altaar, in de kerk van Zelem gevestigd. Naast feesten en optochten namen alle broeders deel aan de processie. Wat deze plechtige omgang buiten de kerk betreft, hebben we in vorige bijdragen melding gemaakt van de herstelling van de straat in 1643 «om die processie te cunnen gaen». Blijkens art. 4 moest iedere broeder vol eerbied in de processie gaan, voorzien van een goede «snaphaen», die hij zichzelf moest aanschaffen. Uitzondering werd gemaakt voor de leden van Wet en Raad, die met het gemeentebestuur medegingen, en voor zover ze iemand anders hadden aangesteld om hun plaats in te nemen. Iedereen die niet op die dag verscheen of zich niet liet vervangen, verviel in de boete van een half pond was, dat aan de kerk van Zelem werd geleverd om kaarsen te maken. Deze kaarsen werden dan gebruikt op hun altaar in de kerk gedurende de H. Missen op de feestdag van de Schutsheligen of bij de begrafenis van een van de gildebroeders. Benevens deze boete viel er nog een gulden te betalen aan de gilde, tenzij er zeer ernstige redenen waren welke door de officiers beoordeeld werden. In de processie had de gilde een vaste plaats, en de leden stapten op in een bepaalde orde. Voorop ging de trommelaar, dan de vendelier of vaandrig. Achter hen stapte de koning met de breuk op de borst, de andere bestuursleden, de hoofdman en de leden.

Wanneer een jonggezel, bij de vereniging aangesloten, in het huwelijk trad was hij volgens art. 5 verplicht op de dag van zijn huwelijk een halve ton bier aan de gilde te schenken, welke door de broeders in de gildekamer werd leeggedronken. Deze schenking noemde men ook nog een «colve»: een vergasting aan het gezelschap geschonken door een nieuw lid ter gelegenheid van zijn opneming. Iedere bijzondere levensgebeurtenis werd door allen meebeleefd. Bij de begrafenis van een lid moesten alle schutters behoorlijk de lijkdienst en de begrafenis bijwonen.

In de kerk waren ze verplicht, volgens art. 6, en op de

boete van een gulden, met aandacht de H. Mis te volgen en te bidden. Diezelfde avond werd dan in de guldenkamer een halve ton bier, door de erfgenamen van de overleden gezelschonken, opgedronken. Niemand moest de vereniging verlaten alvorens driemaal te hebben deelgenomen aan het schieten van de «conincxvogel», zijn geweer binnengeleverd en 4 schillingen voor afscheidsgeld betaald te hebben. Dit laatste moest verevend worden, volgens art. 7, veertien dagen vóór de schietdag.

De keuze tot de bestuursambten werd door allen gezamenlijk gedaan, Het 8e lid van de «Caerte» eiste dat hij, die tot gildeofficier gekozen werd en dit aanvaard had, dit ambt gedurende het ganse komende jaar moest vervullen op de boete van één gulden.

Zoals we zagen kon het er wel eens lustig toegaan op de vergaderingen in de gildekamer, vooral omdat er bier werd geschonken. Om alle onregelmatigheden die hieruit zouden kunnen voortvloeien te bestrijden, werden volgende negen artikels uitgevaardigd. Indien iemand onder de gildebroeders tijdens de bijeenkomsten een pot, pint of glas breekt, moet hij dit op de eerstvolgende vergadering aan de deken, die met de rekeningen belast was, betalen. Werd er iets gebroken met vooropgezette wil, werd een dubbele vergoeding geëist en een boete van 5 stuivers toegepast. Zonder de toestemming van de dekens, die twee in getal waren, mocht niemand een vreemdeling in de gildekamer binnenbrengen. Een goede vriend, door de bestuursleden toegelaten, mocht tot driemaal toe beschonken worden; er moest echter gezorgd worden niet tot dronkenschap over te gaan. Iemand die zijn medeschutter tijdens de samenkomst in het lokaal zou beledigen of leugens vertellen, betaalde een boete van 5 stuivers. In geval iemand een broeder zou buitenroepen om te vechten, zal deze de eerste maal een pond was aan de kerk en een gulden aan de gilde geven. Gebeurde dit een tweede maal, dan werden de straffen verdubbeld, en de derde keer werd hij door de koning en de gildebestuurders uit de vereniging gestoten «als een infracteur dezer statuten ende ordonnantien». Iemand omlopen of stoten zonder slaan was beboet met 10 stuivers, en werden er klappen gegeven, werd de betaling verhoogd tot 3 stuivers.

Het is niet te verwonderen dat er door het gebruik van geweren zich soms ongelukken zouden kunnen voordoen. De straffen voor onvoorzichtigheid in die zin waren zeer hoog. Vier gulden werden betaald voor elke verwonding of «wieckwond» en werd hierdoor iemand lam, dan voorzag men 7 gulden, benevens alle onkosten van «verleth ende meestergeldt». Ontstond er twist of ruzie tussen de gildebroeders, dan waren de koning, dekens en bestuursleden, of bij afwezigheid hiervan de «gemeyne guldebroeders» verplicht aan de twistende partijen het stilzwijgen op te leggen. Iemand die hieraan geen gevolg zou geven werd gestraft voor een gulden telkenmale dit ge-

beurde. Deze gelden werden door de gildeofficiers geïnd. Dezen waren zelfs gemachtigd tot afpanden over te gaan, en niemand mocht één van de medematen meer doen drinken dan deze verkoos, op de boete van 5 stuivers. De gildebode was diegene die aan ieder lid bekend maakte wanneer er vergaderingen werden gehouden, hoe de uitspraak luidde over het betalen van boeten. Hij werd door de dekens aangesteld, en was gelast samen met de officiers met het nazicht van de betalingen van de overtreders. Werd iemand door de gildebode vermaand om zijn schuld te betalen, zal hij bij weigering hiervan een dubbele som moeten vereffenen. In dit geval mag de bode ook, krachtens art. 19, tot panden overgaan zonder overeenkomst met de andere verantwoordelijken, tenzij met de officiers. Worden officiers of boden in het uitoefenen van hun ambt door een gildebroeder tegengesproken, dan moest deze laatste voor de eerste maal 30 stuivers, en voor de tweede maal het dubbel meer betalen.

In art. 21 lezen we dat alle geldboeten in een speciaal daartoe bestemde bus moesten gestoken worden, en bewaard tot op de feestdag van hun patrones: het feest van de Opdracht van de H. Maagd Maria in de Tempel op 21 november. Van deze kast bestonden er 3 sleutels, welke respectievelijk door de koning en beide dekens bewaard werden. Op gemelde datum werd de bus opengemaakt, het geld nageteld en met de rekening nagezien. De ganse opbrengst zal men tot «gulde behoefte emploieren» of om de onkosten van de gilde te dekken. Er werden ook op bepaalde tijdstippen feestjes gegeven. Daar de opbrengst van de boeten niet altijd voldoende was om de onkosten ervan te dekken, was iedere broeder verplicht, op gevaar van door de officier gepand te worden, zijn deel hiertoe bij te dragen wanneer het een gezamenlijk verteer betrof.

De gilde werd bijeengeroepen door de koning, dekens of gezworenen telkens er een beslissing betreffende de vereniging moest genomen worden. Ieder lid betaalde voor zijn afwezigheid 10 stuivers, tenzij de afwezigheid na grondig onderzoek door de officiers werd gerechtvaardigd. De bekendmaking van dag en uur, zowel voor vergaderingen als schietingen, gebeurde ofwel door de bode, ofwel «by kerckgebot», aflezing door de veldwachter aan de deur van de kerk.

Een groot onderscheid werd er gemaakt tussen het schieten van de koningvogel en het prijs- of schijfschieten. Het terrein waar dit plaats greep, moest eerst door de veldwachter ontrend worden. Dan pas waren alle ongevallen, die iemand zouden kunnen overkomen, «daer Godt ons alle voor wilt behouden», niet meer ten laste van de gilde, daar alle toegangswegen naar die plaats als verboden wegen waren aangezien. Het eerste schot was altijd voorbehouden aan de heer of meier van de gemeente. Op de dag van het schietfeest gingen de leden in goede orde vanuit de gildekamer naar hun schiethof. Wie de

orde stoorde betaalde 5 stuivers, ook gedurende de terugweg. Hij die de oppervogel van de schutsboom deed vallen werd tot koning uitgeroepen. Eendrachtig was ook beslist geworden dat hij die driemaal achtereenvolgens de koningsvogel neerhaalde, geen recht meer zou hebben op de vogel, op de breuk (zilveren platen die om de hals van de koning hingen), op het vaandel of op de trommel. Hij zal echter vrij zijn van alle lasten van zijn geweer en van deze ten overstaan van de gilde gedurende 6 jaar, als hij dan aan de gildebroeders een ton Diesters bier van 8 gulden schenkt, om zo op het koningschap te teren, te dansen en te drinken. Bij de uitroep van een knappe schutter tot koning, werd deze naar huis geleid met wapperend vaandel en slaande trom voorop. Niet lang zou deze gilde blijven bestaan, en met het schrikbewind van de Fransen zou ze het ontgelden. Door een «Arrêté de publication» van 9 Floréal, jaar IV (28 april 1796) schafte de Assemblée Constituante de gilde af, hoe ze ook ingericht waren «les compagnies d'arquebusiers, fusiliers, chevaliers de l'arc et de l'arbalète».

Vermaak en kunst onder de mensen is onontbeerlijk. Na de Franse Revolutie zullen de gilden opnieuw opschieten en sommigen tot heden ten dage blijven voortbestaan. De confrerie of schuttersgilde van «Ste.-Appollonia» werd ingericht op 8 mei 1809. Als naklank van de Franse overheersing hebben wij de reglementering hiervan in de Franse taal teruggevonden, opgesteld door J. Landtmeters, vrederechter van het kanton Herkede-Stad, Arrondissement Hasselt en departement «Meuse Inférieure», die verklaarde het reglement te hebben nagezien, goedgekeurd en niets in strijd bevonden te hebben met de bestaande politie maatregelen.

2. De St.-Apollonia-gilde te Zelem

De schutsheilige is de H. Apollonia, zoals we opmaken uit het opschrift van de statuten: «Loi et Règlement pour la Société dans la Commune de Zeelhem sous le nom de la Confrérie de la Ste. Vierge Appolonie». Ons inziens werd het reglement van de gilde van 1750 als maatstaf genomen om deze voorschriftenverzameling op te stellen. Het vertoont er veel gelijkenis mede.

Iedere broeder was eveneens verplicht de eed te zweren van getrouwheid in de handen van de kapitein, koning of dekens. De kandidaat moest zich laten voorstellen door een lid van de confrerie en de algemene instemming bekomen van allen. Ging het over iemand die onvoldoende bekend was dan werd gedurende drie opeenvolgende feesten een bord in de vergaderzaal geplaatst, waarop de naam van die persoon geschreven was. Iemand die het niet eens was met deze toelating, was vrij de naam uit te veegen. Het was jonggezellen of weduwnaren toegelaten hun verloofde of andere eerbare vrouwen mede te brengen. Kinderen werden slechts aanvaard wanneer zij hun eerste communie gedaan hadden.

Het bestuur bestond uit een kapitein, twee dekens en een vaandrig. Het schieten van de oppervogel had plaats op zondag vóór het feest van O.-H.-Hemelvaart, en hij die er tot koning werd uitgeroepen, behield deze titel gedurende drie jaren. De koning van het verlopen jaar werd dan tot deken benoemd door de kapitein, en de nieuwe koning duidde een deken aan naar eigen keuze. Ook de koning van de gilde moest met al de anderen medehelpen bij het maken van de vogel, ervoor zorgen dat deze op een staak of wip geplaatst werd op de Vroente, in orde op gemelde schietdag om 3 uur in de namiddag. Hij die driemaal achtereen de oppervogel deed tuimelen werd tot keizer uitgeroepen. Zijn beloning bestond in het vrij-zijn van alle kosten gedurende drie jaren, doch hij was verplicht een zilveren schotel te schenken, die een waarde had van 12 franken, ten laatste vier weken na de dag van de schieting.

Om alle ongelukken te vermijden moest ieder in het bezit zijn van een goed geweer, en op de boete van 1 frank was het verboden iemand anders in zijn plaats te laten schieten. Verder was nog een boete voorzien van 75 centiemen voor elkeen die zijn geweer vergeten was, of niet in goede orde met de medegezellen naar de vergaderzaal terugkeerde.

De leden waren verplicht, gewapend en blootshoofds met veel eerbied het H. Sacrament in de processie te vergezellen op de zondag na Sacramentsdag. Voor iedere ongewettigde afwezigheid, of voor d'egene die verwaarloosd had iemand anders in zijn plaats te zenden, werden 75 centiemen boete toegepast. Een onverantwoorde afwezigheid op één der feesten bracht met zich mede dat de algemene onkosten hem toch werden aangerekend. Ieder lid moest op zijn huwelijksdag een halve ton goed bier aan zijn medegezellen leveren. Werden pinten of glazen gebroken met opzet, dan werd de schade betaald, vermeerderd met een pont witte was voor de kerk. De vaandrig moest het vaandel bewaren en dit overal mede nemen wanneer de kapitein het gebod.

Op de feestdag van de patrones St.-Apollonia moest iedereen de aflaat verdienen en de H. Mis bijwonen, waarin ze verplicht waren ten offer te gaan. Bij het overlijden van één van de broeders werd de uitvaart en de kerkelijke dienst door allen bijgewoond. Niemand mocht de confrerie verlaten tenzij nadat de koningsvogel werd geschoten, en was hij koning, dan moest hij nog twee jaar blijven. Op de schietdag moest iedereen voorzien zijn van een half pond poeder en twee pond ballen of kogels. Dit reglement werd ondertekend door 29 leden.

3. De St.-Sebastiaansgilde te Zelem

Deze schuttersgilde moet reeds lang bestaan hebben. We hebben ze teruggevonden in de goedkeuring van het reglement door Suzanna Louisa Huygens, douairière van Wassemæer, Vrouw van Zelem. Op grond van «het vertoogh aen ons gedaen wegens

de confrères ende gildebroeders onder de bescherminge vanden Heylighen Sebastianus in menigte jaeren opgerecht onder onse vryheerlyckheydt ende dorpe van Zeehem» hebben de gildebroeders in 1751 aan zijne hoogheid Jan Theodorus, als prins van het Land van Luik en het graafschap Loon, dit reglement voorged, daar het oude, omwille van de oorlogen verloren was gegaan. Dit werd bekrachtigd op 21 juni 1751. «Soo ist, dat wy, ingesien het naeder vertoogh aen ons door de tegenwoordighe gildebroeders gedaen, om alle moeylyckheden te eviteren, tot vastigheyd der vornoemde gilde oft confreri voor reglement ofte caerte hebben geaccordeerd de naervolgende artikelen:

- 1) In de gilde ofte confrerie opgerecht onder onse vryheerlyckheydt ende dorpe van Zeelhem onder de bescherminghe vanden Heyligen Sebastianus en sal niemand tot Gildebroeder oft confrere moghen aengenomen worden tensy by gemeyn verdragh ende consent der gildebroeders, en tensy hy noch staet ter goede naem ende faem, volgende de Roomsche Catholycke Religie.
- 2) Als wanneer iemand tot deze Gilde oft confrerie sal ontfanghen worden moet hy over alles doen den Eede in handen van den Hooftman der gilde ten overstaen ende bywezen van de gildebroeders aen hem door den deken oft anderen gecommiteerden gildebroeder voor te lezen, belovende onderdanigheyd ende getrouwheyd aen de Heylighe Roomsche kercke, aen syne oversten, ende te leven in peys en vree, ende te observeren ende te achtervolghen dat tegenwoordigh reglement opde peenen ende amenden hierinne gestatueert».

Het oorspronkelijk reglement dat verloren gegaan was bevatte volgens M. Minet 24 artikels en eindigde met de volgende woorden:

«A'dus gegeven te s'Gravenhage plaetse onser residentie, ende met ons adelyck pischier bekrachtight desen 8 October 1784 ende is onderteeckend S.L. Huygens, douairière van Wasse-naar».

De schrijver van «Revue Historique de la Commune de Zeelhem», met name J. Ramaekers, meldt in z'jn werk (blz. 68) dat deze vrouwe een zeer mooi vaandel schonk aan de gilde, gemaakt uit gele zijde, en vo'gens hem in 1889 op het gemeentehuis te Zelem bewaard. Een uitvoerige geschiedkundige schets van deze gilde zou wel de moeite waard zijn en een belangrijke studie kunnen worden voor een heemkundige zanter.

(Wordt vervolgd)

J. VRANCKEN

Brabantse woorden

NIEUWE VRAGEN

449. Hoe heet een kikvors «in zijn beginstadium» (klabotskop?)?
450. Welke namen van kikkers of vissen die in onze beken en grachten leven, zijn u bekend?
451. Welke vogels kent u in bossen en landerijen?
452. Wat is «jaarschaar» (jaarschaal), «op jaarschaar bouwen»?
453. Zegt men in uw streek «nijg» (= zeer, hevig) of «vandeeg»?
454. Wat betekent juist: «permentelijk»?
455. Is de «pitteleer» (= slípjás) nog bekend, onder welke benaming?
456. Hoe noemt men «kraakbeen» (*fas*)?
457. Welke lichaamsdelen van de koe kent u in uw dialect?

VRAAG

Brouwde men eertijds bij u ook een bier dat men *seef* noemde? Hoe zag het er uit; was het goed of gemeen?

Waren er dagen in het jaar waarop de brouwer een brouwsel *seef* maakte ten behoeve van de arme lieden?

PAUL LINDEMANS

Inhoudstafel van de XLVe jaargang (1962)

PLAATSELIJKE GESCHIEDENIS

A. BLEVI, Den Eenhoorn, den Gulden Eenhoorn	206-207
R. BORREMANS, De streek van Halle, van de voorgeschiedenis tot de vroege middeleeuwen	463-476
J. COOLS, Bijdrage tot de Geschiedenis van Vrouwenpark	338-343
P. CNOPS, Gerechtsplaatsen te Evere	173-185
K. DE DECKER, Tisselt, een blik in de Geschiedenis	153-164
P.J. DE FRAINE, Het artsengeslacht van Wesele (Vesalius) en het «Zoet Water» bij Leuven	285-295
T.J. GERITS, Orgelbouwer Martin Posselius en de Abdij van Averbode	89-92
— , De oprichting van de aartsbroederschap van de H. Drieuldigheid in de abdijkerk van Averbode in 1662	363-369
— , Een pauselijk zouaaf van Messelbroek	476
H. HERDIES, De kwade straat te Vorst-Brussel	377-378
P. LINDEMANS, Brouwerijen en Brouwers van Oud-Brussel 50-59,	204-209
— , Aantekeningen nopens Brusselse bieren	78
A. MEULEMANS, Voorlopers van André Dumont	186-187
R. MORREN, Kuipers te Tienen	197-203
G. POTVLIEGHE, De orgelmakers Coppin en A. Rochet (Eigenbrakel, Alseberg, Brussegem, Haaltert, Vallereille-les-Brayeux, Overlaar, Diegem, Erps-Kwerps, Houtain-le-Val, Grimbergen, Tervuren, Kraainem, Brussel St.-Goedele)	296-322
G. RENSON, Nota's over de parochies van het dekenaat St.-Pieters-Leeuw in de XVIIIe eeuw	60-78, 127-152
P.J. SPANHOVE, De kerkelijke beneficiën in de Brabantse parochies van de landdekenij Aalst in 1619	188-196
C. THEYS, Diefstallen in 1740	166-167
— , Uitvaarten in de oude tijd te Huizingen	168
— , Kerkhorloge en klok te Gaasbeek	227
— , Varia over Buizingen	370-376
— , Van dorpsofficieren en van een velddiefstal te Huizingen in 1768	380-382
G. VAN HERREWEGHEN, Waar stond het Hof te Pamel?	15-24
— , Bij een kaart van 1643	210-227
J. VERBESSELT, Oppida in Brabant	79-83
— , De bevolkingslagen van Asse	389-417
J. VRANCKEN, Het oude Zelem 1-14, 110-126, 231-248, 347-359, 477-485	

Uit oude papieren :

H.H., Oude onroerende goederen	385
H.H. en C.T., Marie Plusplus	362
P.L., Aantekeningen nopens Brusselse bieren	78
P.Le., Hertog Jan IV had een sot	152
— , In het pellorijn zitten	152
— , In de mand hangen	152
— , Een geweldigaard	362
A.M., Een hypotheek op een vaartuig	36
— , Huwelijk gecelebreerd in een kapel	42
— , Wintergenoegens ten strengste verboden	92
— , Ellende in de winter van 1740	109

C.T., Negentiende eeuwse kroniek (Beersel)	14
— , Een nieuw orgel te Beersel	24
— , Een stamboom	49
— , Een Brusselse jager	59
— , Verkenspensen in 1673	59
— , Van buffels en koekoeks te Beersel	126
— , Verleiding	164
— , Kerkhorloge en klok te Gaasbeek	227
— , Pelgrims in de 18e eeuw	359
— , Bomen als grensteken te St.-Genesius-Rode	376
— , Liever vluchten dan trouwen	433
A.V.H., Sint-Kristoffel te Brussel	322
— , Witloofteelt in Brabant	322

OUDHEIDKUNDE EN KUNSTGESCHIEDENIS

L. DE MAN, Leuvense «kunstenars»	25-36, 101-109, 249-256, 456-462
T.J. GERITS, Orgelbouwer Martin Posselius en de Abdij van Averbode	89-92
G. POTVLIËGHE, De orgelmakers Coppin en A. Rochet	296-322
C. THEYS, Een nieuw orgel te Beersel	24

BIOGRAFIE EN FAMILIEKUNDE

P.J. DE FRAINE, Het artsengeslacht van Wesele (Vesalius)	285-295
A. DE MAEYER, Joannes de Condé (1617-1679)	37
L. DE MAN, Leuvense «kunstenars»	25-36, 101-109, 249-256, 456-462
T.J. GERITS, Orgelbouwer Martin Posselius	89-92
P. LEYNEN, Opvolgers der pachtersfamilies op het Hof der Twaalf Apostelen te Vossem 1605-1849: Wauters, Fierens, De Smeth	228-230
P. LINDEMANS, Brouwerijen en brouwers van Oud-Brussel	50-59, 204-209
A. MEULEMANS, Huwelijk gecelebreerd in een kapel (geslacht Peeters)	42
G. POTVLIËGHE, De orgelmakers Coppin en A. Rochet	296-392
C. THEYS, Het adellijk geslacht der Van Withems van Beersel	275
J. VANDER VELPEN, Stamboom der familie Van Haegendoren	325-337
J. VERCRUYSSSE, Andreas Masius (Maes) Bruxellanus, 1515-1573	43-49
Vraag en Antwoord, de familie Van der Schueren	86

VOLKSKUNDE

H. HERDIES en C. THEYS, Verhuren van kamers	379-380
P. LEYNEN, Verboden gebruiken op St.-Jansavond	337
P. LINDEMANS, Spaanshouten Hagen	248
— , «Grietmuil» te Bost	323-324
— , De vakwoorden van de molens	369
R. MORREN, Kuipers te Tienen	197-203
C. THEYS, Kwakzalvers in de 18e eeuw	165-166
— , Diefstallen in 1740	166-167
— , Uitvaarten	168
— , Ook een beroep	187
— , Woestelingen	196
— , Minstrelen	196
— , Van een schoonmoeder	196
— , Een armzalig boeltje	203
— , Bouwsteentje voor het volksvermaak te lande	360-361
— , Voetbal te Alsemberg	361-362

—	, Van dorpsofficieren en van een velddiefstal te Hui- zingen in 1768	380-382
—	, Van een kwakzalver in 1753	382-383
—	, Een welvarende vagebond	383
—	, Een eremijt	383-384
—	, Oorlogsgevolgen	384
—	, Een zwakzinnige te Geel	384
—	, Nog een zwakzinnige	384
—	, Een volgeling van «Le Chevalier d'Eon»	384
—	, Een patriot	384
—	, De uitvinders van de «patatbloem»	385
—	, Pommade en welriekende waters	385
A. VAN HAGELAND,	St.-Kristoffel te Brussel	322
—	, Witloofteelt in Brabant	322
—	, Brabantse volksgebruiken	324
—	, Gildegebruiken	324
—	, Volksoverleveringen en volkswijsheid	344-346

LETTERKUNDIGE GESCHIEDENIS

A. DE MAEYER, Johannes Jacobus de Condé en zijn passiespel (1617-1679)	37-42, 93-100
J. VERCRUYSSSE, Andreas Masius Bruxellanus 1515-1573	43-49

NAAMKUNDE

P. CNOPS, Gerechtsplaatsen te Evere	173-185
— , Doopnamen te Evere (1594-1796)	442-455
L. DE MAN, Leuvense «kunstenaars» 25-36, 101-109, 249-256,	456-462
H. HERDIES, De kwade straat te Vorst-Brussel	377-378
C. THEYS, Een Brusselse jager	59
— , Varia over Buizingen	370-376

DIALECTOLOGIE EN LEXICOGRAFIE

L. DE MAN en medewerkers, Brabantse woorden

Amschaa	386	mocquerelle	164
bastaard	85	mulpeer	164
berrewet	85	onscheel	386
brakenier	84	onterlevas	386
branden	86	porren	388
broodbenamingen	280	pellorijn	152
heet	86	pensejager	84
kadodder	388	perrewet	388
kapkar	85	proficiat	387
kassaard	280	scheelte	386
kassoor	280	slavetsen	387
kumulee	387	soempelen	388
lavei, laveien	84	stropen, stroper	84
lavets	387	tuimelen	387
meterskar	85	verbasterdeerd	85
P. LINDEMANS, Spaanshouten hagen	248		
— , De vakwoorden van de molens	369		
R. MORREN, Kuipers te Tienen	197-203		
C. THEYS, Kwakzalvers in de 18e eeuw	165-166		
— , Diefstallen in 1740	166-167		
— , In verband met publiciteit in vroeger eeuwen	185		

, Uitvaarten	168
— , Een armzalig boeltje	203

BIBLIOGRAFIE

Boek en tijdschrift	87-88, 282-284
P. CNOPS, Bijdrage tot de bibliografie van de stad Brussel	257-275
A. DE MAEYER, Johannes Jacobus de Condé en zijn passiespel	37-42, 93-100
J. VERCRUYSSSE, Andreas Masius Bruxellanus	43-49

VERSLAGEN EN MEDEDELINGEN

P. CNOPS, Jaarverslag 1961	169-170
— , Het gouden jubileum van ESB	171-172
— , Rede uitgesproken tijdens de academische zitting op 12 november 1961	276-279
Mededelingen	284,388

ILLUSTRATIES

Averbode, Schilderij der broederschap van de H. Drieuldigheid	363
— , Bewijs van lidmaatschap der Broederschap	364
Brussegem, Orgel	308
Brussel, Academische zitting op het stadhuis	171
Diegem, Orgel	314
Eigenbrakel, Orgel	304
Evere, Grondplan van Hoog-Evere	173
— , Executieplaats (1713)	174
— , Fragment uit de kaart van Ferraris (1771-1778)	174
— , De terechtstelling van Anna vanden Hove	182
Kuiperswerktuigen	198
Pamel, Fragment uit de kaart van Philips van Dijn (1643)	16
— , Vergroot fragment uit vorige kaart	19
Willebroek, Een sas op de Vaart	162
<i>Vignetten op de kaften :</i>	
Mollem, de kerk in de 18e eeuw	nrs. 1-2
Het Hof te Bollebeek	nrs. 3-4
Asse, De hoogpoort	nrs. 5-6-7
Perk, Teniershoeve	nrs. 8-9-10

- Fr. MAES, *WezembEEK-OppeM vroeger en nu*, 60 F (voor de leden: 40 F).
 Fr. MAES, *Kortenberg, zijn Abdij, zijn oude woningen*, 50 F; voor de leden: 35 F. — *Idem*, *Oude woningen te Zaventem*, 40 F; voor de leden: 30 F. — *Idem*, *Omheen de kerk van Teruuren*, 40 F; voor de leden: 30 F. — *Idem*, *Meerbeek en zijn verleden*, 51 blz., ill., 50 F; voor de leden: 35 F.
 A. TOLLEBEEK, *Het klooster van de Berg Sion te Brussel*, 68 blz., 60 F; voor de leden: 40 F.

IV. Iconografie van Vlaams-Brabant, door A. VERBOUWE.

1. *Kanton Aarschot* (uitverkocht). — 2. *Kanton Diest* (uitverkocht). — 3. *Kanton Assche*, 72 blz., ill. 75 F (voor de leden: 50 F) — 4. *Kanton Wolvertem*, 92 blz., ill., 90 F (voor de leden: 60 F). — 5. *Kanton Tienen*, 53 blz., ill. 75 F (voor de leden: 50 F). — 6. *Kanton Vilvoorde*, 136 blz., ill. 135 F (voor de leden: 90 F). — 7. *Kanton Zoutleeuw*, 37 blz., ill. 60 F (voor de leden: 40 F). — 8. *Kanton St.-Kwintens-Lennik*, 52 blz., ill. 75 F (voor de leden: 50 F).
 W. VAN DEN STEENE, *Iconografie van het Belgisch Parlementsgebouw*, ill. 60 F; voor de leden: 40 F.

V. Toponymie van Vlaams-Brabant.

- De volgende werken zijn te bestellen op het Instituut voor Vl. Naamkunde, E. van Evenstraat 10a, Leuven (postrekening nr. 162.831, H.J. van de Wijer, Leuven):
 J. LINDEMANS, *Westbrabantse plaatsnamen: Baardegem, Beersel, Beert, Beigem, Bekkerzeel, Drogenbosch, Bellingen, Bogaarden, Borchtlombeek*, elk deeltje: 35 F.
 J. LINDEMANS en C. THEYS, *Toponymie van Dworp*, 80 F. — J. LINDEMANS, *Toponymie van Assen*: 150 F. — Ed. DEWOLFS, *Top. van Tienen*: 60 F. — J. LINDEMANS, *De Frankische Kolonisatie in Brabant*: 50 F. — J. LINDEMANS, *Een Saksische vesting in Brabant*: 20 F.

VI. Brabantse Anthroponymie.

- J. LINDEMANS, *Brabantse persoonsnamen in de XIIIe en XIVe eeuw*, 60 F. — L. DE MAN, *Vondelingen en hun naamgeving*, 60 F. — Te bestellen, mits betaling van het bedrag, op het Instituut voor Vl. Naamkunde (p. rek. nr. 162.831, H. J. van de Wijer, Leuven).

VII. Brabantse Heraldiek.

- J. MELKENBEECK, *De Gemeentewapens van Vlaamsch-Brabant*, 48 blz. ill. (1947), 60 F (voor de leden: 40 F). — *Idem*, *Emblemen van de landbouw en het bedrijfsleven in de heraldiek*, ill. 14 blz., 30 F; voor de leden: 20 F.

VIII. Oude Brabantse Geslachten.

(De met * aangeduide deeltjes zijn uitverkocht)

1. *Pipenpoy*, 60 F — *2. *van Overstraeten*. — *3. *Wambacq*. — *4. *Goossens*. — *5. *van Ginderachter*. — *6. *Covens*. — *7. *de Riddere*. — *8. *Meerte*. — *9. *Pasteels*, 5 F — *10. *van der Hasselt*. — *11. *De Keyser*. — *12. *Van Bever*. — *13. *van den Heuvel*, 5 F. — *14. *Stroobant*. — 15. *van Mulders* en 16. *'t Sas*, samen 15 F. — *17. *De Smedt*. — *18. *van Ophem*. — 19. *de Hertoghe*, 10 F. — 20. *Rogghe*, 5 F. — *21. *Vereertbrugghen*, 15 F. — 22. *Van den Nieuwenhove*, 20 F. — 23. *de Kempeneer*, 20 F. — 24. *Stuckens*, 20 F. — 25. *Lindemans*, 40 F. — 26. *De Smeth*, 40 F. — 27. *Van Nuffel*, 40 F. — 28. *Van Lierde*, 20 F. — 29. *Van Wayenbergh*, 30 F. — 30. *De Boeck*, 30 F. — 31. *van der Meeren*, 40 F. — 32. *Van der Elst* en 33. *Walckiers*, samen 40 F. — 34. *Evenepoel*, 30 F. — 35. *Stallaert*, 30 F. — 36. *van den Bossche*, 40 F. — 37. en 38. *van Marselaer en De Rijcke*, 39. *Paridaens*, 30 F.
 Jan LINDEMANS, *Van Meiseniersbloed*, 252 blz., 270 F; — voor de leden: 180 F.
 Leo LINDEMANS, *De voorouders van Jan III, hertog van Brabant*, 40 blz., 50 F; voor de leden: 30 F.

- A. MALCORPS, *Duizend Van Beethovens*, 110 F; — voor de leden: 80 F.

IX. Folklore en Varia.

- ALBUM Dr. JAN LINDEMANS. Ingen. 300 F; geb. 375 F; voor de leden resp. 200 en 250 F.

Henri PAUWELS, *De Vlaamsch-Brabander*, 20 F.

Jan LINDEMANS, *O.-L.-Vrouw in 't Hammeken (Zemst)*, 20 F.

Pieter CNOPS, *Mariaverering te Evere*, 30 F.

A. VAN HAGELAND, *Folkloristische Mengelingen uit het Hageland*, 20 F.

D.J. DELESTRÉ : < GRIMBERGEN >

300 blz. - 250 fr.

INHOUD VAN DEZE AFLEVERING

J. VERBESSELT, De bevolkingslagen van Asse vanaf 1320 tot 1450	389-417
J. SPANHOVE, Jansenistische strubbelingen in Asse rond 1650-1660	418-433
Eg. I. STRUBBE, De dorpskeure van Sint-Martens-Bodegem van 1279	434-441
P. CNOPS, Doopnamen te Evere (1594-1796)	442-455
L. DE MAN, Leuvense «Kunstenaars»	456-462
R. BORREMANS, De streek van Halle, van de voorgeschiedenis tot de vroege middeleeuwen	463-476
J. VRANCKEN, Het oude Zelem	477-483
<i>Brabantse woorden</i> (Nieuwe vragen)	484
<i>Uit het vroegere volksleven :</i>	
C.T., <i>Liever vluchten dan trouwen</i>	433
<i>Uit oude papieren :</i>	
I.G., <i>Een pauselijk zouaaf van Messelbroek</i>	476
Inhoudstafel van de XLVe jaargang (1962)	485-488

BOEKHANDEL

Wij vestigen er de aandacht van de leden op dat voortaan alle bestellingen van vroegere jaargangen van het Tijdschrift en alle andere uitgaven van het Genootschap moeten gedaan worden bij de Algemeen Beheerder, *J. Verbesselt*, Ransbeekstraat, Neder-Over-Heembeek. De betaling wordt VOORAF gedaan op postrekening nr. 5170.40 van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Vlaams-Brabant, Brussel.

Drukk. G. Veys, Pittem.